Forskerforum

TIDSSKRIFT FOR FORSKERFORBUNDET

NOVEMBER 2019 | NUMMER 9 | 51. ÅRGANG

Utfordrer norsk arbeidskultur

Utlendingene dominerer på publiserings-toppen. Må norske forskere øke takten?

Side 16–21

FOTO: ERIK NORRUD

Sprenger akkorden

Skal vi snakke om internasjonalisering? Då kan vi òg snakke om eit globalisert publiseringspress som slår ut i Noreg.

FOTO: JOHANNE LANDSVERK

Noreg har ekstremt gode ordningar, og sett utanfrå er stipendiatlønna heilt hinsides andre land, meiner professor Vincents Eijsink ved NMBU.

Hovudsaka i dette bladet handlar om at utanlandske forskarar, nokre av dei jobbar svært mykje, kan utfordre norsk arbeidskultur. Eg startar med atterhalda: Statistikken over kva forskarar i Noreg som står bak flest publiseringspoeng i perioden 2015 til 2018, har eit svært stort innslag av utlendingar, men seier sjølvsagt ikkje heile sanninga om kven som arbeider mest. Vidare er det opplagt store variasjonar i kor mykje arbeidstid både norske og utanlandske forskarar legg ned.

Forskerforum har snakka med fleire av dei hyppig publiserande utanlandske forskarane, som i nokså sterk grad knyter eigne forskingsprestasjonar til skilnader i arbeidskultur mellom land. Den italienske NTNU-professoren Filippo Berto toppar lista over forskarar som publiserer mykje. Han har tidlegare sagt til Forskerforum: «Generelt tror jeg arbeidsmiljøet er ganske avslappet i Norge. I land som Tyskland og Italia jobber folk ti–tolv timer om dagen, og kanskje mer. Her det er ingen som krever at du jobber mer enn syv timer om dagen. Det er ikke nok hvis du vil bygge deg opp en CV.» Sigrid Blömeke, tysk professor ved Universitetet i Oslo var inne på det same: «I Tyskland er det vanlig å jobbe mye overtid. Hvis du jobber 20 timer ekstra hver uke, har du 20 timer mer å bruke på å publisere. Noen ganger er det så enkelt. I Norge har jeg blitt vant til å jobbe litt mindre. Og det er bra, faktisk. Det er sunt.» Blömeke fortalde at ho i periodar har jobba i 60–70 timer i veka for å få til å publisere.

I dette nummeret gjev fleire utanlandske forskarar uttrykk for liknande røynsler og observasjonar. Framsidemannen vår er Ricardo Colomo-Palacios, spansk professor ved Høgskolen i Østfold. Han karakteriserer det norske samfunnet som mykje mindre konkurranseprega enn det spanske, som han omtalar slik: «Om du skal komme noen vei og få en posisjon, må du jobbe mye. I universitets- og høyskolesektoren er det svært strenge krav til publisering, ikke bare når det gjelder kvantitet, men også når det gjelder kvalitet.» NMBU-professoren Vincent Eijsink frå Nederland, som har halde til på Ås i nærare 30 år, er òg intervjua. Ifølgje Eijsink er det latterleg å seie at det norske arbeidslivet er tøft. «I den siste perioden har jeg for første gang måttet si til folk i gruppa at de faktisk må jobbe hardere», fortel han.

Akademia i Noreg får eit stadig større innslag av utlendingar. Fleirtalet av dei kvalifiserte søkjarane til professorstillingar i Noreg søkjer frå andre land. Doktorgradsstatistikken frå NIFU viser at 42 prosent av dei som tok doktorgrad i Noreg i fjor var utanlandske statsborgarar, og heile 67 prosent innanfor fagområdet teknologi. Internasjonaliseringa er ein rikdom, og vi skal vere glade for all kunnskapen vi får til landet. Men dersom vi legg desse tala til grunn, og dersom vi – berre *delvis* er meir enn nok – les skildringane over som uttrykk for situasjonen i forskinga i Noreg, reiser det òg ein del problemstillingar.

Det reiser spørsmål om arbeidstid: Kristin Dæhli, tillitsvald for Forskerforbundet ved NTNU, seier at andre oppgåver enn forsking i ei ordinær stilling, som å delta i komitear og utføre administrative oppgåver, gjerne vert utførde av norske arbeidstakarar. «Samtidig forventes det at norske arbeidstakere skal adoptere arbeidsvanene til de utenlandske medarbeiderne. Det er klart at dette gjør noe med arbeidslivskulturen», seier ho. På linene skal ikkje folk jobbe for mykje. Mellom linene er det annleis. Det er knapt mogeleg å oppdrive ein toppforskar som toler at Arbeidstilsynet kjem på besøk for å telje timar. Det vert slått fast i alle tidsbrukundersøkingar frå akademia at forskarar jobbar meir enn dei har betalt for. Ifølgje ei NIFU-undersøking som vart offentleggjord i fjor, låg professorane høgast med eit snitt på 48,8 timar i veka.

Det reiser spørsmål om publiseringspress: Publiseringspoeng til sides – kor mykje har forskinga og samfunnet att for eit stadig høgare publiseringstempo?

Det reiser spørsmål om løn. Ei norsk stipendiatløn er lite attraktiv for mange nordmenn, men til å drøyme om for mange utlendingar.

Det reiser spørsmål om eit ordna arbeidsliv, eit felt der fagforeiningane spelar ei stor rolle. Organisasjonsgraden i Noreg har tradisjonelt vore høg, men i 2016 vippa prosenten under 50. I akademikaryrke er prosenten framleis godt over 80, men det er ingen grunn til å tru at fleire forskarar frå utlandet driv prosenten oppover.

Sjå der. No har eg skrive ein del om eit tema mange vil meine det er farleg å ta opp. Derfor tykkjer eg at Forskerforum skal gjere det, og eg vil tilrå hovudsaka vår på side 16–21. Køyr debatt og ha framleis god haust.

«Det er knapt mogeleg å oppdrive ein toppforskar som toler at Arbeidstilsynet kjem på besøk for å telje timar.»

Kjetil A. Brottveit
redaktør

16: Prisen for toppen

Mange utenlandske forskere ligger på publiseringstoppen og jobber ekstremt lange dager. Vi spør hvordan det påvirker norsk arbeidsliv.

24: Hjerne meg her og der

Det er for mye arroganse blant medisinerne, mener Per Brodal. Møt hjerneforskeren som advarer mot hjerneforskningens imperialisme.

28: Motstandskampen

Hvordan takler forskere kontrollsystemene de er underlagt? Sosiolog Jo Ese har forsket på hvordan akademikere yter motstand mot styring og ledelse.

31: Faglighet i Dagsnytt 18-fart

– Snakk ti ganger enklere enn du hadde tenkt, sier Anine Kjærulf. Hun er blant fagfolkene som gir råd om å delta i raske radio- og tv-debatter.

4: Fortsatt oljealder

– Jeg tror det vil være behov for oss oljeforskere 30 år frem i tid, sier Merete Vadla Madland, nyansatt prorektor ved Universitet i Stavanger.

6: Budsjettkutt som svir

Juss-fakultetet i Bergen rammes av effektiviseringsreformen: – Nå må vi kutte i forskningen og undervisningen, sier professor Hans Fredrik Marthinussen.

8: Fylker med svarteper

Fylker som slår seg sammen med andre, får mindre enn før til regionale forskningsfond. Fylkesordfører Jenny Følling (Sp) reagerer.

10: Nå telte han deg også!

Scorer du bra i tellekantordningen, kan det gi uttelling i lønn og forskningsmidler. Men praksisen ved de ulike lærestedene varierer sterkt.

12: Raskt og lønnsomt

– Mange melder om svært kort tid fra innsending av manus til ferdig publikasjon, sier Vidar Røeggen i Universitets- og høgskolerådet om det kontroversielle forlaget MDPI.

Faste sider

36: Bøker
40: Kronikk
42: Tilbakeblikk

43: Gjesteskribent
44: Debatt
45: Informasjon fra Forskerforbundet

Forskerforum

Nr. 9/2019 – 51. årgang

Fagblad om forskning og høyere utdanning. Forskerforum blir redigert etter redaktørplakaten og er medlem i Fagpressen.

UTGIVER: Forskerforbundet, Postboks 1025 Sentrum, 0104 Oslo. Telefon: 21 02 34 00
ANSVARLIG REDAKTØR: Kjetil A. Brottveit, kjetil.brottveit@forskerforum.no
REDAKSJONSSEKRETÆR: Aksel Kjær Vidnes, aksel.vidnes@forskerforum.no
JOURNALISTER: Johanne Landsverk, johanne.landsverk@forskerforum.no, Julia Loge, julia.loge@forskerforum.no, Lina Christensen, lina.christensen@forskerforum.no, Jørgen Svarstad, jorgen.svarstad@forskerforum.no (permisjon)
KONTAKT REDAKSJONEN: redaksjonen@forskerforum.no
ANNONSER: Per-Olav Leth. Telefon: 918 16 12. E-post: per.olav@storybold.no
Design: Concorde Design. Trykk: Ålgård Offset.
ISSN 0800-1715. Opplag: 21 581

Fagpressen F
OPPLAGSKONTROLLERT

KUNSTEN Å OMSTILLE SEG

Oljeforskningen står ikke i konflikt med klimautfordringene, ifølge Merete Vadla Madland.

Merete Vadla Madland ville bli kunstner, men så lyttet hun til faren sin. Det førte henne til topps innen oljeforskning. I en tid da klimaendringene overskygger oljens samfunnssmørende egenskaper, ser Madland fortsatt gode tider for petroleumsforskningen.

– Visste du alltid at oljen var din vei?

– Det er litt tilfeldigheter, men ingenting er helt tilfeldig. Jeg hadde en kunstner i meg, så da jeg var ferdig med gymnaset, søkte jeg Kunst- og håndverksskolen. Faren min syntes det var mer fornuftig å ta en ingeniørutdanning, så jeg begynte på det i stedet. Som nyutdannet i 1988 fikk jeg jobb innen rensing av drikke- og avløpsvann. Jeg jobbet i ni år, lærte mye, og bestemte meg for at det ikke var dette jeg ville. Jeg ville noe mer. Jeg gikk tilbake til skolebenken og søkte master da jeg var 30. Jeg hadde to barn, ikke barnehageplass og en mann som jobbet offshore, men jeg og en venninne hjalp hverandre, og jeg tok masteren på tre år. I 1999 fikk jeg tilbud om en doktorgrad av en av foreleserne mine, Rasmus Risnes, som forsket på kalk, nærmere bestemt innsynkningen på Ekofiskfeltet.

– Kan vi få en kjapp innføring i innsynkning?

– Ekofisk ble funnet i 1969, begynte å produsere olje i 1971 og produserte godt frem til midten av 1980-tallet. Da måtte man begynne å jekke opp oljeriggene fordi havbunnen hadde sunket. For å opprettholde oljeproduksjonen og forhindre ytterligere innsynkning ble det bestemt at man skulle gå i gang med injeksjon av sjøvann, og oljeproduksjonen steg igjen. Men selv om trykket økte, fortsatte havbunnen å synke. Det ga utspring til forskningen som min veileder førte an, og som jeg fikk være en del av. Professor Risnes døde i 2004. Da hadde jeg fått mitt tredje barn og var nesten ferdig med doktorgraden min. Jeg overtok undervisningen og veiledningen av studentene hans, samt forskningslabben hans. Vi hadde nylig fått tre internasjonale forskningsprosjekter, som jeg startet opp alene. Jeg disputerte i 2005, og i 2006 traff jeg fysikeren Aksel Hiorth fra forskningsinstituttet IRIS. På noen år skrev vi flere søknader og fikk hele fire store forskningsprosjekter finansiert av Forskningsrådet. Så, i 2013, fikk vi innvilget søknaden om et senter for økt oljeutvinning. Jeg har ledet det siden, og for to måneder siden ble jeg prorektor.

– Og om et par uker er du, på grunn av alt dette, invitert til å delta i et panel om hvorvidt oljeforskningen er bærekraftig. Er den det?

– All oljeforskning er nok ikke bærekraftig, men den *må* og *skal* være bærekraftig. Det er vel på sin plass å definere hva «bærekraftig» er. Rapporten fra Verdenskommisjonen for miljø og utvikling fra 1987 definerer bærekraftig utvikling som en utvikling som imøtekommer dagens behov uten å ødelegge muligheten for at kommende generasjoner skal få dekket sine behov. Kort sagt: Klimaet skal reddes, samtidig som alle mennesker har krav på tilgang til energi.

– Og her har oljen fortsatt en plass?

– I dag bidrar olje og gass med mer enn 50 prosent av verdens energiproduksjon. Kun 1,5 prosent er fra sol- og vindkraft. I 2050 forventes det at jordas befolkning vil ha økt med 2,2 milliarder til totalt 9,8 milliarder mennesker. Da vil en femtedel av energibehovet dekkes av sol og vind og en tredjedel av olje og gass, ifølge International Energy Agency. Vi vil altså trenge olje og gass flere tiår frem i tid. For meg er det da et stort poeng at denne oljen og gassen blir produsert på renest mulig måte i et land som gjør det trygt og sikkert.

– Kan oljeforskningen være bærekraftig all den tid man jobber for økt utvinning av petroleum?

– Jeg foretrekker ordet «bedret» i stedet for «økt». Det overordnede målet til forskningssenteret jeg ledet, var å bidra til å øke utvinningen på norsk sokkel, men ved bruk av miljøvennlig og kostnadseffektiv teknologi. Der har det vært et skifte. For bare ti år siden dreide det seg om mest mulig kostnadseffektiv utvinning. Nå handler det om bærekraftig og ren utvinning.

– Hva har endret seg?

– Klimautfordringene vi ser nå – hadde det vært et alternativ til energi fra olje- og gassproduksjon, hadde vi startet med det i morgen den dag. I mellomtiden trenger vi olje og gass, som nok vil være en betydelig del av energimiksen mange år frem i tid. Vi trenger også inntektene for å drive forskning på å drive frem fornybare alternativer.

– Ifølge forskningsinstituttet NIFU er det ingen indikasjon på at vi er på vei mot et grønt skifte i forskningen, når de ser på satsinger på petroleum opp mot fornybar energi. Burde vi legge mer vekt på annen energiforskning enn på petroleum?

– Det er ikke et enten – eller, det er begge deler. Det må gå hånd i hånd i ganske lang tid fremover. Nå har finansieringen av petroleumsforskning blitt kuttet. Det tror jeg ikke nødvendigvis er fornuftig. Det har skjedd en endring i oljenæringen fra kostnadseffektivitet fokus på bærekraftig og ren produksjon, med utvikling av nye metoder, og vi trenger dermed finansiering til bærekraftig oljeforskning frem i tid.

– Hva slags nye metoder er det snakk om?

MERETE VADLA MADLAND

Aktuell med: nytilsatt prorektor for forskning ved Universitetet i Stavanger (UiS), tidligere leder av Forskningssenteret for økt oljeutvinning (IOR) og deltaker i paneldebatt på Forskerforbundets forskningspolitiske seminar 12. november om «bærekraftig forskning i det postfaktuelle samfunn»

– All oljeforskning er nok ikke bærekraftig, men den må *og* skal *være bærekraftig.*

■ **– Hadde det vært et alternativ til olje- og gassproduksjon, hadde vi begynt med noe helt annet i morgen, sier Merete Vadla Madland.**

FOTO: CARINA JOHANSEN

– Det er blant annet energieffektivisering i produksjonen. Noe vi har jobbet mye med, er «smart water». Ta for eksempel sjøvannsinjeksjonen på Ekofisk, som har pågått siden 1980-tallet. Når vi pumper ned sjøvann, kommer oljen opp, men jo lenger du fyller på med vann, jo mer vann kommer ut igjen sammen med oljen. Det er ikke ønskelig. Men sjøvannet inneholder naturlige salter. Ved å endre sammensetningen av salter, ved å legge til eller ta ut noen av saltene, kan vi gjøre vannet «smartere» og dermed få enda mer olje ut av steinen. Oljen som ligger i hulrommene i steinen er enkel å produsere, men det er vanskeligere med oljen som er limt til steinen. Med dette smarte sjøvannet går det lettere. Da pumper vi mindre vann ned, bruker langt mindre energi, og får mer olje ut.

– Hvordan ser du for deg fremtiden til petroleumsforskningen når vi ser at olje- og gassnæringen i Norge har begrenset levetid fordi den enten ikke er lønnsom eller ønsket lenger?

– Jeg tror det vil være behov for oss oljeforskere 30 år frem i tid. Men vi som jobber med dette, driver ikke bare med forskning knyttet til olje og gass. De fleste oljeforskerne her på UiS er opprinnelig matematikere, fysikere, kjemikere og mekanikere, og flere av oss driver også med forskning innen andre fagområder, som eksempelvis helse. Modellene og simuleringsverktøyene vi har utviklet, har vist seg å kunne brukes innenfor medisin. Mens olje og gass strømmer gjennom porøse bergarter, kan man eksempelvis forstå en hjernesvulst som et strømningssystem i et porøst medium der vevet spiller en lignende rolle som steinen i reservoaret. Våre modeller for strøm i oljereservoarer kan altså faktisk anvendes når en skal utvikle modeller for hvordan kreftceller vokser og sprer seg i kroppen vår.

– Jeg leste at du ville valgt fysikk om du fikk starte på nytt?

– Ja, jeg tenker at fysikere kan jobbe med hva som helst.

– Når vi ser den samlede kunnskapen om klimaendringer og de utfordringene klodens innbyggere kommer til å møte i tiden fremover, skulle du ikke ønske du ble klimaforsker i stedet?

– Men det kan det jo godt hende at jeg blir! Etter fire år som prorektor for forskning er det ikke sikkert at jeg går tilbake til petroleum. Eller – jeg ser at det er mye spennende innenfor helse. Nå får vi snart et nytt universitetssykehus her på haugen, og vi vil også ha medisinutdanning på UiS. Det er mye spennende som skjer her.

– Du er inspirert av oljenæringens omstillingsdyktighet?

– Jeg liker ikke rutine, jeg liker dynamikk og endringer. Å snu seg – ikke bare rundt, men raskt rundt. Å kunne levere – raskt. Sånn har jeg alltid vært av natur, og det er nok derfor jeg har blitt tiltrukket av oljenæringen.

– Så du vil ikke tilbake til kunsten?

– Kreativitet er en del av forskningen – jeg får brukt kunstneren i meg som forsker.

AV AKSEL KJÆR VIDNES

■ – Sensuren er på grensen til det uforsvarlige, og veiledningen er helt uforsvarlig, sier professor Hans Fredrik Marthinussen og får støtte av studentleder Emile Mellbye Rytter.

Effektiviseringskutt rammer undervisningen

Professor Hans Fredrik Marthinussen og student Emilie Mellbye Rytter frykter undervisningen skal bli enda dårligere ved Det juridiske fakultet i Bergen.

– Vi har kuttet alt vi kan kutte. Nå må vi kutte i forskningen og undervisningen, sier Hans Fredrik Marthinussen. Han er professor ved Det juridiske fakultet ved Universitetet i Bergen (UiB) og medlem av fakultetsstyret. Han mener det er dystre tider i vente for fakultetet etter at regjeringen opprettholder det såkalte avbyråkratiserings- og effektiviseringskuttet (ABE-kuttet) i neste års statsbudsjett. I seks år har staten kuttet i sine overføringer til statlig finansierte virksomheter, inkludert universitetene, med en målsetting om å effektivisere driften. Til neste år blir kuttet på 0,5 prosent. For Det juridiske fakultet i Bergen er nok et år med kutt alvorlig, forteller Marthinussen.

– Vi har en liten administrasjon, vi har færrest ansatte per student blant jusutdanningene i Norge, og vi har et stort underskudd. Vi har allerede strammet inn når disse effektiviseringskuttene kommer, sier han.

AKTIVITET ØKER BUDSJETTENE

ABE-kuttet var også noe av det som fikk størst oppmerksomhet blant representantene fra forsknings- og høyere utdanningssektoren i Stortingets vandrehall da forslaget til statsbudsjett ble presentert 7. oktober. Flere rektorer ga uttrykk for at ABE-kuttet går ut over den faglige virksomheten. Det kan virke paradoksalt, for selv om universitetene og høyskolene får et 0,5 prosent kutt, øker budsjettene med 0,5 prosent realvekst totalt sett. Ifølge Dag Rune Olsen, leder av Universitets- og høgskolerådet og rektor ved UiB, skyldes det i hovedsak at universitetene gjør det bra på de resultatbaserte tildelingene. Hvis et universitet eller en høyskole klarer å utdanne flere studenter eller produsere mer forskning, blir de belønnet for det. Det er derfor ikke regjeringens skarpe prioritering som gjør at et universitet som UiB får en budsjettøkning, ifølge Olsen, men universitetets egen innsats.

– Vi får en liten økning på grunn av vår egen aktivitet ved at vi leverer flere studiepoeng og økt vitenskapelig produksjon, sier Olsen.

– VIL GÅ MED UNDERSKUDD

Problemet for Det juridiske fakultet er at fakultetet har få muligheter til å ta del i aktivitetsveksten for å kompensere for effektiviseringskuttet. Mens store fakulteter med få studenter per ansatt og store eksterne inntekts

FOTO: ANDREAS MYRSETH KOLSTAD

kilder lettere kan omstille seg og dermed tåle et kutt på 0,5 prosent, er ikke det tilfellet her, forteller fakultetsdirektør Øystein Iversen.

– Juridisk fakultet har veldig få ansatte per student, og vi har en veldig liten eksternt finansiert portefølje, så vi er helt avhengige av den grunnbevilgningen som tilfaller oss, sier Iversen.

– Vi har allerede veldig høy gjennomføringsgrad blant studentene våre, så vi har ikke noe stort potensial å hente ut der. Vi kan i liten grad øke inntektene våre med resultatbaserte parametere. Da blir vi veldig avhengige av grunnbevilgningen vår.

Han forteller at flere stillinger har blitt stående ubesatt på grunn av den økonomiske situasjonen.

– Det kan kobles direkte til effektiviseringskuttet, som mer enn spiser opp satsingen universitetsstyret har funnet rom til å gi oss.

Det setter fakultetet i en prekær situasjon.

– Hvis vi opprettholder den bemanningen vi har hatt til nå, vil vi gå med underskudd.

– UFORSVARLIG VEILEDNING

Dette bekymrer professor Marthinussen, som mener at undervisningen studentene får ved Det juridiske fakultet, allerede er for dårlig.

– Våre studenter har vesentlig mye mindre kontakt med vitenskapelig ansatte enn andre studenter på universitetet. De får utvilsomt et dårligere tilbud, sier Marthinussen.

Ved norske universiteter er det i gjennomsnitt ti studenter per ansatt. Ved landets juridiske fakulteter er det langt flere studenter per ansatt enn gjennomsnittet, men verst er det nettopp ved Universitetet i Bergen. Mens jusstudentene ved Universitetet i Tromsø er 16 per ansatt og jusstudentene ved Universitetet i Oslo er 22 per ansatt, er forholdstallet i Bergen 30 studenter per ansatt. Fakultetet prøver å skjerme undervisningen, men veiledning og sensur er områder som merker budsjettsituasjonen.

– Sensuren vår er på grensen til å være uforsvarlig, og vi tilbyr ikke den veiledningen vi skulle. Våre studenter får ikke mer enn ti timer veiledning på masteroppgaven. Det er helt uforsvarlig, sier Marthinussen.

Leder for studentutvalget ved Det juridiske fakultet, Emilie Mellbye Rytter, bekrefter inntrykket.

– Flertallet av studentene har ganske lav tillit til sensuren, forteller Rytter.

De forteller at fakultetet har gått fra to til én sensor på eksamensoppgaver, og nesten bare eksterne sensorer fordi de ansatte ikke har kapasitet. Det har ført til et fall i kvaliteten på sensuren, som er synlig i en økning i antallet klagesaker og særlig merkbart i økningen i antall klagesaker der karakteren flytter seg med to karakterer eller mer.

– Alle tilfellene vi har hatt der folk har blitt flyttet, viser at vi har en del problemer med å sette riktig karakter. Men det er en prioritering vi har måttet gjøre. For å opprettholde samfunnsoppdraget vårt må vi ha et visst nivå på undervisningen, så i den grad vi må kutte noe, er det på sensur. Det er veldig krevende for studentene våre, som er urolige for om de får rett karakter, sier Marthinussen.

KD: ÅPNER FOR MÅLRETTEDE KUTT

Det er ingen signaler fra Kunnskapsdepartementet om at regjeringen vil skjerme universitets- og høyskolesektoren for ABE-kuttet i fremtiden. Da Forskerforum intervjuet statsråd for forskning og høyere utdanning, Iselin Nybø, etter budsjettfremleggelsen, understreket hun at det er opp til institusjonene selv å vurdere hvor kuttet skal tas.

– Jeg skjønner at det er utfordrende å kutte. Men alle som forvalter fellesskapets midler, må spørre hvordan de kan jobbe smartere. Universiteter og høyskoler styrer økonomien sin fritt, så hvor de skal ta kuttene, det må de bestemme selv, sier Nybø.

– For å sette ting i perspektiv: Til sammen på de seks årene med ABE har de fått 1,3 milliarder kroner i kutt, men i samme periode har de fått 225 milliarder i overføringer. På tross av kuttet har denne sektoren en realvekst, sier Nybø.

Samtidig åpner hun for at regjeringen vil vurdere innretningen på kuttene. I regjeringsplattformen åpnes det for en målretting av ABE-kuttet.

– Vi har tatt kuttet flatt fordelt for alle hittil, men jeg er villig til å vurdere andre måter å ta det på.

– Altså kutte mer hos noen enn hos andre?

– Ja, vår politikk har vært at vi tar det flatt, men hvis sektoren vil diskutere andre måter, er jeg åpen for det. Men dette er bare spekulasjoner.

For de ansatte og studentene på Det juridiske fakultet hjelper ikke statsrådens spekulasjoner.

– Hittil har man prøvd å kutte i sensuren for å unngå å kutte i undervisningen. Hvis vi får ytterligere kutt, frykter vi at de vil kutte i undervisningen i tillegg, sier Rytter.

For Marthinussen handler situasjonen ved Det juridiske fakultet ikke lenger bare om å få opphevet fremtidige kutt, men også om å få snudd utviklingen til en langsiktig satsing.

– Vi må ha en jevn vekst i budsjettene, så vi over tid kan ansette de beste kandidatene. Sammenlignet med andre fakulteter er det ingen som har så dårlige vilkår som jusstudentene, sier han.

AV AKSEL KJÆR VIDNES OG JULIA LOGE

Statsbudsjettet 2020

- Universitetene og høyskolene får en økning på 1,37 milliarder til 38,6 milliarder kroner. Det gir en realvekst på 0,5 prosent, mens realveksten i statsbudsjettet totalt er på 0,8 prosent.
- De samlede bevilgningene til forskning og utvikling er på 38,9 milliarder kroner, en realnedgang på 0,9 prosent.
- Statens samlede forskningsbevilgninger utgjør 4,05 prosent av statsbudsjettet, ned fra 4,12 prosent i 2019. Forskningsbevilgningene utgjør nå 1,03 prosent av bruttonasjonalprodukt, ned fra 1,06 i 2019.
- Avbyråkratiserings- og effektiviseringskuttet (ABE) på 0,5 prosent innebærer en reduksjon i de statlige universitetene og høyskolenes grunnbevilgninger på 186 millioner kroner.
- På grunn av økt aktivitet øker tildelingene for resultatbaserte indikatorer med 183 millioner kroner for de statlige universitetene og høyskolene.

– URIMELEG FORDELING

Fylka som slår seg saman, vil få mindre forskingsmidlar enn fylka som står aleine. – Urimeleg, meiner Jenny Følling (Sp).

I statsbudsjettet foreslår regjeringa å auke løyvinga til regionale forskingsfond (RFF) frå 183,3 millionar kroner i 2019 til 189,1 millionar i 2020.

– Her i RFF Vestlandet har vi fått mange gode prosjektsøknader som vi må avvise, så sjølv om tilskotet aukar litt, kunne eg ønskt meg meir, seier Jenny Følling (Sp). Ho er fylkesordførar i Sogn og Fjordane og avtroppande styreleiar for RFF Vestlandet, som er eitt av sju regionale forskingsfond i Noreg (sjå faktaboksen). I kvart av fonda har minst to fylkeskommunar tidlegare samarbeidd om bruken av midlane. Men med ny fylkesstruktur vil kvart fylke få sitt eige forskingsfond og forskingsmidlane bli fordelte på elleve fylkeskommunar. Kunnskapsdepartementet har utarbeidd eit forslag til ny forskrift for dei regionale forskingsfonda som skal tre i kraft 1. januar 2020. Ifølgje departementet skal den einskilde fylkeskommunen sjølv velje modell for styring av tilskotsordninga, men Forskingsrådet skal framleis spele ei viktig rolle som kvalitetssikrar i behandlinga av søknadene.

STRAFFAR SAMANSLÅING

I dag blir 5 prosent av midlane sette av til fondsregion Nord-Noreg, medan 95 prosent deretter blir fordelte mellom fondsregionane. Halvparten av desse midlane blir fordelt etter talet på fylke i fondsregionen, den andre halvparten etter folketalet i desse fylka. No foreslår departementet å justere fordelingsmodellen slik at 60 prosent av midlane skal fordelast likt mellom dei nye fylkeskommunane og 40 prosent etter folketalet.

Følling reagerer på at dei fylka som Stortinget har vedteke å slå saman, blir straffa i den nye fordelingsnøkkelen.

– Når potten skal fordelast på fylka, vil dei som slår seg saman med andre, få mindre enn før. Det er urimeleg om vi i Sogn og Fjordane, som no blir slått saman med Hordaland, kanskje får 18 millionar av midlane, medan Rogaland, som står att aleine, får 16 millionar. Dette rimar dårleg med at dei nye fylkeskommunane skal få overført fleire og sterkare verkemiddel. Så eg stiller spørsmål ved heile fordelingsnøkkelen, seier ho.

FOTO: SENTERPARTIET / RAGNE B. LYSAKER

■ – Eg reagerer på at fylka som har valt å stå aleine, vil kome best ut, seier Jenny Følling (Sp).

Regionale forskingsfond (RFF)

- skal styrke forskingsevna til regionane gjennom tilskot til forsking og innovasjon og gjennom mobilisering til auka FoU-innsats
- har i dag sju fondsregionar: Vestlandet, Agder, Innlandet, Hovudstaden, Oslofjordfondet, Midt-Noreg og Nord-Noreg
- vil frå 1. januar 2020 bli elleve forskingsfond, eitt for kvar ny fylkeskommune

– BRA FOR NORDLAND

Iselin Marstrander, administrerande direktør i Nordlandsforskning, har derimot stor tru på den nye organiseringa. I dag har dei tre nordlegaste fylka eitt felles forskingsfond, men dette blir no splitta opp, slik at Nordland får sitt eige fond og Troms og Finnmark eit anna.

– Slik det har vore fram til no, må dei som styrer fondet, bli einige om støtte til forskingsprosjekt i tre svært ulike fylke. Når Nordland får sitt eige fond, vil ein kunne prioritere forsking i eigen fylkeskommune på ein heilt annan måte, meiner ho.

Nordlandsforskning er blant dei som tidlegare har fått støtte av det regionale forskingsfondet i Nord-Noreg. Marstrander er svært positiv til det som no skjer:

– Eg trur den nye innretninga vil vere mykje betre designa for næringslivet her i Nordland, seier ho.

Forslaget til forskrift er no ute til høyring med svarfrist 12. november.

AV JOHANNE LANDSVERK

Digital satsing på arkiv og bibliotek

Regjeringen foreslår en økning i bevilgningene til Arkivverket og Nasjonalbiblioteket på i alt 127 millioner kroner. Arkivverket skal utvikle nasjonale løsninger for langtidsbevaring av digitalt arkivmateriale og gjøre digitalt arkivmateriale tilgjengelig for befolkningen gjennom Digitalarkivet. Bevilgningen til Nasjonalbiblioteket i Mo i Rana skal føre til raskere digitalisering av egen samling. Videre skal papirmateriale, fotografi, film og lydopptak fra arkivinstitusjoner og museum over hele landet digitaliseres. Som en del av satsingen, og som følge av nedleggingen av NRKs lisensavdeling i Mo i Rana, skal det opprettes 70 nye arbeidsplasser ved digitaliseringsanlegget.

Nasjonale kulturbygg

290 millioner kroner er satt av til ti nye prosjekter for nasjonale kulturbygg i 2020. Østfoldmuseene, Museene i Akershus og Norsk industriarbeidermuseum på Rjukan (bildet) er blant de tilgodesette. 40 millioner kroner går til bygging av et fellesmagasin for Musea i Sogn og Fjordane. Dette skal ligge i Angedalen utenfor Førde sentrum, og arbeidet med å realisere et slikt magasin har pågått siden 2006. – En stor og gledelig overraskelse, sier Liv Ramskjær, generalsekretær i Norges museumsforbund. Sogn og Fjordane fylke har tidligere vedtatt å sette av 20 millioner kroner til prosjektet.

Elleve måneders studiestøtte

– Endelig er vi i mål med elleve måneders studiestøtte, og nå er det slik at vi kan få lån og stipend for alle månedene vi studerer, sier Marte Øien, leder av Norsk studentorganisasjon. Støtte fra Lånekassen i elleve måneder i stedet for ti har lenge vært et krav fra norske studenter. Siden 2017 har regjeringen trappet opp studiestøtten til heltidsstudenter med én uke i året. I 2020 er utvidelsen fullført. Regjeringen har satt av 152 millioner kroner til formålet. – Neste år får heltidsstudenter 14 600 kroner mer å rutte med enn de ville hatt uten regjeringens satsinger på studiestøtte siden 2014, sier statsråd Iselin Nybø.

FOTO: JOHANNE LANDSVERK, WIKIMEDIA COMMONS, HÅVARD NESBØ

MEIR TIL NÆRINGSRETTA FORSKING

Regjeringa prioriterer havnæring og teknisk-industrielle institutt.

– For oss er dei 55 millionane som er løyvde til forprosjekt for Ocean Space Centre, det aller viktigaste i statsbudsjettet. Dette er svært gledeleg og nødvendig for at Noreg også i framtida skal vere ein leiande havnasjon, seier Alexandra Bech Gjørv, konsernsjef i SINTEF.

Planen er at Ocean Space Centre skal bli eit nasjonalt senter for utdanning, forsking og teknologiutvikling for havnæringane. Blant anna skal det byggast nye havlaboratorium. Det nye senteret skal drivast av NTNU og SINTEF.

20 MILLIONAR TIL INSTITUTT

I budsjettet for 2019 auka løyvingane til teknisk-industrielle institutt med 40 millionar kroner, og i budsjettforslaget for 2020 kjem nye 20 millionar.

– Vi hadde håpa på ein endå større auke i 2020, men det viktigaste er at dette vil halde fram i åra som kjem, slik at det blir ei reell opptrapping, seier Gjørv.

Ho meiner det er positivt at langtidsplanen for forsking og høgare utdanning blir følgd opp med vidare satsing på teknologi, FoU for næringslivet og kvalitet i utdanning.

– Men det er skuffande dersom det er ein realnedgang i dei samla løyvingane til forsking, slik budsjettet først vart lese. Realiteten i dette er avhengig av korleis eit eittårig kutt til Forskingsrådet i 2020 skal tolkast. Noreg har eit stort behov for grøn vekst og omstilling, noko som krev at det blir satsa offensivt på forsking og innovasjon. I den samanhengen er det gledeleg med ein auke i basisløyvingane til dei teknisk-industrielle forskingsinstitutta, seier ho.

FOTO: WERNER JUVIK

■ SINTEF forskar mellom anna på dronar.

– UROVEKKANDE KUTT

Dagleg leiar Agnes Landstad i Forskningsinstituttenes fellesarena (FFA) er også glad for at dei næringsretta forskingsinstitutta får meir.

– Ikkje minst er det viktig at regjeringa vil auke basisløyvinga til dei teknisk-industrielle institutta med 20 millionar kroner. Vi er også nøgde med at regjeringa held fram med å følgje opp prioriteringane i langtidsplanen, sjølv om opptrappingstakten går ned frå 2019.

Men Landstad seier det er illevarslande at regjeringa vel å kutte i forskingsløyvingane.

– Særleg er det urovekkande at regjeringa foreslår å redusere dei strategiske forskingssatsingane. Klimaforsking, fornybar energi, næringsretta forsking og fornying i offentleg sektor er område som burde gjevast mykje større tyngd, seier ho.

AV JOHANNE LANDSVERK

Mer til IKT-forskning

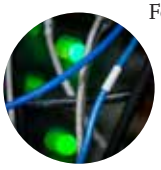

For å følge opp langtidsplanen for forskning og høyere utdanning har regjeringen foreslått å bevilge til sammen 585 millioner kroner. Ett av opptrappingsområdene er det såkalte Teknologiløftet, der de største satsingene er forslaget om 43 millioner kroner mer til grunnleggende IKT-forskning og 131 millioner til videre utvikling av helseanalyseplattformen. – Satsingen på IKT-forskning legger til rette for banebrytende funn og forskning som vi i dag ikke ser konsekvensene av, men som på sikt kan ha stort potensial for verdiskaping. Nå kan vi bygge fagmiljøer som kan utdanne flere kandidater med IKT-kompetanse til akademia, næringslivet og offentlig sektor, uttaler statsråd Iselin Nybø i en pressemelding.

Økt tilskudd til Nasjonalmuseet

Det nye Nasjonalmuseet på Vestbanen, som åpner dørene høsten 2020, får en økning i driftsbudsjettet på 280,6 millioner kroner i 2020. Det gir et totalt tilskudd på 790,5 millioner kroner. Budsjettøkningen skal sikre at museet kan dekke husleiekostnadene og driften av nybygget, og at det har grunnlag for å utvikle det museumsfaglige arbeidet. Nasjonalmuseet blir det største kunstmuseet i Norden, med et samlet areal på 54 600 kvadratmeter og om lag 90 utstillingsrom. – Det nye museet er et nasjonalt kunstløft. Det er som en utstillings- og formidlingsarena på internasjonalt nivå det nye Nasjonalmuseet skal ta imot publikum, sier kultur- og likestillingsminister Trine Skei Grande.

Ni millioner mer til språk

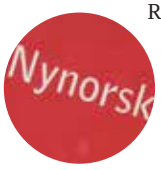

Regjeringen foreslår 9,3 millioner kroner ekstra til språk i budsjettet for 2020. Blant annet skal 2,25 millioner kroner gå til ordboksarbeid og 1,25 millioner til innsamling og forvaltning av stedsnavn. – Regjeringen arbeider for å verne og fremme språk som uttrykk for vår felles kultur og identitet og som infrastruktur i samfunnet vårt. Med denne satsingen får vi realisert flere viktige språktiltak, fra styrking av nynorsk og minoritetsspråk til ordboksarbeid og forvaltning av stedsnavn som språklige kulturminner, sier kultur- og likestillingsminister Trine Skei Grande. Regjeringen arbeider også med et forslag til ny språklov og en ny stortingsmelding om språk.

FOTO/ILL: EIVIND SENNESET, MIR KOMMUNIKASJON, KLEIHUES + SCHUVERK, STATSBYGG

BRUKER TELLEKANTER PÅ INDIVIDNIVÅ

Instituttledere bruker publiseringspoeng for å vurdere forskerne sine, viser nytt notat. Å tro noe annet ville være «dundrende naivt», fastslår økonomiprofessor.

FOTO: ERIK NORRUD

■ Publisering i Science og i Nature kan gi et forsprang i lønnsforhandlinger, men ikke nødvendigvis på grunn av publiseringspoengene.

PUBLISERINGSPOENG Bare fire av 20 instituttlederne svarte nei på spørsmålet om de bruker tellekanter for å vurdere enkeltforskeres innsats eller for å fordele lønn og forskningstid, ifølge et notat tenketanken Civita publiserte i oktober.

«Det er åpenbart at det kvantitative systemet for vurdering av forskningskvalitet i Norge har hatt uforutsette konsekvenser (...). De kvantitative målingsverktøyene skulle brukes kun på institusjonsnivå, men det er en utbredt bruk på lokalt og individuelt nivå», står det i notatet.

Tenketanken har stilt to spørsmål til 20 instituttledere ved seks universiteter, samt BI. De har spurt om tellekantsystemet er et verdifullt redskap i vurderingen av kvalitet på forskningen til de fast ansatte. Tolv av de spurte svarte ja eller ja med et forbehold, mens åtte sa nei eller at det kun kan brukes for å vurdere institutter.

Civita spurte også om instituttledelsen bruker publikasjonspoeng for å vurdere forskere i forbindelse med vurdering av lønn, forskningsmidler, forskningsfri og annet. Igjen var det bare fire som avviste at de bruker publikasjonspoeng for å vurdere fordeling av goder. De øvrige svarte ja enten til generell innsatsvurdering, til lønnsvurdering eller til tildeling av forskningsfri og midler. To svarte ikke på dette spørsmålet.

LOGISK KONSEKVENS

Ifølge Universitets- og høgskolerådet var det aldri meningen at tellekantene skulle brukes for enkeltpersoner. Men professor Steinar Vagstad ved Universitetet i Bergen mener det er logisk at det blir slik. Selv om det er institusjonene som får belønningene, er det enkeltforskerne som produserer det som belønnes, altså forskningspublikasjonene.

– Hvorfor skal du belønne en institusjon for å publisere, men samtidig si at det er viktig at forskerne som står for publikasjonen, ikke skal bli belønnet? Det er rett og slett bare tull, sier han.

Som professor i økonomi har han jobbet med insentivsystemet for universiteter og høyskoler.

– Det er dundrende naivt av de som har laget insentivsystemet, å tro at det ikke skal få konsekvenser på individnivå, sier han.

– Blir du sitert mye, betyr det at du har innflytelse, og det bør være korrelert med høy lønn, sier Steinar Vagstad. Foto: Julia Loge

– IKKE TIL INDIVIDNIVÅ

Vidar Røeggen, sekretær for Det nasjonale publiseringsutvalget, UHR-Publisering, mener det er feil å bruke publiseringspoeng på individnivå.

– Det skulle bare mangle at ikke informasjon om publisering brukes, men publiseringspoengene skulle ikke brukes. De er en nøkkel for å fordele penger, men sier ingenting om prestasjon. Det er en vesentlig forskjell, sier Røeggen til Forskerforum.

Publiseringspoengene er utregnet etter en gitt nøkkel som blant annet skal veie opp for ulike skjevheter i publiseringsmønster.

– Så de egner seg ikke så godt til å telle opp og plassere bak en forsker, sier Røeggen.

Nå jobber UHR med å oppdatere sine anbefalinger om lokal bruk av publiseringspoeng, for de er også skeptiske til at universiteter og høyskoler lager måltall for hvor mange poeng hver forsker bør produsere hvert år.

OPPTATT AV GODE PUBLIKASJONER

Leder for Institutt for statsvitenskap ved Universitetet i Oslo, Anne Julie Semb, kjenner seg ikke igjen i Civitas funn.

– Vi er veldig lite opptatt av publiseringspoeng. Vi er opptatt av gode publikasjoner, men heller én god annethvert år enn en haug som genererer poeng. Hvis man er opptatt av mange poeng, kan det faktisk hende at man er for lite ambisiøs, for det kan være veldig vanskelig, og kreve mange runder, å få publisert sine arbeider i de fremste tidsskriftene, mener Semb.

Hun forteller at de ser på publiseringslister når de grovsorterer søknader til faste stillinger, men ut fra en oppfatning av gode og mindre gode publiseringskanaler som ikke alltid sammenfaller med skillet mellom nivå 1 og 2.

– Da ser vi på publiseringsprofil og produktivitet, og særlig kvaliteten de siste fem årene, forteller Semb.

BELØNNER TOPPENE

Ved Handelshøyskolen BI premierer de forskerne direkte for publiseringer, i form av en årlig utbetalt bonus. Men heller ikke der sammenfaller bonusene med publiseringspoengene.

– BI har en høy utbetaling hvis du publiserer i de beste tidsskriftene, men den er mye mindre for tidsskrifter som ikke er toppjournaler, selv om de er på nivå 2, sier Richard Priestley, som leder Institutt for finans.

– Det er en belønningsordning for dem som gjør det bra, men ikke en insentivordning, for alle forskere vil forske best mulig. Det er ikke mulig å få forskere til å bli bedre ved å betale dem mer, men med denne ordningen bruker de kanskje mer tid på forskningen enn på for eksempel konsulentoppdrag.

Hvordan bør vi måle forskningskvalitet?

- er tittelen på Civita-notat nr. 26/2019
- skrevet av Torkel Brekke, Adrian Netteland og Helene Sommerset Busengdal
- er en mindre undersøkelse som omhandler norske topplederes og mellomlederes holdning til vurdering av forskning ved ansettelses- og opprykksprosesser, foretatt våren 2019
- «Undersøkelsen viser at det ved en del norske institusjoner utøves tvilsomt lederskap i måten forskning vurderes på.»
- lansert 9. oktober

Mange ledere i UH-sektoren bruker tvilsomme metoder når de vurderer kvaliteten på ansattes forskning, ifølge Torkel Brekke i Civita.

– Våre kollegaer er veldig bevisste på at publisering gir publiseringspoeng, sier Piotr Garbacz.

– Vi er lite opptatt av publiseringspoeng, sier Anne Julie Semb. Foto: UiO

– Du må ha publisert i topptidsskrifter for å få opprykk, sier Richard Priestley. Foto: BI

FOTO: CF WESENBERG/KOLONIHAVEN.NO, UIO, BI

Så selv om han ikke kjenner seg igjen i Civitas funn om publiseringspoeng, får gode publiseringer konsekvenser når godene fordeles.

– De som publiserer i topptidsskrifter, blir bedre betalt og har færre forelesninger, konstaterer Priestley.

BRUKES I LØNNSFORHANDLINGER

Fagforeningene kjenner seg ikke igjen i at publiseringspoeng er tema i lønnsforhandlinger. Økonomiprofessor Vagstad er også hovedtillitsvalgt for Forskerforbundet ved Universitetet i Bergen. Han sitter dermed i årlige lønnsforhandlinger med universitetet. I slike lokale lønnsforhandlinger diskuterer fagforeningene og arbeidsgiverne konkrete lønnsøkninger for enkeltpersoner.

– Verken vi eller arbeidsgiveren bruker publiseringspoeng i lønnsforhandlinger, men vi bruker jo kvantitative mål, som at noen har publisert to artikler i Science og én i Nature.

Et annet slikt kvantitativt nivå som brukes i søknader om lønnsøkning, er hvor mye andre forskere siterer vedkommendes publikasjoner.

– Blir du sitert mye, betyr det at du har innflytelse, og det bør være korrelert med høy lønn, sier Vagstad.

KJAPP LØSNING

Piotr Garbacz er leder for Institutt for lingvistiske og nordiske studier ved UiO og har sett at publiseringspoeng brukes i søknader om lønnsøkning.

– Jeg tror at våre medarbeidere kjenner at det er et parameter som er viktig: «Se her, jeg har publisert mye, det har generert mye penger til instituttet», sier Garbacz.

Som leder mener han at det er hans oppgave å se et større bilde, for tidsskrifter på nivå 1 kan også være prestisjetunge. Han advarer mot at overdreven oppmerksomhet rundt selve poengene kan føre til at man velger å sende lignende artikler til mange tidsskrifter for å få flere poeng, men sier at det er lite strategisk, for arbeidsgiveren ser ikke kun på poengene.

Han er ikke overrasket over verken Civitas funn eller Vagstads kritikk.

– Systemet er lagt opp til at vi skal tenke som et foretak og maksimere innsats etter ulike insentiver. Da er det en kjapp løsning å bruke publiseringspoeng. Derfor er det nyttig å diskutere dette hvis konsekvensene er blitt annerledes enn det man intenderte.

– Det er dundrende naivt av de som har laget insentivsystemet, å tro at det ikke skal få konsekvenser på individnivå.

STEINAR VAGSTAD

AV JULIA LOGE

NÅR FORSKARAR KJØPER SPALTEPLASS

Tidsskriftforlaget MDPI publiserer raskt – på godt og vondt. – Det er gode artiklar der, men det er også veldig lite kvalitetskontroll, seier forskar Sebastian Eiter om forlaget.

PUBLISERING Skriv «MDPI» inn i din føretrekte søkjemotor, og det tek ikkje lang tid før du finn deg sjølv inne på eitt eller anna akademisk diskusjonsforum der fortvilte forskarar stiller spørsmål som: «Eg er blitt beden om å vere redaktør for ei spesialutgåve av eit MDPI-tidsskrift, er dette ein seriøs utgjevar? Bør eg takke ja?»

SPESIALIST PÅ RASK PUBLISERING

– Eg har aldri vore med på ein så omfattande jobb som då vi analyserte dette forlaget. Tilbakemeldingane frå forskarar har vore mange og sprikande, seier Vidar Røeggen, sekretær i det nasjonale publiseringsutvalet til Universitets- og høgskulerådet (UHR).

Utvalet har det faglege ansvaret for den norske publiseringsindikatoren, ofte kalla teljekantsystemet. Nyleg var MDPI oppe som eiga sak. Bakgrunnen var at det var kome mange reaksjonar frå forskarar på praksisane til MDPI-tidsskrift.

– Særleg er det mange som melder om svært kort tid frå innsending av manus til ferdig publikasjon. Dei er også veldig tett på fagfellane for å presse fram raske tilbakemeldingar og vurderingar, seier Røeggen.

Med meir enn 200 tidsskrift i porteføljen er MDPI mellom dei største av ein type vitskaplege forlag som har vakse fram sidan vi fekk Internett. Alle tidsskrifta til MDPI er opne, og i staden for å selje abonnement tek tidsskrifta betalt frå forskarane som publiserer artiklar hos dei. Dette er ein variant av «gull» open tilgang, som er den føretrekte modellen i Plan S.

IKKJE RØVARTIDSSKRIFT

MDPI står ikkje bak dei såkalla røvartidsskrifta, som inviterer forskarar til å sende inn manus

> *– Vi må snakke meir om kvar vi publiserer.*
>
> Vidar Røeggen, universitets- og høgskulerådet

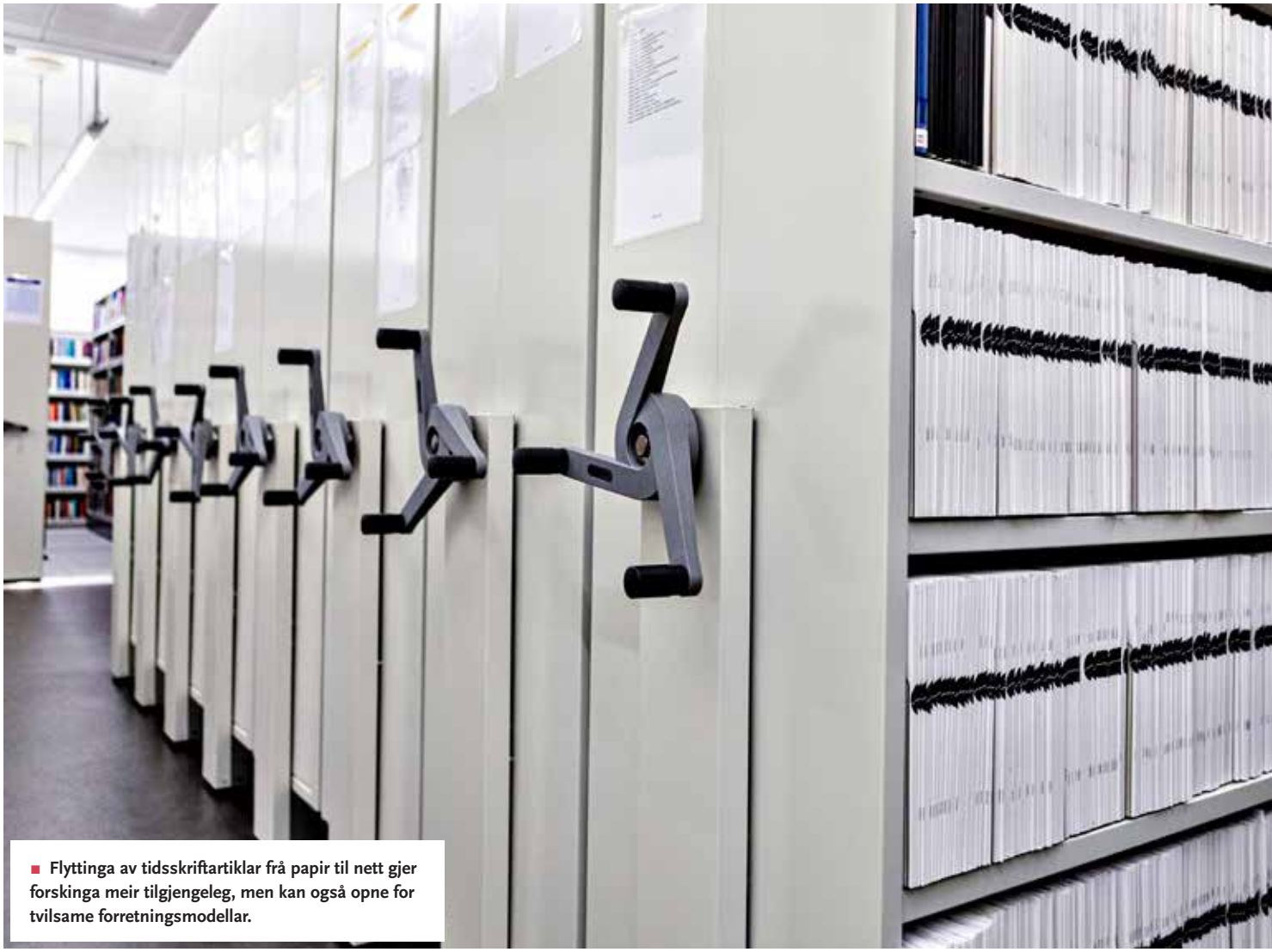

■ Flyttinga av tidsskriftartiklar frå papir til nett gjer forskinga meir tilgjengeleg, men kan også opne for tvilsame forretningsmodellar.

om alt og ingenting før dei stikk av med forfattaravgifta og lèt forskaren stå att utan korkje prestisje eller publiseringspoeng. Forlaget er indeksert i Directory of Open Access Journals, ein forskarkuratert katalog over opne tidsskrift av høg kvalitet. Fleire av titlane har «impact factor». I skrivande stund er 145 MDPI-tidsskrift innplasserte på nivå 1 i det norske teljekantsystemet. Men samstundes kjem det stadig urolege meldingar frå forskarar som fryktar at forlaget beveger seg i grenseland mot det røvaraktige. Sebastian Eiter, forskar ved NIBIO, er éin av dei. Han har publisert i to av MDPI-tidsskrifta.

– Det er gode artiklar der, men det er også veldig lite kvalitetskontroll, seier han.

– Ein får veldig kort tid både til å vurdere andre sine manus og til å revidere sine eigne.

MDPI profilerer seg på at dei kan tilby rask publisering, men på bloggar og diskusjonsforum spør mange om det er viktigare å få publisert mange artiklar, enn at artiklane er gode.

Jamleg oppstår kontroversar kring spesifikke tidsskrift, som då heile redaksjonen i tidsskriftet Nutrients takka for seg i fjor haust etter det dei

FOTO: DAVID GONZALES

– Forfattaravgift er ikkje eit problem i seg sjølv, men når dei verkar saman med publiseringspress, kan det bli problematisk, seier Vidar Røeggen. Foto: Privat

– Forlag som MDPI gjer det lett for forskarar å oppfylle kvantitative mål, men det spørst om forskinga blir betre, seier Sebastian Eiter. Foto: Erik Norrud

meinte var press for å publisere middelmåtige artiklar.

LOGISK UTVIKLING

Til saman teiknar det seg eit bilete av eit forlag som set alt inn på å vekse i den nye publiseringsmarknaden, der open tilgang er utgangspunktet: Ein etablerer nye tidsskrifttitlar, knyter til seg mange redaktørar, som skaffar mange artiklar, noko som aukar prestisjen til tidsskriftet og gjev det innpass i system som den norske publiseringsindikatoren, som igjen opnar for at forlaget kan auke forfattaravgiftene – alt saman heilt logisk åtferd i ein marknad der tidsskrift lever av å selje spalteplass i staden for abonnement.

– At dei har høgt trykk på publiseringsprosessen, er jo bra, for forskarar treng å få ting ut. Men det er ikkje sikkert det er bra for kvaliteten, seier Eiter.

Forskarar som stiller opp som fagfellar i MDPI-tidsskrift, får betalt i form av «tilgodelappar» som gjev rabatt på publiseringsavgifta neste gong dei sjølve publiserer i eit MDPI-tidsskrift.

– Dermed får du eit insitament til å halde deg til dette forlaget, seier Eiter, som peikar på at dersom noko av poenget med open tilgang var å betale mindre pengar til tidsskriftforlaga, er det ikkje sikkert at ein modell med forfattarbetaling representerer noko framsteg.

BER OM INNSPEL FRÅ FAGMILJØA

– Publiseringsavgifter har etablert seg som ein forretningsmodell som erstattar den klassiske abonnementsordninga, og vi som utval kan ikkje ta stilling til om det er ei god utvikling eller ikkje – det må andre gjere. Men eit forlag som tek publiseringsavgift, vil sjølvsagt tene meir di meir det publiserer. Vi ser at vi får stadig fleire slike forlag, og at talet på artiklar publiserte etter denne modellen utgjer ein aukande del av artiklane frå norsk forsking, seier Røeggen i UHR.

Samstundes er det ikkje klart at det å publisere mange artiklar i seg sjølv er dumt. Det har vakse fram fleire såkalla megatidsskrift der ein kan publisere det meste så lenge forskinga er solid utført. Der kan ein få publisert forsking som er viktig, men som har vanskeleg for å kome til i tidsskrift med høg refusjonsrate, som replikasjonsstudiar eller studiar som ikkje stadfestar hypotesen.

Konklusjonen i publiseringsutvalet var at ein må leggje meir arbeid og ressursar i å vurdere kvaliteten på tidsskrift på nivå 1, det lågaste nivået i teljekantsystemet.

– Rett og slett fordi så mange av desse tidsskrifta ligg i grenseland. Vi kan ikkje gje noka samla vurdering av MDPI, men må vurdere kvart tidsskrift individuelt. Vi ønskjer å bruke nettportalen vår meir aktivt til å kome i direkte dialog med forskarane og få innspel om erfaringane dei har med tidsskrifta, seier Røeggen.

VANSKELEGARE Å SKILJE

Etter kvart som forlaga femner publiseringsavgifta med begge hender og bruker denne modellen for alt han er verd, blir det vanskelegare å skilje mellom røvartidsskrifta og andre, påpeikar han.

– I starten var det lett, for røvartidsskrifta hadde tydelege kjenneteikn. Men dersom du vil etablere deg som ny aktør på tidsskriftmarknaden i dag, er det dette landskapet du må investere i, og kanskje tek det tid å få rutinane skikkeleg på plass. Eg trur ikkje det er mogleg å starte nye abonnementstidsskrift i dag.

Han meiner at ein av fordelane med den norske publiseringsindikatoren er at vi kan følgje utviklinga tett gjennom dei mange nasjonale fagorgana som jamleg vurderer kvaliteten på tidsskrifta innanfor sine fagfelt.

– Vi må diskutere om dette er ei ønskt utvikling, og vi må snakke meir om kvar vi publiserer. Det er ikkje noko vi berre kan overlate til kvar enkelt forskar, seier han.

ØNSKJER SAMLA AVTALAR

Direktør i Forskingsrådet, John-Arne Røttingen, skriv i ein e-post til Forskerforum at Plan S legg opp til fleire andre vegar til open tilgang enn betaling av publiseringsavgifter:

«Vi ønsker en modell på sikt hvor det betales for publisering «en bloc» gjennom samlede institusjonelle eller nasjonale avtaler, og ikke fra den enkelte forsker. Det er ikke noen sammenheng mellom Plan S og eventuelt økt prisnivå for publiseringsavgifter, men det er en ønsket utvikling at totalen av betaling for publisering øker siden vi ønsker på sikt å slutte å betale abonnementer for lesing.»

Røttingen meiner vi i Noreg har gode mekanismar for å fange opp og ta tak i tidsskrift som prøver å utnytte systemet med publiseringsavgifter.

«Dette gjelder for eksempel det nasjonale publiseringsutvalget og vår liste over godkjente publiseringskanaler. Her bør også prisnivå kunne sees på. Forskere kan også velge å ikke publisere i tidsskrifter med høye avgifter», skriv han.

AV KJERSTIN GJENGEDAL

ØKONOMI

BUDSJETTSPREKK PÅ ÅS

Den nye veterinærcampusen til NMBU skal stå ferdig tidlig neste år. Byggingen ble før sommeren 2018 beregnet å koste litt over 7 milliarder kroner, og i løpet av fjoråret vedtok Stortinget å øke rammen til 7,2 milliarder kroner, skriver Khrono. Nå har Statsbygg konkludert med at byggingen ikke er mulig å gjennomføre innenfor den vedtatte kostnadsrammen. Regjeringen foreslår derfor en økning på ytterligere 681 millioner kroner. Den nye kostnadsrammen for Campus Ås er nå på over 8 milliarder kroner.

FOTO: LEIF SKAR

LEDELSE

Tre rektorer vil bli NTNU-rektor

Syv menn og tre kvinner har søkt på stillingen som rektor ved NTNU, skriver Universitetsavisa. Blant søkerne er Dag Rune Olsen (bildet), rektor ved Universitetet i Bergen gjennom seks år. Rektorperioden hans i Bergen går ut i juli 2021. Konstituert rektor ved NTNU Anne Borg og dekan Monica Rolfsen er også blant søkerne. Per Michael Johansen, rektor ved Aalborg universitet, har også søkt. Stillingen vil vare i fem og et halvt år fra 1. januar, med mulighet til å forlenge perioden med fire år.

MUSEUM

Færre besøkende

I løpet av 2018 hadde norske museer 8,7 millioner enkeltbesøk, viser oppdaterte tall fra Statistisk sentralbyrå. Antall besøkende gikk ned fra 11 300 929 i 2017 til 10 913 371 i 2018. – Kanskje det skyldes fjorårets varme sommer, sier Liv Ramskjær, generalsekretær i Norges museumsforbund, til Forskerforum. Antall lønte årsverk gikk derimot opp med 2,3 prosent fra 2017 til 2018, til totalt 4 056,4 antall årsverk i fjor. Det var syv færre museer i 2018 enn i 2017.

PUBLISERING

Indikatoren består

Kunnskapsdepartementet beholder dagens ordning, der publisering i såkalte nivå 2-tidsskrifter gir større uttelling enn tidsskrifter på nivå 1, skriver Universitetsavisa. Som følge av Plan S og åpen publisering sendte Kunnskapsdepartementet våren 2019 en sak om mulig endring av publiseringsindikatoren på høring. I dag er få nivå 2-tidsskrifter åpent tilgjengelige, og mange mener at det norske tellekantsystemet kan være til hinder for overgangen til publisering i åpne tidsskrifter. Nå sier departementet at de ønsker å beholde dagens system.

FOTO: DREAMSTIME

INNOVASJON

Etterlyser uortodokse forskere

Et internasjonalt fagråd har kommet frem til at det er behov for mer radikal innovasjon dersom Norge skal få til en omstilling av økonomien, melder Forskningsrådet. Fagrådet understreker i en rapport at det er behov for at flere tenker utradisjonelt i valg av samarbeidspartnere, og at Norge og Forskningsrådet må bli flinkere til å satse på nytenkende individer. – Fagrådet anbefaler å gi støtte mer basert på personers egenskaper enn først og fremst på prosjektet, sier professor ved ETH Zürich, og leder for fagrådet, Georg von Krogh.

ØKONOMI

Kritiseres for ubrukte penger

Riksrevisjonens årlige revisjon og kontroll med departementer og underliggende virksomheter viser at universiteter og høgskoler hadde 3,3 milliarder ubrukte budsjettkroner i 2018. Beløpet tilsvarer nesten 10 prosent av den årlige bevilgningen på 35 milliarder kroner. Universiteter og høgskoler har lov til å overføre budsjettmidler fra ett år til et annet, men undersøkelsen viser at det mangler rammer og planer for bruken av midlene. – Til tross for dette fortsetter de årlige bevilgningene å øke, påpeker riksrevisor Per-Kristian Foss.

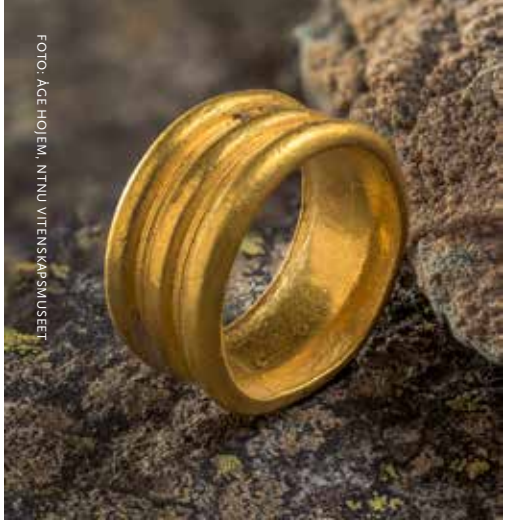

FOTO: ÅGE HOJEM, NTNU VITENSKAPSMUSEET

MUSEUM

Fylles med metallfunn

■ Stadig flere historiske gjenstander funnet med metalldetektor har blitt en del av museenes samlinger, melder Dagsavisen. Kulturhistorisk museum i Oslo har alene mottatt 2040 gjenstander så langt i år. Det er omtrent dobbelt så mange som i 2016. – De gjenstandstypene vi hyppigst får inn, er spenner i kobberlegering. De fleste er fra ulike deler av jernalderen, men det er også en del fra middelalderen, sier seksjonssjef Anne Lene Melheim ved Kulturhistorisk museum til avisen. Bildet viser gullringen fra Rimol, et praktfunn fra yngre romersk jernalder, mellom år 400 og 200 f. kr.

Universitetsmuseet i Bergen har gjenåpnet etter flere år med oppussing.

FOTO: TOR FARSTAD

MUSEUM

NORGES ELDSTE MUSEUM GJENÅPNET

Universitetsmuseet i Bergen, tidligere kalt Naturhistorisk museum, har åpnet etter seks år med oppussing, melder NRK. Museet ble stiftet i 1865 og er med det Norges eldste. Noen av de mest kjente attraksjonene på museet er de store hvalskjelettene. Nå har også «plasthvalen», en hval som ble funnet med 30 plastposer i magen, blitt en del av samlingen. – Dette bygget er viktig for hele byens identitet, sa statsminister Erna Solberg under åpningen.

FOTO: THOR NIELSEN

FORSKNING

SINTEF til Narvik

■ SINTEF tar over aksjemajoriteten i forskningsinstituttet Norut Narvik, melder UiT – Norges arktiske universitet. UiT eier de resterende 33,4 prosent. Norut Narvik er et teknologisk forskningsinstitutt rettet mot blant annet bygg- og anleggssektoren. – Ved å gå sammen kan vi bidra sterkere i en region med store muligheter, sier Alexandra Bech Gjørv (bildet), konsernsjef i SINTEF. Det er også inngått en opsjonsavtale om at SINTEF kan kjøpe UiTs andel på et senere tidspunkt.

FOTO: FLICKR/JESÚS CORRIUS

UNIVERSITETER

For dårlige drosjerutiner

■ Drosjereisene falt utenfor den vanlige kontrollen med reiseregninger, viser en gjennomgang gjort av Universitetet i Oslo. – Vi ser at oversikten og håndteringen av taxikort-ordningen ikke har vært utført på en god måte tidligere, og vi har derfor en gjennomgang av praksisen, sa universitetsdirektør Arne Benjaminsen til VG tidligere i år. Nå har UiO fullført gjennomgangen, og Enhet for internrevisjon har kommet frem til at reglene er for lite kjent, at rutinene bør forbedres, og at ledere ikke har fulgt godt nok opp.

LEGGER LISTA HØYERE

Ricardo Colomo-Palacios har forsket seg til topps på publiseringslistene. – Skal du komme noen vei, *må* du jobbe mye, sier han.

av Johanne Landsverk

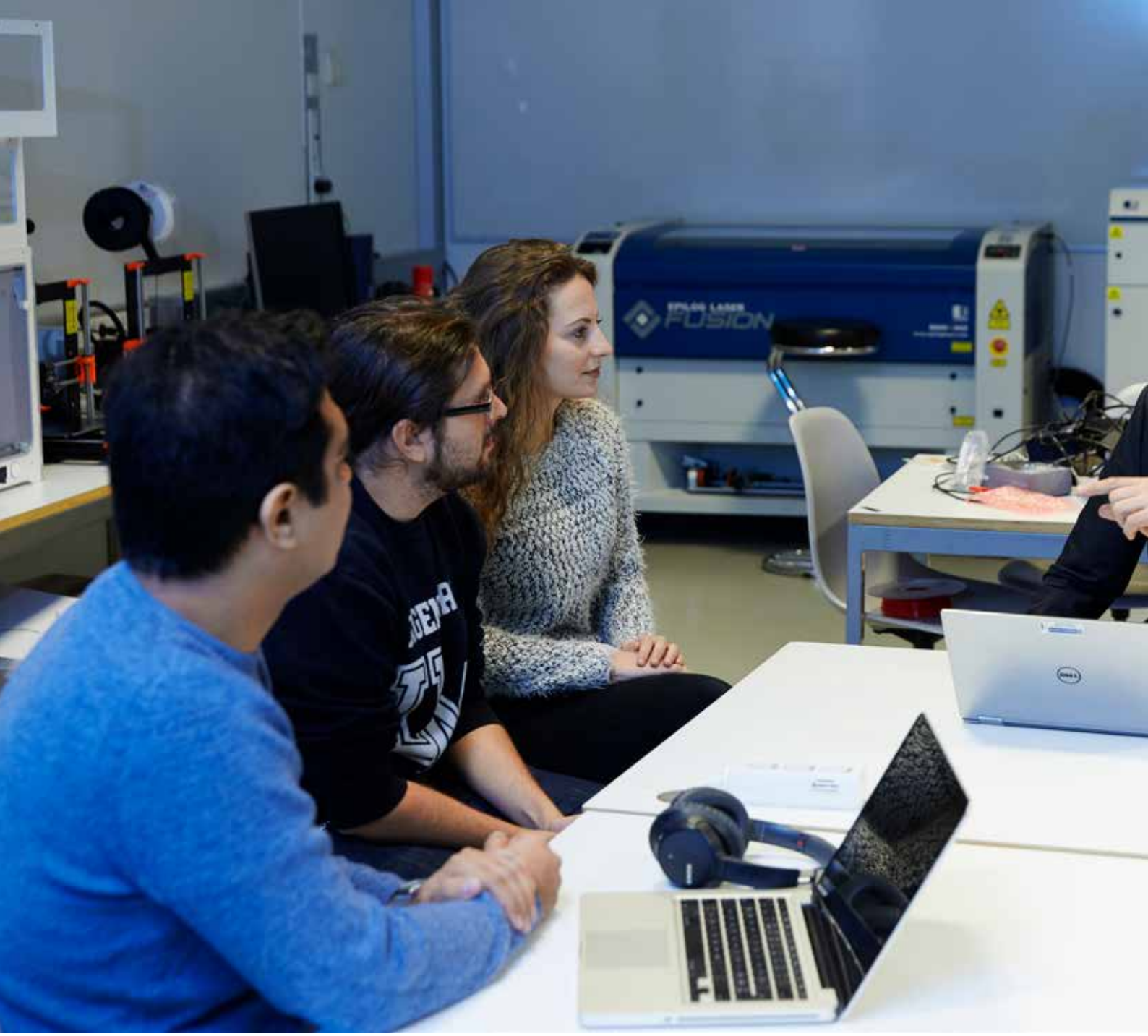

For meg er forskning en livsstil. Jeg kan ikke slutte å forske, sier professor Ricardo Colomo-Palacios. Navnet hans er høyt oppe på lista over forskere som har produsert flest publikasjonspoeng i Norge. Som Forskerforum tidligere har fortalt, kommer en stor del av forskerne som har publisert mest, fra andre land (se faktaboks). Tall fra NIFU viser også at to av tre søkere til professorstillinger innen naturvitenskap og teknologi kommer fra utlandet. Vil dette ha konsekvenser for den norske arbeidskulturen?

Colomo-Palacios har nettopp kommet tilbake til Halden etter ei uke hjemme hos familien sin i Spania. For fem år siden fikk han fast professorstilling her ved Avdeling for informasjonsteknologi ved Høgskolen i Østfold (HiØ) etter å ha jobbet ved to ulike spanske universitet og ti år i programvareindustrien. Han er ikke overrasket over at mange utlendinger står på lista over flest publiseringer.

– I Spania er samfunnet mye mer konkurransepreget enn i Norge. Om du skal komme noen vei og få en posisjon, *må* du jobbe mye. I universitets- og høyskolesektoren er det svært strenge krav til publisering, ikke bare når det gjelder kvantitet, men også når det gjelder kvalitet.

Han tror også det kan være andre grunner til at forskere fra utlandet produserer mye:

> – Å si at arbeidslivet i Norge er tøft, er helt latterlig.
>
> Vincent Eijsink, professor ved NMBU

– Jeg kjenner mange flinke nordmenn, men konkurransen om jobbene er mindre her, sier Ricardo Colomo-Palacios (t.h.). Her med studenter og forskere ved Høgskolen i Østfold. Foto: Erik Norrud

– For utenlandske forskere som ønsker å returnere til hjemlandet, kan det være viktig å bevise at de holder seg oppdatert i faget og er minst like kvalifiserte som før. Om man slutter å produsere, vil man ikke være i stand til å dra tilbake og få jobb. Selv har jeg ingen planer om å dra tilbake, i alle fall ikke nå, sier han.

– Stipendiatlønna er hinsides

Mens HiØ-professoren bare har fem år bak seg i Halden, har professor Vincent Eijsink holdt til på Ås i nærmere 30 år. Her på kontoret i bioteknologibygningen ved NMBU har han tilbrakt mye tid opp gjennom årene. Eijsink er en internasjonalt kjent forsker innen bioteknologi, og som mange andre toppforskere tilbringer han svært mange av døgnets timer på jobb.

– Da jeg kom hit, hadde jeg vært i et ungt forskningsmiljø i Nederland der de fleste var enslige og hadde en sterk jobbkultur. Det var en veldig stor overgang å komme til Norge, der folk gikk hjem klokka fire. Det er forståelig om man har barn, men da får man også gjort mindre, sier Eijsink.

Han mener det norske arbeidslivet er veldig «snilt».

– Å si at arbeidslivet i Norge er tøft, er helt latterlig. Vi har ekstremt gode ordninger, og sett utenfra er stipendiatlønna i Norge helt hinsides andre land. Det er mye bra med det norske velferdssamfunnet, men det får negative konsekvenser for forskningen. Egentlig er det veldig enkelt: Forskning krever litt talent og litt flaks, men jo flere timer du legger inn, desto mer får du gjort. En kan sammenligne det med toppidrett: Trener du mer, kommer du lenger.

Kollegaen hans ved instituttet, seniorforsker Geir Mathiesen, har kjent Eijsink helt siden han kom til Norge.

– Vincent har alltid jobba ekstremt mye, sier han.

Mathiesen tror det kan påvirke arbeidskulturen når utenlandske forskere har med seg en annen arbeidsmoral.

– Enkelte kan kanskje føle press fordi andre jobber mer enn dem. Men i et miljø der mange forsker mye, vil det ofte utvikles et fellesskap hvor flere blir revet med til å jobbe lange kvelder. Dette synes jeg er bare positivt.

Eijsink tror også selv at han kan ha påvirket andre til å jobbe mer.

– Kollegaene mine må jo konkurrere med meg. Men jeg jobber eksepsjonelt mye, da. Så det ville være helt feil om dette skulle bli standarden. De fleste av kollegaene mine arbeider mye, men jeg synes av og til at de kunne vært mer nøye. Med andre ord kunne de brukt enda mer tid.

– Må jobbe hardere

Eijsink har i mange år vært leder for en forskergruppe med stipendiater og postdoktorer både fra Norge og fra flere andre land. Ifølge ham selv har han aldri sagt til noen at de må gjøre mer. Ikke før nå.

– I den siste perioden har jeg for første gang måttet si til folk i gruppa at de faktisk må jobbe hardere. Om du er stipendiat eller postdoktor og sier at du brenner for forskning, kan du ikke gå hjem tidlig på ettermiddagen hver dag. Vil du ha en akademisk karriere, må du være villig til å jobbe mye, i hvert fall i perioder.

Mathiesen, som deltar i samme forskergruppe, er enig.

– Noen av dem jobber knallhardt for å bygge opp CV-en med tanke på å dra tilbake til hjemlandet. Vi har også flere norske som er arbeidsomme, men en del ser på doktorgradsstudiet som en vanlig jobb, og går hjem klokka fire, sier Mathiesen.

– Vi har det veldig godt og trygt i Norge, og da trenger vi ikke å være så ambisiøse. I mange andre land har stipendiater og postdoktorer et stort press på seg. De *må* forske. Men slik er det jo ikke her.

– En god del av undervisningen kan bli lagt til norske, og ofte kvinnelige, førsteamanuenser, sier Kristin Dæhli. Foto: Erik Norrud

En av postdoktorene i gruppa som arbeider mye, er Fatemeh Askarian. Hun kommer opprinnelig fra Iran, men har vært i Norge siden 2009.

– Jeg elsker det jeg driver med, og ser ikke på dette som en jobb. Det spesielle med forskning er at det blir en del av livet ditt, sier Askarian. Planen hennes er å bli i Norge.

– Her er det ingen som tvinger deg til å jobbe hardt, og nordmenn er opptatt av fritid og familie. Jeg arbeider mye fordi jeg liker det, ikke fordi jeg må. Dette er veldig positivt med Norge, mener hun.

– Kan gå ut over kvinner

Kristin Dæhli, nestleder i Forskerforbundet og tillitsvalgt ved NTNU, er opptatt av de ansattes arbeidsvilkår. Hun tror arbeidsvanene til mange utenlandske forskere vil påvirke norsk arbeidskultur.

– Vi har institutter ved NTNU med stor overvekt av utenlandske medarbeidere som jobber hardt og mye, men som ikke kjenner det norske arbeidslivet og norske arbeidsvilkår. Om de går inn i boksen sin for å forske i to eller fire år, er det ikke så rart om de blir best i klassen, sier hun.

Dæhli har inntrykk av at mange forskere ved NTNU som kommer fra utlandet, har forskerstillinger og ikke kombinerte stillinger.

– En god del av undervisningen blir da lagt til norske, og ofte kvinnelige, førsteamanuenser. Dette vil gå ut over mulighetene de norske har til publisere og følge opp forskningsprosjektene sine.

Hun viser til NTNUs språkpolitiske retningslinjer, som krever at utenlandske forskere som får kombinert stilling ved NTNU, normalt skal lære seg norsk innen tre år.

– Dette fungerer i praksis dårlig. Kommunikasjonen og undervisningen foregår oftest på engelsk, og kravet om å lære norsk blir sjelden fulgt opp.

Dæhli mener også å se en annen klar tendens:

– Andre oppgaver som ligger til en ordinær stilling, som å delta i komiteer og utføre administrative oppgaver, blir gjerne utført av norske arbeidstakere. Samtidig forventes det at norske arbeidstakere skal adoptere arbeidsvanene til de utenlandske medarbeiderne. Det er klart at dette gjør noe med arbeidslivskulturen, sier hun.

– Utlendinger er ingen trussel

Katerini Storeng, som er leder i Akademiet for yngre forskere (AYF), sier det er lett å forstå at mange utenlandske forskere som kommer til

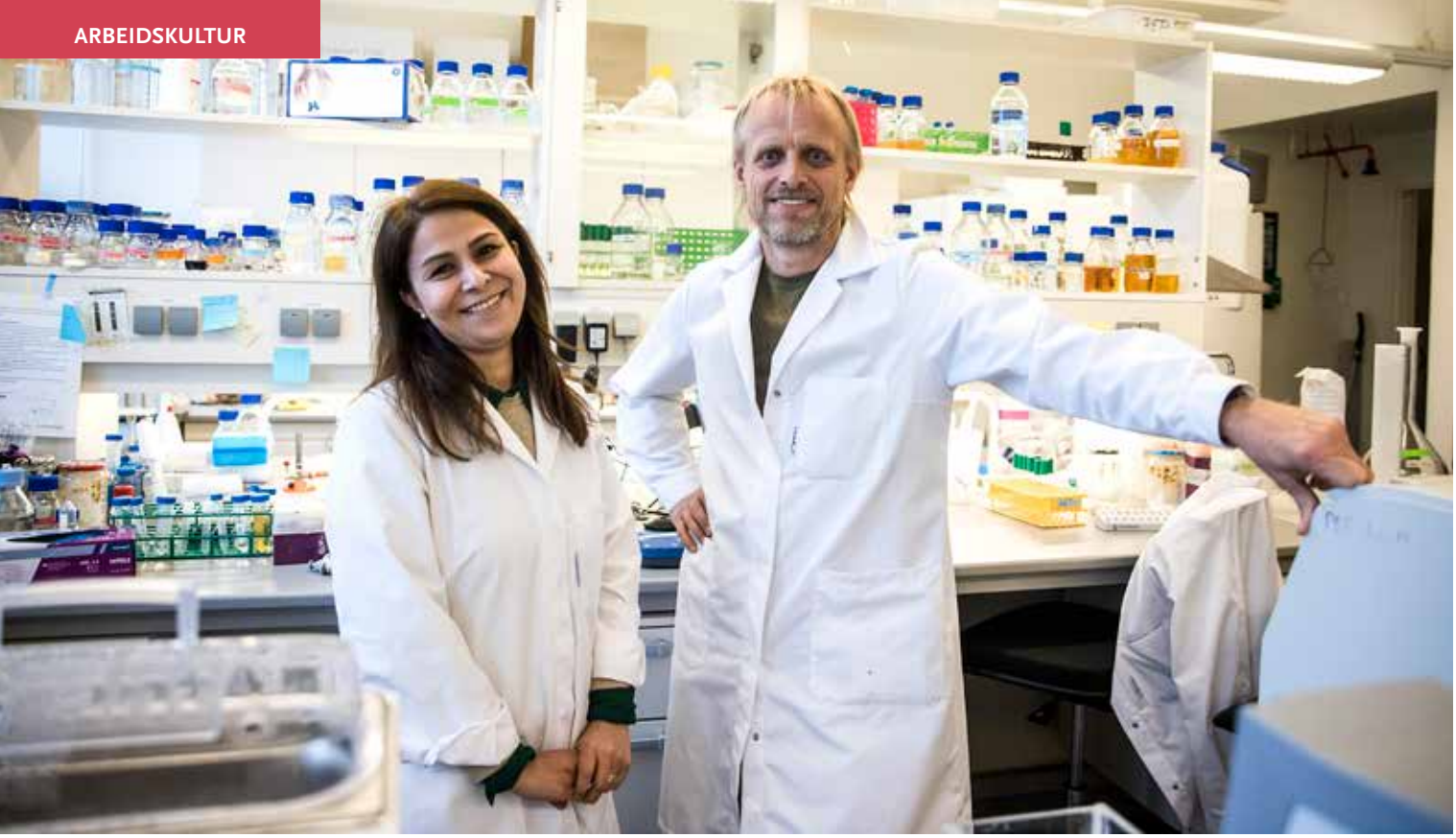

↑
– I mange land har stipendiater og postdoktorer et stort press på seg. Slik er det jo ikke her, sier Geir Mathiesen, her sammen med Fatemeh Askarian. Foto: Johanne Landsverk

Norge, har for vane å jobbe ekstremt lange dager.

– Jeg ser ikke på utenlandske arbeidstakere som en trussel for norsk arbeidsliv, tvert imot. Men om utenlandske forskere er dårlig integrert på arbeidsplassen, vil det være vanskelig å få overført verdier fra norsk arbeidskultur, sier Storeng, som er medisinsk antropolog og førsteamanuensis ved Senter for utvikling og miljø ved Universitetet i Oslo (UiO). Hun viser til en spørreundersøkelse AYF har hatt blant unge forskere om blant annet holdninger til internasjonalisering. Der svarte 30 prosent av de utenlandskfødte at arbeidsgiveren ikke legger til rette for integrering.

– Forskere lever i et internasjonalt arbeidsmarked der høy produksjon ofte verdsettes mer enn kvalitet, og de fleste som kommer til Norge, har midlertidige rekrutteringsstillinger. Med mindre de integreres ordentlig på arbeidsplassen, er det ikke sannsynlig at de vil tilegne seg norske arbeidsvaner, sier hun.

– Vil norske forskere bli påvirket til å jobbe mer?

– Det har vi ikke belegg for å si. Men kanskje de internasjonale forskerne oppfordrer oss til å få litt høyere ambisjoner og til å utvide våre internasjonale nettverk og samarbeid, sier hun.

– Uten integrering er det vanskelig å tilegne seg norske arbeidsvaner, mener Katerini Storeng. Foto: Akademiet for yngre forskere

– Gir ikke et rett bilde

Også professor Malcolm Langford ved Det juridiske fakultet ved UiO synes det er naturlig at utenlandske forskere publiserer mye.

– Norge ønsker å tiltrekke seg de beste forskerne i verden, for eksempel gjennom Senter for fremragende forskning, og fokuset på publisering har vært mye større i andre land, sier han. Langford kommer fra Australia og har bodd i Norge i tolv år. Han er også medstifter av Forum for internasjonale forskere i Oslo (FIRO), som er en arena for diskusjon og bedre integrering av internasjonale forskere.

Langford påpeker at i fag der det publiseres mest, er det en overvekt av utlendinger. Han viser til statistikk som sier at 45 prosent innenfor matematiske og naturvitenskapelige fag i Norge er utenlandske, og innenfor teknologiske fag kommer 34 prosent fra utlandet.

– Det er forskerne innen dette fagfeltet som publiserer mest, uansett om man er norsk eller utenlandsk. En viktig grunn til dette er at det innen naturvitenskapelige og teknologiske fag er vanlig å publisere mange og korte artikler, gjerne med flere medforfattere. I et fag som jus eller historie, derimot, er det ikke uvanlig å jobbe med et manus i tre år.

Derfor gir ikke statistikken over publisering et rett bilde av hvem som forsker mest, mener Langford.

– Nordmenn er mer effektive

Dekan Harald Holone ved HiØ sier at Colomo-Palacios skiller seg ut i miljøet med sin personlige motivasjon.

– Han er ikke pålagt å jobbe så mye, men han brenner for dette.

– Tror du de norske vil følge etter?

– For dem som ønsker en forskerkarriere, er Ricardo en stor inspirator, og han er flink til å inkludere andre som ikke har samme kapasitet. Men det er også mange av de norske som putter inn mer tid enn de er pålagt. Skillet går ikke mellom utenlandske og norske, men mellom de som lever og ånder for forskningen, og de som primært underviser, mener han.

Professor Langford ved UiO er heller ikke sikker på om norske forskere gjør så mye mindre enn mange utenlandske.

– Alle utlendinger lærer raskt at du plutselig er alene igjen på kontoret når klokka slår fire. Men nordmenn er også veldig effektive, og dette finnes det internasjonal statistikk på. Nordmenn bruker kortere tid på lunsj, og har med seg matpakke på jobb. De fleste utledninger som gifter seg norsk, må nok justere arbeidsrutinene og finne nye tidspunkt og måter de kan få gjort jobben på. Dessuten finner vi mange utlendinger som velger en forskerkarriere i Norge på grunn av den norske modellen, sier han.

↑
– Arbeidslivet i Norge er veldig «snilt», sier Vincent Eijsink. Foto: Johanne Landsverk

Toppforsker fra åtte til fire?
Vincent Eijsink ved NMBU har samboer og to voksne barn.

– Fordi jeg bor og jobber på Ås, har jeg sett barna en god del. Men det er mange ting vi ikke har gjort. Det har hatt en pris. Jeg kan ikke si jeg er stolt over å ha jobba hver kveld i alle disse årene, men jeg er stolt over det jeg har fått til. Det som driver meg, er ambisjonen om å gjøre det bra, sier han.

– Kan man gjøre jobben sin mellom åtte og fire?

– Ja, i Norge kan du velge å slå deg til ro med det. Men da blir det vanskelig å nå toppen, sier han.

Men Katerini Storeng i AYF mener det ikke finnes et klart svar på om en toppforsker kan ha en «normalarbeidsdag».

– Det vil nok variere fra fag til fag og hva man mener med begrepet «toppforsker», sier hun.

– Selv jobber jeg med internasjonale spørsmål og global helse, og i mitt fagfelt har jeg opplevd at det er forenlig å jobbe «normal» arbeidsdag og å lykkes som forsker. Jeg går hjem klokka fire hver dag for å hente barna mine i barnehagen. Men det er klart jeg jobber litt i fritida for å få alt til å gå opp.

– Utlendinger lærer raskt at klokka fire er du plutselig alene igjen på kontoret, sier Malcolm Langford. Foto: Liv Rønnaug Lilleåsen

– Kan ikke ta pause i et halvt år
Colomo-Palacios ved HiØ innrømmer gjerne at han av og til jobber utover kveldene og på fritida. Og på flyplassen. Og på flyet. Han besøker nemlig kona og sønnen nesten hver helg.

– Vanligvis får jeg jobba mye mens jeg reiser, sier han.

Han mener det særlig er den norske familiekulturen som har innvirkning på arbeidslivet her i Norge.

– Likestilling er bra, men du kan ikke stoppe helt å forske selv om du har foreldrepermisjon. Forskning er «take it or leave it». En kan ikke ta pause i et halvt år, en må opprettholde et minimum av aktivitet, sier han.

Han mener også at folk kan ha med seg ulike arbeidskulturer selv om de kommer fra samme land.

– Vi er forskjellige, enten vi kommer fra Italia, Spania eller Norge. Spanjolene er vel ikke akkurat sett på som et hardtarbeidende folkeslag.

– Du tar vel siesta?

Spanjolen trenger ikke å tenke seg om:

– Nei, jeg tar aldri siesta. Aldri! ■

Hvordan får du tid til å forske?

LISBETH M. BREVIK, førsteamanuensis ved Institutt for lærerutdanning og skoleforskning, Universitetet i Oslo

– Det krever prioritering! På gode dager rekker jeg å skrive noen timer sammenhengende på kafé før jeg kommer på kontoret. Det er heller ikke sjelden at jeg koser meg med kaffe og forskning mens resten av familien sover, ser på fotball eller rugby eller andre «festlige» ting.

PER NORMANN ANDERSEN, førsteamanuensis i barn og unges psykiske helse, Høgskolen i Innlandet

– Jeg forsker en del på kontoret og en del hjemme eller i fred og ro på hytta. Jeg har fått tilrettelagt undervisningen, så jeg har konsentrerte undervisningsperioder og andre perioder der jeg kan konsentrere meg om forskning over tid.

ANN LISA SYLTE, førsteamanuensis ved Fakultet for lærerutdanning og internasjonale studier, Oslomet

– Jeg leder en forskningsgruppe, og er også leder for et stort forskningsprosjekt med en gitt FoU-ressurs. Men skal en publisere på det nivået jeg gjør, må en bruke en del fritid, både på kvelden og av og til i helgene.

Utlendinger på publiseringstoppen

- Publiseringsmengden til over 24 000 vitenskapelig ansatte ved norske universiteter og høyskoler er målt i tidsrommet 2015–2018.
- Av de 50 som publiserte mest, kommer 29 fra utlandet.
- I 2018 produserte hver vitenskapelig ansatt ved universiteter og høyskoler i snitt 1,17 publiseringspoeng.
- Italienske Filippo Berto (NTNU) ligger på førsteplass, og kunne i fjor vise til 61 poeng.

Kilde: Unit – Direktoratet for IKT og fellestjenester i høyere utdanning og forskning

SVERIGE

APP MOT HERSKETEKNIKK

Forskere ved Mittuniversitetet i Sverige lanserer i høst en app mot hersketeknikker. Appen Power up har tre ulike fokusområder: om man har blitt utsatt for hersketeknikker, om man ser andre bli utsatt for hersketeknikker, og om man selv ønsker å endre atferd. Appen omtaler syv former for hersketeknikker og gir tips om hvordan man skal håndtere dem. – Vi håper den vil bidra til å starte samtaler om denne typen maktutøvelse, sier doktorgradsstudent Emelie Larsson til Universitetsläraren.

MAROKKO

Utveksling mot hjerneflukt

I et forsøk på å håndtere ulovlig migrasjon og hjerneflukt mellom Marokko og Spania, har de to landene inngått en utvekslingsavtale. Avtalen innebærer at 100 marokkanske studenter skal få plass ved et spansk universitet for å gjennomføre en ettårig masterutdanning, som så skal lede til jobb i Marokko. Tiltaket skal føre til at færre arbeidsløse høyt utdannede marokkanere forlater landet og blir ulovlige innvandrere i Spania, skriver University World News.

ITALIA

Filosofihistorie opp av asken

For mer enn 2000 år siden noterte den greske filosofen Philodemus historien til Hellas' store tenkere i *Akademias historie.* Da vulkanutbruddet i år 79 dekket Pompeii og Herculaneum med aske, forsvant også denne nedtegnede historien. Flere ruller med papyrus ble funnet under utgravingene, men de var uleselige. Ved hjelp av moderne infrarød billedteknologi har forskere klart å lese deler av manuskriptet. Nå har nok en ny metode gjort forskerne i stand til å avdekke 150 nye ord, i tillegg til de 8000 som tidligere er avdekket, skriver Science.

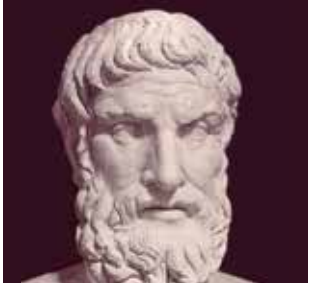

DANMARK

Kutter HumSam

Tross valgløftene vil den nyvalgte sosialdemokratiske regjeringen i Danmark kutte finansieringen til humaniora og samfunnsfag, skriver Universitetsavisen.dk. Samfunnsfaglige, teologiske, humanistiske og juridiske utdanninger har siden 2010 fått et eget tillegg på 5000 kroner per studentårsverk etter at en rapport slo fast at utdanningene var underfinansiert. I regjeringens nye budsjettutkast er dette tillegget fjernet. Det vil føre til kutt i undervisning og veiledning, advarer fire dekaner ved Københavns universitet.

FOTO KØBENHAVNS UNIVERSITET/AKOB BALL

USA

Jukser med CV

■ To forskere ved West Virginia University har forsøkt å finne ut hvor utbredt det er med CV-juks blant forskere. Studien ser på søknader til et stort forskningsuniversitet i løpet av et år, og finner at i 56 prosent av CV-ene som inneholder vitenskapelige publikasjoner, er minst én av publikasjonene ikke mulig å verifisere eller upresist omtalt på en selvpromoterende måte. Ifølge forskerne Trisha Phillips og Lynne Cossman var ikke-selvpromoterende feil nærmest fraværende, skriver Science Daily.

USA

Fikk sparken – fortsetter jobben

■ I fjor ble 20 medlemmer sparket fra rådgivningspanelet til det amerikanske miljødirektoratet Environmental Protection Agency (EPA). Avskjedigelsene ble satt i sammenheng med president Trump og Det republikanske partiets avvisning av forurensningsproblemer. Nå har de 20 medlemmene, hovedsakelig forskere, samlet seg for å fortsette arbeidet. Med støtte fra Union of Concerned Scientists skal gruppen forfatte den rapporten de opprinnelig var ment å lage om luftforurensning og grenseverdier, skriver magasinet Science.

FOTO: EPHE

En million uigurer skal være arrestert i interneringsleirer, noe Kinas myndigheter nekter for. Her ser vi Tashpolat Tiyip da han mottok et æresdoktorat ved Sorbonne Université.

KINA

BER XI JINPING STANSE HENRETTELSE

Mer enn 1300 forskere fra 50 land har signert brevet som ber Kinas president Xi Jinping stanse henrettelsen av Tashpolat Tiyip, tidligere rektor ved Xinjiang universitet, skriver magasinet Science. Sammen med tre andre uigurer er Tiyip dømt til døden for separatistaktiviteter. Kina har i lengre tid forfulgt medlemmer av den muslimske uigur-folkegruppen, og 88 uiguriske akademikere skal være arrestert for å ha «forgiftet hjernene» til studenter i Xinjiang-provinsen.

NORD-IRLAND

Beklager homoterapi

■ Queen's University Belfast (bildet) har beklaget universitetets bruk av elektrisk aversjonsterapi for å kurere homoseksualitet i 1960- og -70-årene. Terapiformen som ble gitt til studenter, innebar at en pasient ble vist bilder av nakne personer og gitt elektriske støt om de ble seksuelt opphisset. «Vi kan ikke endre fortidens praksiser, men Queen's University er fullt ut forpliktet til å skape og opprettholde et miljø som verdsetter mangfold og støtter sterkt sitt LHBT-miljø», sier en talsperson til Belfast Telegraph.

FOTO: FLICKR/JENNIFER MORROW

NEW ZEALAND

Død student ble ikke savnet

■ Det har vakt oppsikt i New Zealand at en student ble funnet etter å ha ligget død i nesten åtte uker i en studentbolig i Christchurch. Utdanningsminister Chris Hipkins uttrykker sterk bekymring for saken og forventer at University of Canterbury gjennomfører en grundig gransking. Universitetet har så langt ikke ønsket å uttale seg om saken, og skal ifølge avisen Stuff ha nektet å svare på mediehenvendelser. Flere studenter klager over at oppfølgingen av studentene ved studentboligen er mangelfull.

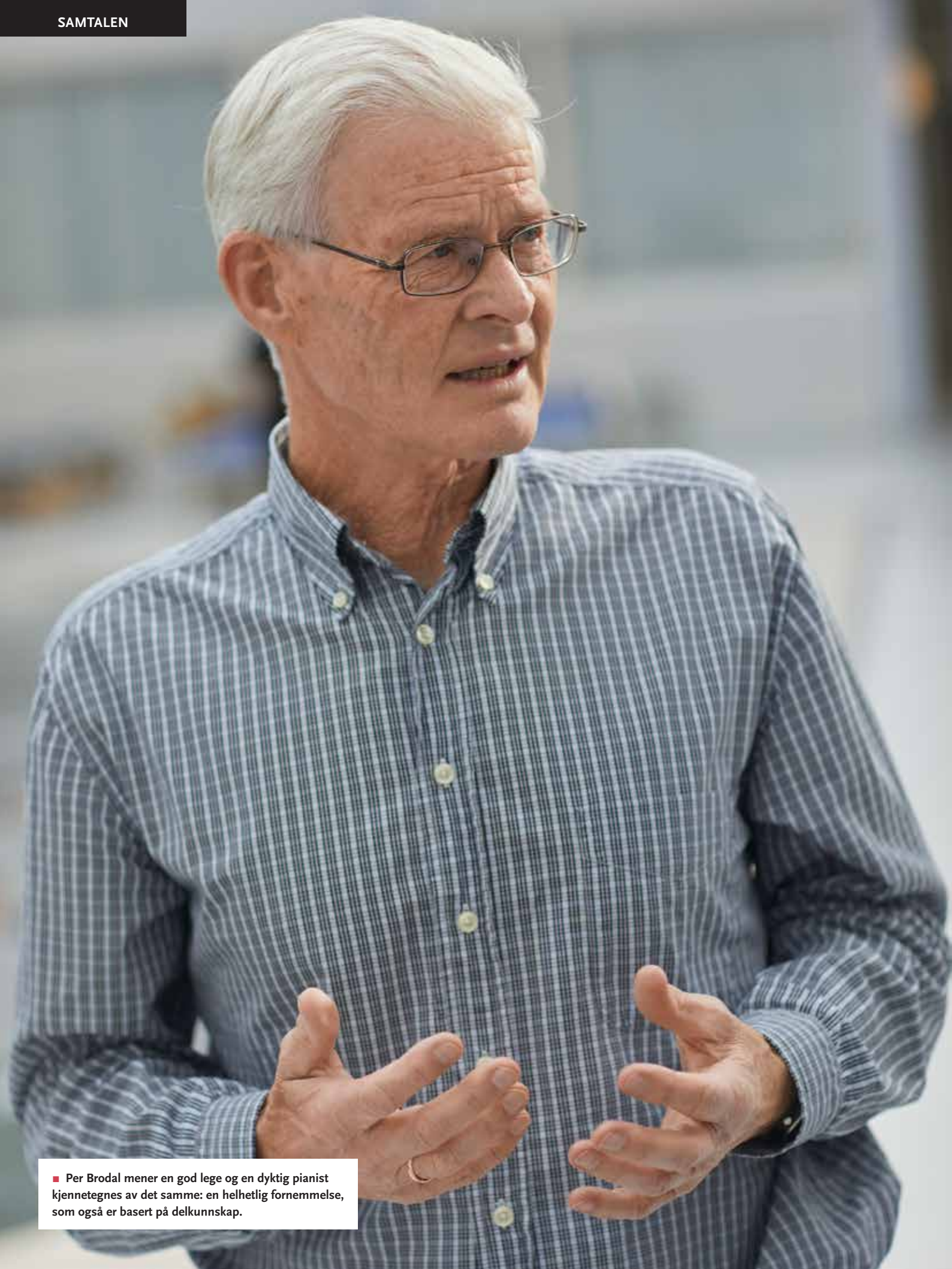

■ Per Brodal mener en god lege og en dyktig pianist kjennetegnes av det samme: en helhetlig fornemmelse, som også er basert på delkunnskap.

Vi trenger hjernen for å tenke, men det er mennesket vi skal forstå, mener hjerneforsker Per Brodal.

Stykkevis og helt

Anatomiprofessor PER BRODAL i samtale med Bår Stenvik.
Foto: Erik Norrud

– Problemet er når man slutter fra deler til helheten uten blygsel, uten å være klar over begrensningene i egne forklaringsmodeller, sier Per Brodal[1].

Han snakker om det han har karakterisert som «nevrokulturell imperialisme» i et essay i Tidsskrift for den norske legeforening fra i fjor. Han kaller det «naiv reduksjonisme» når funn fra hjernevitenskapen blir tillagt ekstrem vekt i felt som befinner seg langt utenfor faget selv. Ut fra slike anklager kunne man fort ta avsenderen for å være en forurettet humanist. Men Brodal er selv hjerneforsker, og forfatter av det mye brukte læreverket *Sentralnervesystemet*. I hyllene på kontoret hans på Gaustad står ikke bare norske og engelske utgaver av hans egne bøker, men også de skinninnbundne verkene til Alf Brodal, hans legendariske hjerneforskerfar.

Hjerneforskning har alltid hatt høy status. De siste tiårene har et utall tverrfaglige felt søkt å overføre fagets innsikter til andre områder, og vi har fått nevroøkonomi, nevrojus og nevrolitteraturvitenskap. I tillegg har fMRI-skanninger[2] blitt populære rekvisitter i populærvitenskapelige artikler og foredrag. Man ser «hvor senteret for smerte er», eller man ser andre deler av hjernen «lyse opp» i forbindelse med oppgaver som aktiverer rasjonell tenking, avsky eller hukommelse. Brodal mener at den ivrige bruken av slike visualiseringer har bidratt til overbegeistringen for hjerneforskning som forklaringsmodell.

– Problemet er at disse bildene er så besnærende. Det er noe med å få et bilde av en *ting*.

> – Jo høyere du er i næringskjeden, jo mer får du lov til å leve i din egen verden.

Brodal forklarer at disse plansjene er misvisende fordi de gir inntrykk av at et område i hjernen «lyser opp» i forbindelse med en viss mental prosess. I virkeligheten er hele hjernen aktiv hele tiden, og det er snakk om noen små forskjeller i aktiviteten, som gis ulike fargekoder. I realiteten er dessuten aktiveringsmønstrene i hjernen forskjellige fra person til person og fra kultur til kultur. Men det underkommuniseres gjerne i framstillingen.

– For da slipper vi å forholde oss til det ubehagelige faktum at skal du skjønne noe av menneskelig atferd, så er ikke hjerneforskning det første man bør ty til.

Han sammenligner med hvordan vi forholder oss til en bil som kjører langs veien. Hvis vi vil finne ut hvor den er på vei, og hvorfor, hjelper det lite å se på motoren, hjulene og atomene. Vi må finne ut hva som er intensjonen til den personen som kjører bilen.

– Det er en kategorifeil å sidestille personen med hjernen. En hjerne kan ikke føle, selv om den er nødvendig for å føle. Det er bare en person som tenker og føler.

Han tror at begeistringen for hjerneforskningen skyldes at det virker så mye enklere å forklare ting mekanistisk enn å forstå menneskenes komplekse psykologiske og sosiale mekanismer.

– Jeg tror vi har en underliggende drift mot å forenkle ting, for å unngå å bli overveldet av virkeligheten. Det er en grunnleggende, nødvendig menneskelig egenskap, men den ligger også til grunn for rasisme og mange andre skadelige ideer. Når den ikke møter motstand i kulturen eller beherskes av dannelse, går forenklingsimpulsen av skaftet.

– Tror du innsikter fra andre felt lider fordi de ikke har like fine plansjer og cellegrupper å vise til?

– Ja, det som andre fagområder og filosofer har studert i århundrer, blir redusert til noe instrumentelt. Og vi ser at et fenomen som *mindfulness* ikke blir akseptert som «virkelig» før du kan vise til et fysisk korrelat i hjernen.

– Eller som når jeg stadig leser at fysisk aktivitet og sang er bra fordi det utløser endorfiner?

– Ja, vi visste jo allerede at man gjerne blir glad av å synge. Men du singler ut en liten bit i maskineriet og knytter glede til endorfin.[3] Da underslår du store deler av bildet, som at du helt sikkert kan føle deg bra uten særlig endorfinfrigjøring i hjernen. Og at ikke alle i koret blir glade; noen har en dårlig dag. Og at fysisk aktivitet slett ikke alltid utløser endorfiner. Endorfiner blir bare en forenklende metafor for noe som er mye mer komplekst.

Brodal har selv forsket på hvordan fysiske øvelser som skal motvirke skuldersmerter, ikke bare fungerer på en mekanisk måte, men inngår i et samspill med måten vi bruker bevisstheten og det sosiale rundt øvelsene på.

1 Født 1944, professor emeritus i medisin ved Institutt for medisinske basalfag, Universitetet i Oslo. Dr.med. i 1972 i anatomi, har forsket på nervesystemet og skrevet det velbrukte læreverket *Sentralnervesystemet* (Universitetsforlaget, 5. utgave 2013).

2 Funksjonell magnetresonanstomografi er en teknikk for å måle hvilke deler av hjernen som forbruker mest oksygen fra blodet på et gitt tidspunkt og dermed er mest aktive. Ofte visualiseres målingene med bilder av hjernen der ulike fargekoder ligner på et «varmekart» over hjernen.

3 Endorfiner er signalstoffer i hjernen som ligner på morfin og kan knyttes til velværefølelse. Brodal poengterer at endorfiner ofte omtales på en svært forenklende måte, at de i realiteten er vanskelige å måle og kommer i flere varianter, hvorav bare noen befinner seg i hjernen.

– Skal øvelsene virke, må du faktisk ha bevisstheten rettet mot bevegelsen. Og så må det helst være en bevegelse som er målrettet, mot noe som er viktig for deg selv.

Brodal trekker fram et annet populært eksempel. De siste årene er mange foredrag og artikler krydret med henvisninger til speilnevroner – en type nerveceller som foreløpig bare er funnet å være virksomme i sammenheng med fysisk aktivitet i dyreforsøk. Når en ape ser på en annen ape som gjør en bevegelse med hånden, aktiveres et mønster for den samme bevegelsen i hjernen til den som ser på.

– Men så har det ballet på seg til at folk sier at speilnevroner er det samme som empati. «Tenk, nå skjønner vi hva empati er, fordi vi har funnet noe i hjernen som har med det å gjøre.» Da dehumaniserer vi oss selv. Vi fjerner oss fra innlevelsen i selve fenomenet – å kjenne etter selv hva *opplevelsen* av empati er.

Brodal har liten tro på at vi forstår andres handlinger best gjennom en hjernetilstand, for eksempel ved å vite at når noen er redd, er det hjerneområdet amygdala som aktiveres.

– Om du er i en situasjon der barnet ditt er redd – forholder du deg til det ved å tenke på amygdala eller ved å leve deg inn i situasjonen og finne ut hva hun ble redd av?

Hjerneskanning bidrar selvfølgelig også med nyttige og viktige funn, framhever han. For eksempel har man funnet ut at schizofrene har en svekket forbindelse mellom det som kalles *eksekutivnettverket*, som er aktivt i forbindelse med planlegging, beslutning og vurdering, og *viktighetsnettverket*, som er aktivt når vi skal bedømme hva som er viktig både i omgivelsene og i våre egne tankeprosesser.

– Det kan tyde på at schizofreni henger sammen med problemer med å rette oppmerksomheten mot viktige forhold i omgivelsene. Men for å finne slike nyttige sammenhenger kan man ikke lete etter endringer i blinde. Man må ha en hypotese om hva man ønsker å bekrefte eller avkrefte ved bruk av hjerneskanning, og den hypotesen må være basert på en forståelse av hvordan bevisstheten fungerer.

Dessverre kan den medisinske kulturen ha en tendens til å være «udannet», mener Brodal, på den måten at den fokuserer på delene heller enn helheten og utviser en manglende vilje til å se andre innfallsvinkler til å forstå mennesker. Han setter problemet i sammenheng med utdanningsstrukturen.

– Jo høyere du er i næringskjeden, jo mer får du lov til å leve i din egen verden, og ingen utfordrer deg på din forståelse av virkeligheten. Universitetssykehusene, der legene blir utdannet, er toppen på kransekaka når det gjelder medisinsk kompetanse, og de er blitt mer og mer spesialiserte. Studentene møter spesialister som underviser på hvert sitt område – én underviser skulder, en annen underviser hånd, og det kan stimulere til et fragmentert syn: at mennesket er en haug med organer.

– Hva kunne gjort situasjonen bedre?

– Studentene er jo nybegynnere, så de kunne godt møtt én lærer som underviste dem innen større deler av medisinen. Og denne læreren burde følge dem over tid, i stedet for at de møter en uendelig rekke nye fjes og spesialister som ikke ser sin egen rolle i helheten.

– Dette handler også om et helhetlig syn på hva legegjerningen er – å være en mekaniker for kroppen eller å forstå mennesker og deres tilværelse?

– En veldig klok amerikansk lege ved navn Eric Cassell[4] har kommet med krasse angrep på legestanden. Han sier at målet i seg selv ikke er å helbrede sykdom, men å hjelpe personer til å leve et liv mest mulig i henhold til verdier og mål. Da må jeg sette meg inn i hva som er viktigst for deg i livet. Dette har alltid gode leger visst, akkurat som forfattere og kunstnere og andre som har prøvd å beskrive menneskers liv. Vi har med oss både arv, biologi, psykologi og ikke minst et sosialt liv, som kanskje påvirker helsen vår mer enn vi aner. Distriktslegen som praktiserte i en kommune på Vestlandet i 20 år, visste at når noen oppførte

seg på en viss måte, kunne det henge sammen med hvordan det sto til med de andre på gården også.

Brodal var en av arkitektene bak den store omleggingen av medisinstudiet i Oslo på 1990-tallet[5]. Da ville han få inn mer praktisk problemløsning, ut fra en tanke om at delene inngikk i en større helhet.

– Hvis du skal løse et konkret problem, oppleves det som mer meningsfullt å sette seg inn i teori for å løse det problemet, og da integrerer du også automatisk kunnskap fra flere områder.

Han sammenligner det med å øve på piano, noe han selv har erfaring med fra yngre dager: Hvis man skal spille et lengre stykke, må man øve på delene, hver lille trille og frasering, men det gir bare mening fordi de skal settes sammen til hele stykket, som skal ha et visst uttrykk.

– Samtidig, om du alltid øver ved å spille stykket helt igjennom, kommer du aldri noen vei. Du må ta biter, så må du jobbe der det butter, så må du jobbe intenst med det, og så må du sette det sammen igjen, hele tiden.

– Her er det kanskje også en parallell til reduksjonistene, som ser bare på enkeltdelene av hjernen i stedet for å ta et blikk opp og se på bevisstheten og helheten i livet?

4 Amerikansk lege og medisinprofessor, blant annet kjent for bøkene *The Nature of Suffering* og *The Nature of Healing*, og som en talsmann for humanioras plass i medisinen.

5 Brodal ledet studieplankomiteen som endevendte læringsopplegget for medisin- og odontologistudentene i Oslo i 1996, ut fra et prinsipp om færre forelesninger og mer helhetstenking, pasientperspektiv og problemløsning.

■ **Brodal sammenligner intellektuell latskap med å øve slurvete på pianoet. – Da får du masse uvaner med en gang.**

– Ja, og det samme gjelder også for studieplanarbeid. Når man er uenig om metoder og detaljer, bør man ofte ta et skritt tilbake og erkjenne at det grunnleggende handler om ulike menneskesyn. Tror du studentene er selvstendige individer som vokser om de får lov til å ta ansvar og blir tiltrodd evner til å ta fornuftige beslutninger? Eller tror du at om du ikke kontrollerer alt veldig nøye, så går det galt? Dette henger sammen med hvilke typer feil man synes er de mest alvorlige. Er det verste at noen misbruker trygdevesenet, eller er det verste at det er noen som ikke får den trygden de skulle hatt?

Brodal mener det er viktig å trene opp den samme evnen hos studentene – til å ta et skritt tilbake og se på et menneskes liv som en helhet.

– Hva er det viktigste å gjøre for dette mennesket? Kanskje noen har hatt hjerneslag og har massevis av symptomer, mens det verste faktisk er at de har et svelgeproblem. Alt det andre går det an å leve med, men det å sette ting i vrangen hele tiden – det er det vi må gjøre noe med først.

Vi har en tendens til å tenke at kunnskap sitter i hodet, men Brodal framhever at legens kompetanse også sitter i kroppen. Han demonstrerer med å vise det pianolæreren hans kalte «å stå på fingeren», der hele vekten av armen presser på tangenten, samtidig som musklene i armen er helt avspent.

– Det skulle ikke kunne gå an, og læreren kan si det til eleven hundre ganger. Helt til eleven opplever det i kroppen: *Nå kjente jeg hva det var.*

– At det går fra en påstand til en erkjennelse?

– Ja, og den erkjennelsen har gjerne en kroppslig fornemmelse, som er signaturen på at du gjør det riktig.

Det samme gjelder for en lege når det gjelder mengdetrening av klinisk erfaring, mener Brodal. Dessverre er det blitt flere studenter og travlere, så de får færre kliniske møter med pasientene. Han trekker fram NTNU som et hederlig unntak.

– Jeg var akkurat i et møte ved sykehuset i Levanger, der NTNU har utplassert en del av utdanningen. Da er studentene på et sykehus med et mye bredere pasientgrunnlag, der legene følger studentene over lengre tid og studentene får følge pasienter over tid. Det er en mye bedre læringsmodell, og gjør noe med den fragmenteringen vi snakket om tidligere. For erfaring er ekstremt undervurdert. Det er først og fremst erfaring og refleksjon rundt egen erfaring som gjør at man blir virkelig god.

– Du må øve nok, som en pianist?

– Ja, og du må gjøre ting ordentlig og presist, uten å slurve, helt fra starten. Om du ikke gidder det, kommer du aldri til å bli noen god pianist eller lege. Om en lege skal undersøke en skulder, er det også en veldig taktil ferdighet, noe mer sammensatt enn det som går på enkelte detaljer. Det er først når du kan det helt ordentlig og utenat, at du kan løfte deg opp. Alle de ekstremt komplekse tingene blir automatisert, og når du ikke trenger å tenke på detaljene, da blir du god. ■

Når professoren spiller dum

Forskere møter rapporteringskrav og styringssystemer med motstand. I Jo Eses doktorgradsavhandling forteller de hvordan.

av Aksel Kjær Vidnes

↑ Ifølge Jo Ese gjør forskere motstand mot systemene fordi de ønsker å gjøre en *enda bedre jobb*. – Man tror ikke at systemene er de beste for å få til god kvalitet, sier han. Foto: Aksel Kjær Vidnes

FORSKER:	Jo Ese, førsteamanuensis ved Høgskolen i Østfold og nytilsatt prorektor for samhandling og samfunnskontakt
PROSJEKT:	*Defending the university? Academics' reactions to managerialism in Norwegian higher education*, ph.d. ved Karlstads universitet
METODE:	kvalitative intervjuer
UVURDERLIGE VERKTØY:	diktafonen og den sosiologiske nysgjerrigheten

Jeg burde sikkert ikke snakke om dette, men... Vel, når vi ønsker å gjøre skikkelig bra arbeid, følger vi sjelden prosedyrene egentlig. Jeg kan fortelle deg mye om hvordan vi bruker mye tid på å prøve å finne ut måter å gjøre det som er best for undervisningen av faget vårt, du vet, det er jobben vår å utvikle ting, å si 'dette ville vært skikkelig bra, la oss gjøre dette!' Og det er administrasjonens jobb og ledelsens jobb å si 'Nei!'

Sitatet er hentet fra Jo Eses doktorgradsavhandling *Defending the university? Academics' reactions to managerialism in Norwegian higher education*. En førsteamanuensis som er blant dem Ese har intervjuet, forteller om hvordan de vitenskapelig ansatte håndterer styring og ledelse. Kort oppsummert kan vi si at norske akademikere nettopp *håndterer* styring, og noen av dem jobber aktivt for å motvirke eller skygge unna mange av kontrollsystemene som de må forholde seg til.

– Jeg har sett på hvordan forskerne og underviserne reagerer på disse styringssystemene, og kommet frem til tre hovedmåter: De gjør motstand, de spiller systemene, eller driver med «gaming», som jeg kaller det, og de mekler mellom å prøve å tilfredsstille både de akademiske normene og kravene fra styringssystemene, forteller Ese.

Motstand for kvalitet

Han sitter på kontoret sitt i det rasende effektive høyskolebygget på Høgskolen i Østfold, der han jobber som førsteamanuensis, med undervisning i organisasjon og ledelse. Doktorgraden tok han i mai ved Universitetet i Karlstad, men feltarbeidet gjorde han ved norske institusjoner. Utenfor kontoret går lange korridorer bort til administrasjonen og ledelsen. Der satt han før, for han har selv vært blant dem som administrerer styringssystemene.

– Ja, jeg har jobbet som kvalitetsrådgiver her før jeg ble stipendiat i 2012, sier Ese og smiler.

– Så du har selv opplevd den motstanden du nå har avdekket som forsker?

– Ja. Det hendte at jeg merket denne motstanden mot styringssystemene. Men også at det ikke var en krass motstand for motstandens skyld. Bak motstanden lå det et ønske om å lage gode studieprogrammer. Jeg merket også denne kløften i vår sektor, mellom administrasjonen på den ene siden og de vitenskapelig ansatte på den andre.

Ese lener seg på motstandsforskning fra industrien, som peker mot at ansatte gjør motstand fordi de ønsker å presse tilbake kravene fra systemene om å jobbe hardere og bedre. Men i akademia finner Ese en litt annen motivasjon. Blant de 25 vitenskapelig ansatte han har intervjuet, ved ett universitet og én høyskole, finner han at motstanden ikke kommer av at de vil slippe å jobbe.

– Her gjør man motstand fordi man ønsker å gjøre en *enda bedre* jobb. Man ønsker å ha kontroll over arbeidet selv, fordi man ikke tror at systemene er de beste for å få til god kvalitet. Man mener de ødelegger mer enn de bidrar, sier Ese.

> – Hun har bare lov til å gi to timer veiledning, men hun gir faktisk ti.

Tjukke i huet

– Det som er spennende, er hvordan de gjør motstand i praksis, forteller Ese. Én av disse metodene er det han i avhandlingen kaller å være «a bit thick», litt tjukk i huet, eller å spille dum.

– Det handler om at man later som om man ikke forstår systemene. En førsteamanuensis fortalte at det fagfellesskapet hun tilhørte, hadde undervist et emne en gang, og de syntes det var kjempebra. De ville kjøret emnet igjen i neste semester, men fikk ikke lov av administrasjonen. Men så visste de at hvis de tok opp studenter, ville de få ja, for de kunne ikke si nei til studenter som allerede var tatt opp. De sørget for å ta opp studenter uten at administrasjonen fikk det med seg, og da det ble oppdaget, lot de som om de ikke hadde skjønt hva som hadde skjedd. Administrasjonen reagerte med å være litt overbærende med «disse tullete professorene, som ikke skjønner noen ting».

I tillegg til å spille dum bruker akademikerne metoder som å ignorere retningslinjer eller gjemme seg. Å ha hjemmekontor for å unngå å bli dratt inn i møter som stjeler tid fra kjerneoppgavene, kan være en sånn metode. En tredje motstandsmetode er å overprestere. Det kan virke motsetningsfullt, men handler om å motsette seg de grensene som arbeidsgiveren setter for hvor mye en ansatt skal gjøre av en enkelt oppgave. For eksempel settes det grenser for hvor mye oppfølging studenter skal få. Ikke nødvendigvis fordi noen ønsker lite oppfølging av studentene, men for å sørge for at ansatte skal få tid til andre oppgaver også.

– En professor forteller at hun bare har lov til å gi to timer veiledning, men hun gir faktisk ti timer, fordi hun mener det er så faglig viktig for studentene å få nok veiledning. Flere av motstandsformene fører nok til merarbeid for de vitenskapelig ansatte. Hadde de bare fulgt systemene blindt, hadde de fått mindre å gjøre i tid.

Dette er motstandsformer man også finner i andre yrker, forteller Ese.

– I helsevesenet eller Nav ser man også at folk nekter å forholde seg til styringssystemene, fordi de ønsker å gjøre en god jobb. De bryter instruksen om stoppeklokkesykepleie i hjemmesykepleien, for eksempel.

Manipulerer systemet

Den andre måten å reagere på styringssystemene på er å spille spillet. Å jobbe med systemene for å oppnå noe selv.

– De følger gjerne lovens bokstav, men ikke systemenes intensjon.

Dette oppstår gjerne fordi universitets- og høyskolesektoren har utviklet det organisasjonsforskningen kaller perverse insentiver, forteller Ese. Han viser til måleinstrumenter som er ment å bidra til kvalitet, men som blir brukt som belønningsmekanismer. Det gir folk insentiv til å oppnå belønningen, men ikke nødvendigvis til å oppnå det insentivet er ment å oppnå: kvalitet. Som eksempel trekker Ese frem poeng som utløses av publisering, eller siteringsindekser, der antall siteringer av vitenskapelige artikler blir brukt som et kvalitetsmål. Hvis slike indekser utløser midler eller brukes for å måle en forskers eller et forskningsmiljøs vellykkethet, kan systemet bli misbrukt.

– Da vil noen prøve å manipulere publiseringssystemet litt. De kan for eksempel sitere hverandre i et fagmiljø for å skru opp siteringsindeksene, eller de kan smøre funn tynt utover i flere artikler for å få flere publikasjonspoeng.

Også innenfor undervisning finnes det triks, →

forteller Ese. Forelesere blir gjerne målt på studenttilfredshet.

– For å booste resultatene av slike undersøkelser kan de for eksempel finne på å kjøre en populær oppsummeringsforelesning samme dag som de vet at det skal være en studentevaluering.

I bokhyllen til Ese står en boks med DVD-er til den hyllede TV-serien *The Wire*. Kort oppsummert er serien en enestående studie i perverse belønningssystemer og hvordan samfunnet, fra narkolangerne på gata til skolevesenet og politikerne, tilpasser atferden sin for å oppnå belønning i systemene som er opptatt av tall og måloppnåelse. «Juicing the stats», blåse opp statistikken, blir det gjerne kalt når politiet begår massearrestasjoner av småkriminelle for å oppnå måltallene satt av politikerne. Sjefene blir fornøyd, og politikerne blir fornøyd, men kriminaliteten fortsetter med uforminsket styrke, og de kriminelle lærer å tilpasse seg. Politifolkenes jobb blir derfor også å finne måter å gjøre forebyggende arbeid på som både virker og gjør at systemfolkene lenger oppe blir fornøyd.

– Er det litt det forskerne holder på med, «juicing the stats»?

– Haha. Ja, kanskje litt. Jeg har latt meg tungt inspirere av *The Wire*. Jeg foreleser om skyggesidene i arbeidslivet. Da pleier jeg å vise studentene klipp om «juicing the stats» og når politiet får beskjed om å holde mordraten nede. Så lenge man har et målesystem som også blir en belønningsmekanisme, står man i fare for at folk begynner å oppføre seg strategisk for å manipulere målemekanismene.

← TV-serien *The Wire* har blitt legendarisk for sin samfunnsanalyse. Nå har den også inspirert forskningen og undervisningen til Jo Ese. Foto: HBO

↓ Jo Ese har selv jobbet med styringssystemene ved Høgskolen i Østfold, og er på vei inn i rollen som prorektor. Her slår han av en prat med en kollega på biblioteket. Foto: Aksel Kjær Vidnes

Veien videre

Den tredje kategorien, i tillegg til gaming og motstand, er å mekle mellom de akademiske normene og kravene fra styringssystemene.

– Det er når de ansatte prøver å opprettholde de akademiske normene samtidig som de tilfredsstiller kravene fra styringssystemene. Men det kan være en ganske vanskelig posisjon å ta, for de kan få litt motstand fra kollegene sine også.

Ese forteller om en informant som benyttet seg av studentevalueringssystemet i skjul. På hennes arbeidsplass har de en nettside med flere mulige evalueringsmetoder som de ansatte kan velge fra, og hun har sammen med en studentrepresentant valgt en evalueringsmetode de synes fungerer godt for å gi tilbakemelding fra studentene på undervisningen.

– Men hun fortalte det ikke til kollegene sine, for de likte det ikke. Den mellomposisjonen kunne jeg tenke meg å forske mer på, for det er kanskje den som er den mest spennende. Hva skal til for at disse verdenene skal klare å møtes? Det å spille systemene eller gjøre motstand er ikke gode veier fremover. Vi vil sikkert alltid ha litt av det, men begge deler er ganske ødeleggende. Vi må ha styring av høyere utdanning, for vi bruker veldig mye offentlige ressurser på det, men vi må også ha universiteter som tilfredsstiller de akademiske normene. Hvis vi kan få til en mellomposisjon, tror jeg det er en god vei videre.

Så langt har Jo Ese møtt mye latter blant kollegaer når han forteller om funnene sine. Den kommer av gjenkjennelsen. Man skulle kanskje tro at folk reagerte med ubehag fordi metodene for motstand ble avslørt, men flere har reagert positivt på at dette kommer frem, forteller Ese.

– Det er ganske viktig for meg å få frem at dette ikke er en kritikk av jobben de administrativt ansatte og ledelsen gjør. De gjør ikke en feil eller dårlig jobb, vi trenger dem, men de trenger kanskje denne typen kunnskap for å gjøre jobben enda bedre.

– Hva kan institusjonsledere lære?

– Hvis man ser slike reaksjoner, kan man være klar over at det som ligger bak, er et ønske om å skape enda bedre forskning og undervisning. Da blir det kanskje litt lettere å møte den typen motstand, eller gjennomskue spill, og få til denne forhandlingsposisjonen mellom styringssystemene og de akademiske normene. ■

– Forskere må gjerne si fra hvis en sak bør vinkles annerledes, forteller Sigrid Sollund. Her fra Dagsnytt 18-studioet. Foto: Lina Christensen

Hva gjør du når Dagsnytt 18 ringer?

Hvordan kan forskning formidles i hektiske debattprogrammer? Forskere med debatterfaring gir råd.

Hver ettermiddag, like etter at de fleste av oss har kommet hjem fra jobben, kan dagens viktigste debatter og analyser høres og ses på Dagsnytt 18, nyhetsprogrammet som har blitt sendt på NRK P2 siden 1990 og samsendt med NRK2 siden 2007. Hit, og til andre debattprogrammer på tv og radio, blir forskere ofte invitert for å diskutere og analysere.

Det forskeren har arbeidet med i årevis, og kan snakke om i flere timer, må da tilpasses programlederens plan. Mange akademikere er vant til å snakke innenfor andre formater enn debattprogrammenes få tilmålte minutter.

Kristian Gundersen er biologiprofessor ved Universitetet i Oslo. Han er ikke redd for å stille til debatt, og han beskriver Dagsnytt 18-opplevelsen slik:

– Det er et slags samlebånd der du blir husjet inn og ut. Du har dine ti minutter. Du hilser ikke på programlederen. Alt skjer veldig raskt, sier han.

En annen som opptrer hyppig hos Dagsnytt 18, er klimaforsker ved Senter for klimaforskning (CICERO), Steffen Kallbekken.

– Først sitter du på utsiden i sofaen med de andre debattantene og snakker gemyttlig om andre temaer. Så sniker du deg raskt inn mens forrige debatt avsluttes. Da er det full konsentrasjon, sier Kallbekken.

Gjøre gjestene trygge

Dersom du blir invitert til Dagsnytt 18, blir du som oftest kontaktet samme dag, via telefon eller melding. Noen ganger blir du oppringt rett før sending, en sjel-

En gang ble Sofie Høgestøl kjørt hjem av Carl I. Hagen, selv om de akkurat hadde vært i en heftig debatt. – Jeg savner litt mer rom for uenighet i den norske samfunnsdebatten, sier hun. Foto: Lina Christensen

den gang får du kanskje litt mer tid til forberedelser. Hvis du sier ja, ringer de deg som regel opp for en research-samtale litt før sending.

– Da spør vi hva du har på hjertet, snakker om hva vi skal fokusere på, og hva forskeren synes er viktig å få frem, sier Sigrid Sollund i Dagsnytt 18. Som programleder er hun opptatt av å gjøre gjestene trygge i rollen i studio. Gjestene skal informeres om hva som skal skje under sending, hva det skal snakkes om, og ikke minst hva det ikke skal snakkes om. Det er lov å være nervøs den første gangen. Har du først sagt ja én gang, blir du nok invitert igjen.

– Noen er veldig flinke til å si hva de ikke kan si noe om. Da sier vi: Dette er hovedlinjene i spørsmålene, forhold deg til det du kan si, og så lar vi være å spørre deg om det du ikke kan si, sier hun.

Det er ok med noen stikkord på en post-it-lapp, men ikke kom med åtte A4-ark med notater, råder hun.

– Stol på din egen erfaring og kunnskap.

Det står i loven

– Samfunnet lønner forskere for å opparbeide kunnskap. Derfor må vi sørge for at vi deler kunnskapen, gir den tilbake. Det er en del av samfunnskontrakten vi har som offentlig finansierte institusjoner, sier jurist og førsteamanuensis ved Nordisk institutt for sjørett, Sofie Høgestøl.

Blant flere NRK-journalister Forskerforum har snakket med, trekkes hun frem som en som mestrer pressede tv- og radiosendinger, og som lykkes med forståelig formidling innen den korte tiden som tildeles.

> – Politikerne kan bli litt sjakkmatt når de møter en forsker.
>
> Sigrid Sollund, programleder i dagsnytt 18

Hun er kanskje mest kjent for uttalelser om strafferettsforfølgelse av fremmedkrigere, mens vi i det siste har hørt henne kommentere riksrettsprosessen mot USAs president Donald Trump.

For å understreke betydningen av forskeres rolle i den offentlige debatten viser hun til universitets- og høyskoleloven. Hun er tross alt jurist. Der står det at universiteter og høyskoler har tre formål: tilby utdanning, drive med forskning på høyt nivå og deretter formidle forskningen.

– Det er tre ting jeg skal gjøre, og jeg ser de tingene som ganske likestilte. Jeg tar formidling veldig alvorlig, sier hun.

Kollegial respekt

Dersom Høgestøl blir kontaktet av Dagsnytt 18, starter hun med å vurdere om hun har nok kompetanse til å uttale seg, det vil si om hun har forsknings- eller undervisningserfaring om emnet.

– Det første jeg gjør, er å vurdere om dette er noe jeg kan noe om, eller om det er noen som kan det bedre enn meg. Hvis det er midt i noen andres forskningsområde, sender jeg det videre. Det er en måte å vise kollegial respekt på, sier hun.

– Jeg sa nei senest for to dager siden. Da spurte de om jeg kunne snakke om Tyrkias invasjon av Syria fra et amerikansk utenrikspolitisk perspektiv. Det forsker jeg ikke på og kan ingenting om.

De første årene som debattant hadde Høgestøl med seg håndskrevne notater. I dag er notatarkene byttet ut med en iPad.

– Budskapet må skreddersys. Det tok litt tid før jeg ble komfortabel med det. Første gangen jeg ble invitert til debatt, hadde jeg en lang liste med ting jeg ville si, men jeg skjønte fort at det ikke funket, sier Høgestøl.

Et tema som går igjen for klimaforsker Steffen Kallbekken, er Parisavtalen. Da kan han nesten si på forhånd hva som kommer:

– Da har jeg noen ferdige formuleringer og fraser, for jeg vet ofte hva programlederen vil spørre meg om. Jeg bruker også å notere noen nøkkelfakta på et ark, for eksempel norske utslippstall eller hvem som har signert en avtale, sier han.

Fra ekspert til meningsbærer

Forskere flest er vant til å være eksperter, ikke debattanter. De kan uttale seg om hvorvidt et økonomisk virkemiddel fører til mer eller mindre ulikhet, vurdere om et klimapolitisk tiltak faktisk fører til reduserte utslipp,

eller si noe om konsekvensene av et politisk valg. Men når går man fra å være ekspert til å være meningsbærer, og hvordan kan disse rollene kombineres?

– Det varierer veldig hvor komfortable folk er, men de må selv bestemme om de er bekvemme med det. Noen kaster seg inn i det, mens andre vil gå ut av studio før politikeren kommer inn. Men hvis de går, så tror jeg de fort vil tenke at de burde ha vært der, sier programleder Sollund.

En annen som ofte er å se i stolen i det ovalformede studioet, er jurist, og fagdirektør ved Norges institusjon for menneskerettigheter, Anine Kierulf.

Et kjapt søk i Dagsnytt 18-arkivet viser at hun har brukt sin juridiske kompetanse til å kommentere påstander om eksempelvis knebling av ytringsfriheten, hva som skal til for at en reklame rammes av rasismeparagrafen, og om partiet Alliansen bør få delta på Arendalsuka.

– Jeg tenker at det er svært viktig å være tydelig på hva du uttaler deg om som fagperson, og hva du mener selv. Ikke bare fordi noe annet er helt uredelig, men også fordi du forvalter en faglig innsikt på vegne av et fagfelt. Du kan si at dette er de faglige svarene eller diskusjonene, og resonnementene bak dem er slik og sånn, men hvis jeg selv hadde bestemt, så hadde jeg nok gjort *dette*, sier Kierulf.

– Men stort sett prøver jeg å holde mine egne oppfatninger om hvordan jussen burde være, utenfor. Hva jeg synser om, er egentlig ikke så interessant.

Høgestøl prøver å være klar på når det er egne forskningsresultater som presenteres, og når det er en mening basert på forskningskunnskapen som uttrykkes. Hun henter et eksempel fra sitt eget forskningsområde:

– Akkurat nå har ikke Syria et fungerende strafferettssystem, da er det kanskje best å hente fremmedkrigerne hjem. Ifølge jussen har ingen rett til å bli hentet hjem, men jeg mener at å hente dem hjem er den beste måten. Her kommer jeg med en mening, men meningen er basert på min egen forskning, sier hun.

Overraskende vendinger

Ifølge Dagsnytt 18-redaksjonen vegrer mange politikere seg for å møte forskere til debatt.

– Politikerne kan bli litt sjakkmatt når de møter en forsker. Forskeren er opptatt av fagfeltet sitt, og kan masse om det. Da blir det vanskelig for politikeren å si dette imot. Når forskeren er der med sine fakta, må politikeren forholde seg til dem. Da blir det mer en verdidebatt, men ikke så mye debatt om faktagrunnlaget, sier Sollund.

Når for eksempel Steffen Kallbekken inviteres for å snakke om virkemiddelbruk i klimapolitikken, angripes dette ulikt avhengig av hvilket parti politikeren i studio representerer.

En SV-politiker vil kanskje spørre hvorfor alle skal betale den samme avgiften når inntektsnivået ikke er likt, mens Frp-politikeren kanskje vil påpeke at det er bedre å subsidiere. For hvorfor gjøre det vanskeligere for folk når det kan gjøres enklere?

– Sammenlignet med Dagsrevyen eller Nyhetsmorgen får du ganske lang tid på deg i Dagsnytt 18, men programmet er litt uforutsigbart. Det kan plutselig komme overraskende vendinger både fra programlederen og fra de andre deltakerne. Hvis jeg skal si ja til å være med, må jeg ha bred nok ekspertise til å kunne svare på uventede spørsmål, sier Kallbekken.

– Det er viktig å undersøke hva slags rolle du er tiltenkt – om det er en ekspertrolle på siden, eller om det er som debattant på lik linje med de andre deltakerne. Ekspertrollen er mer komfortabel for en forsker. Hvis du er debattant, vil argumentene dine i større grad angripes, sier han.

– Ikke ute etter å ta folk

Sollunds favorittforsker i studio er en som er flink til å formidle med faglig tyngde, snakker forståelig og viser glede over å kunne snakke om fagfeltet sitt.

– Lytterne må skjønne hva som blir sagt, og hvorfor det er viktig. I alle saker er det hensyn som veies mot hverandre. Deltakerne må ha klare argumenter for og imot, slik at når den ene snakker, så blir vi litt enig med den, og når den neste snakker, så bli vi litt enig med den, sier Sollund.

– Forskere tror ofte at vi er veldig tabloide, eller at det er vanskelig å formidle kompliserte temaer på så kort tid. Men programmet sendes jo direkte, så de blir ikke klipt til noe de ikke kan kjenne seg igjen i, sier hun.

Hun forteller at forskere som kommer i studio, behandles annerledes enn politikere.

– Men vi *puser* ikke med forskere, altså, skyter vaktsjef Dag Dørum inn fra sidelinjen.

– Neida, men vi er ikke ute etter å ta folk. Det er en utbredt misforståelse. Vi har ikke noen interesse av å avkle godt publiserte forskere som er anerkjent på sitt fagfelt, sier Sollund.

Selv de mest erfarne forskerprofilene blir nervøse. Sofie Høgestøls tips er å late som om det kun er hun og programlederen som har en helt vanlig samtale. Anine Kierulf påstår hun blir litt nervøs uansett.

– Jeg har prøvd å finne ut hva som gjør at jeg blir så nervøs, men jeg finner liksom ikke noe system i det, sier den rutinerte debattanten Kierulf. ■

Tips til forskere som skal være med i radio- eller tv-debatt:

Sigrid Sollund
- Si ja!
- Gi deg til kjenne, fortell hva du kan bidra med
- Still spørsmål ved hvilken situasjon du blir satt inn i, og hva du skal bli spurt om.
- Si fra på forhånd om hva du ønsker å stå frem med.
- I research-samtalen – be gjerne om å få snakke med programlederen.

Sofie Høgestøl
- Grip muligheten.
- Si fra hvis dette er noe du har kunnskap om. Det tar tid å bli varm i trøya. Formidling er en ferdighet som må bygges opp.
- Gå inn med et tydelig hovedbudskap.
- Vær tydelig på hvem du formidler til, og juster budskapet ut fra det.

Steffen Kallbekken
- Vær helt sikker på hva som er temaet og inngangen til temaet.
- Undersøk om du er tiltenkt en rolle som aktiv debattant eller ekspert.
- Spør hvor mye tid du har. Det er viktig for forberedelsene.

Anine Kierulf
- Forbered deg godt.
- Snakk ti ganger enklere enn du hadde tenkt. Du er hundre ganger mer spesialist i hodet enn du tror.
- Slapp av. Hvis det går galt, så gjør ikke det noe. Det du går og husker på i ukesvis etter sending, glemmer lytterne med en gang.

Kristian Gundersen
- Du må kunne leksa di.
- Tenk deg om, og tenk etter hvordan debatten vil gå.
- Vær avslappet, uthvilt og mett.
- Prat uten manuskript.

FOTO: NTB SCANPIX

GREP, KAST OG LØFT

a) Kva kallar ein manøveren der ein stiller seg bak ein person som har sett noko i halsen, grip tak rundt øvre del av magen og klemmer til?

b) Kor mange OL-gull vann spydkastaren Trine Hattestad?

c) Kva for yrke har gitt namn til ein teknikk for å bere ein annan person der den som løftar, har eine handa fri?

d) I 1991 sende Justisdepartementet ut eit rundskriv som forbaud politifolk å bruke eit bestemt, livsfarleg grep under arrestasjonar. Kva slags grep?

e) Nemn minst to av dei tre øvingane som til saman utgjer idretten styrkeløft.

FRÅ AKADEMIA

a) Ved kva for universitet har konfliktar ved Institutt for historiske studiar ført til eit forslag om å flytte forskargruppa med namnet Fate of Nations ut av instituttet?

b) Guro Ødegård har avløyst Iver B. Neumann som direktør – for kva?

c) Kva er namnet på reforma frå 2015 som pålegg alle statlege verksemder, også universitet og høgskular, å gjennomføre årlege budsjettkutt på ca. 0,7 prosent?

d) Kor er det Nord universitet vil flytte dei drygt 400 lærarstudentane på Nesna?

e) Kor var det Arne Næss tok med seg sju ex.phil-studentar i 1993 – noko som vart starten på ein tradisjon?

DIPLOMATISK

a) Kva for nyleg avdød russisk diplomat, som var utvist frå Noreg på livstid, skulle Arne Treholt møte i Wien då han vart arrestert og sikta for spionasje i 1984?

b) Kva tittel blir brukt om den som leier den diplomatiske representasjonen i eit land når det ikkje er nokon ambassadør der fordi sistnemnde er bortreist, har tilhald på ein annan ambassade eller ikkje er utnemnd?

c) Kven er – frå i år – ambassadør ved Noregs faste delegasjon til FN i New York?

d) Kva heitte den saudiarabiske journalisten og dissidenten som vart myrda inne på det saudiarabiske konsulatet i Istanbul 2. oktober i fjor?

e) *Under the Volcano* handlar om ein forfylla britisk konsul i Mexico. Nemn anten forfattaren som skreiv romanen, eller regissøren som laga film av han.

JESUITTAR

a) Det tok lang tid før ein jesuitt vart vald til pave. Kven vart den første?

b) Dette er Healy Hall, hovudbygget ved det eldste jesuitt-tilknytte universitetet i USA, lokalisert i Washington, D.C. Kva er namnet på universitetet?

c) «Jesuiter maae ikke taales», stod det i Grunnlova. Kva tiår vart dette forbodet oppheva av Stortinget?

d) Kven grunnla jesuittordenen i 1534?

e) Kva er tittelen på Martin Scorseses hjartebarn av ein film frå 2016 om to jesuittprestar som reiser til Japan på 1600-talet?

FOTO: CTOWN SFS / WIKIMEDIA COMMONS, UNIVERSAL STUDIOVEST/NOVA, WIKIPEDIA COMMONS

GREP, KAST OG LØFT
a) Heimlich-manøveren
b) Eitt (i 2000)
c) Brannmann (brannmannsløft)
d) Halsgrep
e) Markløft, knebøy og benkpress

FRÅ AKADEMIA
a) NTNU
b) Velferdsforskingsinstituttet Nova
c) Avbyråkratiserings- og effektiviseringsreforma (ABE)
d) Til Mo i Rana
e) Til Bali

DIPLOMATISK
a) Gennadij Titov
b) Chargé d'affaires
c) Mona Juul
d) Jamal Khashoggi
e) Malcolm Lowry (romanen) og John Huston (filmen)

JESUITTAR
a) Pave Frans (altså den noverande)
b) Georgetown University
c) 1950-talet (i 1956)
d) Ignatius Loyola
e) *Silence*

Forskerforum – brot eller kontinuitet?

For 50 år sidan

Av Fellesrådets statutter:
§ 1. Fellesrådet for vitenskapelige tjenestemenn har til formål å skape større forståelse for vitenskapens betydning og bedre arbeidsvilkår for norsk vitenskap, samt å ivareta de vitenskapelige embets- og tjenestemenns økonomiske og yrkesmessige interesser.

☛ Fellesrådet for vitenskapelige tjenestemenn var forløparen for Forskerforbundet, og Ting var forløparen for Forskerforum. Nr. 4 / årgang nr. 1, 1968/1969 av Ting.

For 25 år sidan

Pappaperm
AFs informasjonssjef, Arve Paulsen, tar tre måneders pappapermisjon. Altfor få fedre tar ut sin del av fødselspermisjonen, slik de nye reglene gir anledning til. Det er flott at AFs informasjonssjef viser vei.

☛ Notis i Forskerforum 6/94. AF var Akademikernes Fellesorganisasjon, hovudorganisasjonen som Forskerforbundet var tilslutta då.

For 10 år sidan

– To grøfter for ein klimaforskar: Du kan framstå som for skråsikker på ting som er usikre, eller du kan vere så varsam at åtvaringane dine ikkje blir tekne alvorleg?

– Det er ein vanskeleg balansegang. Og det er òg eit spørsmål om kor mykje tid du får. I ei direktesending på tv er det kanskje 30 sekund. Da er det krevjande å vere fagleg korrekt og samtidig få fram ein bodskap. Men det er trass alt betre om folk sit att med ein bodskap, enn om dei sit att med berre spørsmål.

☛ Helge Drange, professor ved Universitetet i Bergen og leiar for klimamodelleringsgruppa ved Bjerknessenteret, svarar på spørsmål om korleis forskarar skal framføre ein bodskap fylt av tvil. Forskerforum nr. 9/09.

THOMAS BÅRDSEN
Medlem nr. 40048548 i Forskerforbundet

STILLING: Produksjonskoordinator ved lydlaboratoriet ved Nasjonalbiblioteket i Mo i Rana. Disputerer snart for en doktorgrad i musikkteknologi.
UTDANNING: Master i musikkvitenskap fra Høgskolen i Nesna
KARRIEREMÅL: Ingen spesielle. Jeg tar det som det kommer.

Redder truet musikk

– Hva jobber du med akkurat nå?
– Jeg koordinerer arbeidet ved lydlaboratoriet, der vi jobber med å bevare truet musikkmateriale, tilrettelegge for nyutgivelser av eldre musikk eller bistå forskere og andre med lydopptak fra radio og lignende. Akkurat nå er jeg med på å oppgradere produksjonsmaskiner i lydstudioene til Nasjonalbiblioteket. Vi skal nær doble kapasiteten på bevaring av «truede lydbærere», altså gamle lydbånd, fonografsylindere eller annen musikk i gammelt format.

– Hvor tenker du best?
– I godstolen i stua om morgenen, mens kaffetrakteren putrer. De beste ideene kommer før frokost.

– Hva er den viktigste boken i ditt akademiske liv?
– Theodore Gracyk: *Rhythm and Noise: an Aesthetics of Rock*. Den fikk i sin tid i gang tankeprosesser som har fulgt meg videre gjennom mange år.

– Hva skal til for å bli god i ditt fag?
– Man må være villig til å lære hele tida.

– Hva er tabu i ditt arbeid?
– Å snakke pent om eldre folkemusikkopptak. Mange av opptakene er gjort av amatørlydteknikere, noe som kan føre til mange utfordringer. Som profesjonell lydtekniker kan det nok være tabu å innrømme at slike opptak også kan være spennende.

– Hva karakteriserer kontorplassen din?
– Jeg har kontor og lydstudio i ett, så det er mange fine lys og ledninger der.

– Hvis du kunne tilbrakt et år ved en annen institusjon hvor som helst i verden, hvilken ville du ha valgt?
– Library of Congress, det store statlige nasjonalbiblioteket i USA. De har en svær lydteknisk avdeling der.

– Hvis du måtte ha valgt et annet fagfelt, hva ville du ha falt ned på?
– Før jobbet jeg som lærer og med spesialpedagogikk, så det kunne jeg godt fortsatt med.

– Hva ville du gjort om du var forsknings- og høyere utdanningsminister?
– Jeg ville sørget for at det fortsatte å være et utdanningstilbud på Nesna. Jeg synes Nesna har bygd et fantastisk flott sted og miljø. Det vil være katastrofalt hvis det blir revet ned.

– Hva vil du lese mer om i Forskerforum?
– Det er bra greier allerede. Men det er spennende når det presenteres ny forskning som man ikke var klar over.

AV LINA CHRISTENSEN

PhD Comics

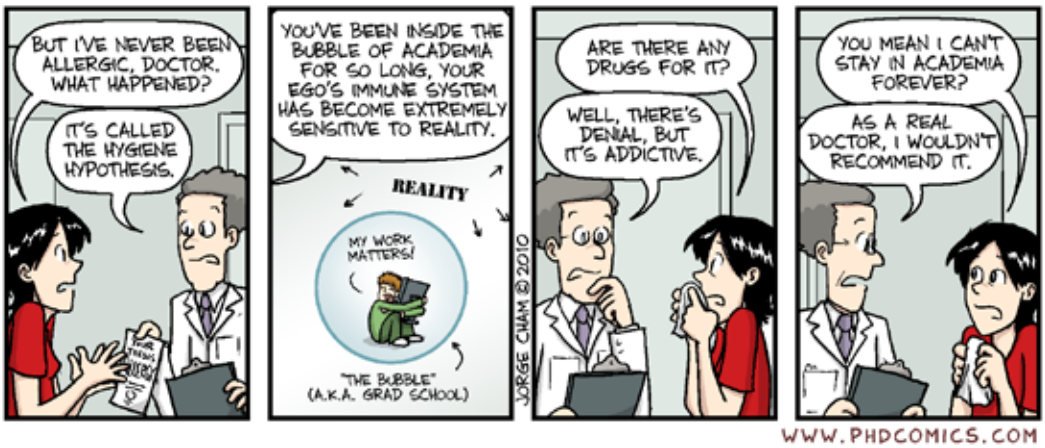

Når krigståka lettar

Følg fagbok-
høsten i
Forskerforum

Ei viktig bok for krigsnasjonen Noreg.

Libya-krigen starta i lyset frå den arabiske våren og i skuggane av eit frykta folkemord i Gaddafi-regi. NATO-intervensjonen vart driven fram og leia av USA, Frankrike og Storbritannia, men med Noreg som ein viktig bidragsytar. Seks norske F-16-fly sleppte 588 bomber over Libya – 10 prosent av det totale talet på bomber.

Boka *Libya. Krigens uutholdelige letthet* rommar elleve bidrag som både gjev analysar av nasjonale politiske og militære prosessar og internasjonale perspektiv på krigen, som dei øydeleggjande verknadane i Libya og regionen rundt. Prosaen vekslar frå den stringent saklege med sardoniske innslag (som bidraget til ein av redaktørane, oberstløytnant Heier) til den meir moralsk-polemiske (som hos medredaktørane og professorane Tvedt og Ottosen). Men resultatet er ei balansert, godt komponert og leseverdig bok, og heller enn å referere bidrag eg ikkje kan yte rettferd her, skal eg prøve, nøkternt, men på moralsk grunn, å trekkje lærdommar av lærdommane i boka:

Lærdom 1. *Strategisk posisjon definerer handlingsrom.* Noreg ville ikkje ha delteke i krigen om vi ikkje var medlem av NATO. Noreg er eit lite land, med ei geografisk plassering som gjer oss viktige både ressursøkonomisk og militærstrategisk. Det gjer landet sårbart og avhengig av folkeretten, men også av allierte. Dei siste tiåra har norsk militærpolitikk vorte endra frå å vere ein sjølvforsvarsdoktrine til å delta i NATO-leia militære intervensjonar utanlands. Libya er berre nok eit døme. Frå ein realpolitisk synsstad har det norske bidraget i Libya-krigen styrkt posisjonen vår som trugen NATO-alliert.

Lærdom 2. *Allierte er ikkje vener, dei har sine eigne agendaer.* Då Tryggingsrådet i mars 2011 autoriserte bruk av militær makt mot Libya og

«Frå ein realpolitisk synsstad har det norske bidraget i Libya-krigen styrkt posisjonen vår som trugen NATO-alliert.»

Tormod Heier, Rune Ottosen og Terje Tvedt (red.)
Libya. Krigens uutholdelige letthet
Cappelen Damm Akademisk
274 sider
Rettl. pris: kr 399

med det gav NATO-intervensjonen eit folkerettsleg grunnlag, var grunngjevinga at ein ville verne sivile mot regimet. Men det reelle siktemålet til Frankrike og USA var å fjerne Gaddafi. For Frankrike låg det eigne økonomiske og politiske motiv bak eit regimeskifte, og for haukane i USA var Libya truleg den første dominobrikka i rekkja av dei som skulle velte islamske regime heile vegen til Teheran via Damaskus.

Lærdom 3. *Ta medansvar for krigens gang.* Ein sentral bidragsytar i ein krig bør ikkje berre utføre operasjonane, men òg sikre seg plass i hovudkvarteret, der bombemåla blir valde ut. Noreg gjorde ikkje det og sat ikkje ved generalane sitt bord då det i løpet av våren 2011 vart synleg at NATO-alliansen ville øydeleggje infrastrukturen i Libya for å fjerne Gaddafi.

Lærdom 4. *Unngå – om mogleg – totaløydelegging av fienden.* Då bombene lamma sentrale samfunnsfunksjonar og knuste regimet, var det ein militær suksess, men ein politisk Pyrrhossiger. Det fanst ikkje lenger ein reell politisk og militær forhandlingsmotpart, og resultatet vart borgarkrig og ein destabilisert region, prega av konkurrerande klanar og militsar.

Lærdom 5. *Lær av og ta medansvar for feilvurderingar.* NATO-intervensjonen braut folkeretten ved å gå utover FN-mandatet, og destabiliseringa av Libya fekk andre vidtrekkande konsekvensar, som opninga av fluktruter over Middelhavet med påfølgjande humanitær katastrofe og politisk hovudpine for EU. Libya inngår i eit mønster av mislukka krigar som USA og allierte har ført i Afghanistan (2001), Irak (2003) og Syria (2014), krigar som har skjerpa konfliktane mellom folk i regionen og Vesten og stadig skapar nye generasjonar av rasande muslimsk ungdom. For å forstå kva som har gått gale, trengst både ein god rekonstruksjon av hendingsforløpet og eit breitt kunnskapsgrunnlag for å tolke det. Den norske regjeringa har ikkje, til skilnad frå den britiske, forsøkt å gjennomføre ei slik utgreiing.

Lærdom 6. *Krigen trugar alltid demokratiet.* For nasjonar som kviler på demokratiske og rettsstatlege prinsipp, er krigføring eit trugsmål mot desse prinsippa. Trugsmålet omfattar dissonansen mellom heimlege liberale prinsipp og illiberale handlingar utanlands, men også krigens verknader i heimlandet: Krig inneber hemmeleghald, desinformasjon og manipulasjon overfor og i media. Og politikken og politikarane forteiknar – etter sin natur – si eiga rolle i krigen. Bush som Commander in Chief var éin slik positur, norske folkevalde som søkjer å skjule spagaten mellom moralske menneskerettsomsyn og ansvarsfråskriving, er ein annan.

Dette er ei viktig bok – om ho kan medverke til å ansvarleggjere oss før neste krig. Den nye rolla vår som krigsnasjon krev folkevalde av eit nytt format, folkevalde som tek på seg rolla å balansere demokratiet og krigens vesen, og ansvaret for dei store dilemmaa vi står overfor. Gjer dei ikkje det, overlèt vi dette ansvaret eine og åleine til offiserane og soldatane som drep og blir drepne på vegner av oss, i krigar som ikkje handlar om kampen mellom godt og vondt, men om vonde dilemma med blodige og usikre utfall.

av Oddgeir Osland

Frydefull lesning om Snorre

Et godt grep om faget gir et godt grep om stoffet.

Sverre Bagge
En kort introduksjon til Snorre Sturlason. Historiker og dikter
Cappelen Damm Akademisk, 2019
156 sider
Veil. pris: kr 299

Cappelen Damms serie *En kort introduksjon* ... tar for seg sentrale historiske temaer, rettet mot studenter og den allmenne leser. Hittil har to bind utkommet, ett om norsk økonomisk historie på 1700-tallet, og ett bind nå om den velkjente sagaforfatteren Snorre Sturlason. Hvor mange flere bind det blir, og hva de skal handle om, finner jeg ingen opplysninger om, men dersom de alle holder det samme nivået som boka om Snorre, får vi håpe det blir mange. Boka er en skikkelig god introduksjon!

Jeg kan huske et par forelesninger jeg i sin tid deltok på, der foreleseren i første time, fra et konkret og begrenset utgangspunkt, trakk opp noen linjer som til slutt ble til et mangslungent og vidstrakt bilde. Det var spennende, syntes jeg, og i litt mindre format er dette hva forfatter Sverre Bagge gjør i innledningen her. Han åpner med et sitat fra *Heimskringla* og viser hvordan det fra dette utløper en rekke interessante temaer, ikke minst det som utgjør bokas viktigste spørsmål, nemlig hvorvidt det går an å stole på Snorre som historieskriver. At Snorre var god til å skildre stridigheter omkring kongemakten, er velkjent, men hva, om noe, kan man stole på her?

Sverre Bagge er helt klart rett mann til å gi oss en innføring i dette. Han er professor emeritus ved Universitetet i Bergen og spesialist på middelalderhistorie, og det merkes at han har et svært gjennomarbeidet forhold til det han skriver om. Det blir ikke bare en innføring i Snorre, dette, det blir også en innføring i drøfting av kilder og hvordan man fortolker historisk materiale. Side om side med presentasjonen av Snorre får vi metodiske overveielser. Innhold og metode går hånd i hånd – ja, mens vi leser, er vi med på utgravingen av selve historien; utgravingen blir noe historien ikke kan ses uavhengig av. Slikt er også spennende, synes jeg.

«Det blir ikke bare en innføring i Snorre, dette, det blir også en innføring i drøfting av kilder og hvordan man fortolker historisk materiale.»

Bagge er også god til å balansere. Selvsagt blir vi ledet inn i beretningene til Snorre. Vi lærer om både Olav Tryggvason og Olav den hellige, blir med inn i konfliktene: Hvorfor blir for eksempel Tore Hund en av Olav den helliges fiender? Vi får historiene, og dermed blir det en del navn og hendelser. Det er en del «så gjorde han slik og han sånn». Ja, det er litt som å lese intrigene i en såpeserie. Men når dette begynner å kjennes litt vel mye, kutter Bagge av, da er kapitlet enten slutt, eller det er tilbake til analysen igjen.

Boka ender med et både-og når det gjelder spørsmålet om Snorres troverdighet. Snorre dikter for å få fram poeng, sier Bagge; Snorre var altså både historiker og dikter. Uansett, i tid sto han jo mye nærmere de historiske begivenhetene enn enhver moderne historiker. Det gir ham et forsprang. Jeg skjønner hva han mener, for et par steder må jeg stusse. Det er ok, synes jeg, at ord jeg ikke kjenner, ikke blir forklart, som «en gode», for eksempel, da slike forklaringer kan gjøre noe med tone og flyt. Jeg kan jo google (herredshøvding). Verre var det da jeg leste om Snorres mor at hun sløste bort mye av eiendommen da mannen døde. Jeg begynte å se for meg middelalderske kjøpesentre og veddeløpsbaner og utsvevende uteliv, samtidig som jeg visste at jeg var helt på jordet. Jeg mangler forutsetningene, og her tar Bagge dem tydeligvis for gitt. Han viser vel dermed at han tross alt har kommet seg ganske nær tiden Snorre skildrer.

av Aasne Jordheim

Kort og presist om litteraturpolitikk

En bok om bøkenes ulike kretsløp som gjør seg selv relevant med aktuelle eksempler og samtidskritikk

Helge Rønning og Tore Slaatta
Litteraturpolitikkens verktøykasse. Den norske modellen
Pax Forlag, 2019
146 sider
Veil. pris: kr 299

Fortidig og fremtidig litteratur må sikres gjennom videreutviklingen av en rekke tiltak som overordnet kalles litteraturpolitiske verktøy. Det er hovedbudskapet til Helge Rønning, professor emeritus, og Tore Slaatta, professor, begge i medievitenskap ved Universitetet i Oslo. De starter og avslutter boken med å understreke behovet for en «aktiv litteraturpolitikk i Europa». Etter en introduksjon til det forfatterne oppfatter som verdigrunnlaget for verktøyene, tar de for seg eksplisitt politiske, juridiske, økonomiske og infrastrukturelle verktøy som staten, kulturinstitusjoner, interesseorganisasjoner og private aktører er underlagt, kan ta i bruk eller er med på å utforme. Etter et kapittel om forfatterens vilkår avsluttes boken med en mer detaljert oppfordring om en aktiv litteraturpolitikk.

«Det mest imponerende er at boken klarer å kombinere en tilsynelatende traust katalogiserende gjennomgang av hele feltet med tidsaktuelle eksempler.»

Boken gir et svært oversiktlig bilde av hele det litteraturpolitiske landskapet og hvordan de ulike delene får konsekvenser for alt fra forfatterens vilkår, bibliotekenes rolle, det norske språkets stilling i akademia og forlagenes inntjeningsmuligheter til spørsmålet om hvem som skal avgjøre kvalitetsspørsmål, tilgang til litteraturarven, opphavsrett og så videre. Det

mest imponerende er at boken klarer å kombinere en traust katalogiserende gjennomgang av hele feltet med tidsaktuelle eksempler. Den konsise beskrivelsen av biblioteket Deichman anno 2018, en kortfattet sammenligning mellom Hamsuns *Sult* og Knausgårds *Min kamp*, en sjangerdiskusjon om brytningen mellom skjønnlitteratur og sakprosa illustrert med blant annet Maja Lunde og Åsne Seierstad. Rønning og Slaatta gjør effektiv bruk av slike eksempler for å illustrere de politiske og økonomiske rammene for forfattervirksomhet i Norge anno 2019, og gjør den knapt 150 sider lange boken svært leservennlig. En innvending mot boken er at den i for liten grad vektlegger hva som skjer når noen bryter spillereglene, for eksempel ved prissamarbeid mellom forlag eller klare brudd på royalty-avtaler. Men det er altså ikke den boken forfatterne har ønsket å skrive.

Det er ingen tvil om at en aktiv litteraturpolitikk er svært viktig i en tid da digitale muligheter endrer landskapet omtrent fra dag til dag. Det er også vanskelig å forutsi konsekvensene av ulike tiltak. Justeringen av pliktavleveringsordningen i 2018, som i utgangspunktet skulle gi oss større tilgang til litteraturarven, har fått Eirik Vassenden, professor i nordisk litteratur ved Universitetet i Bergen, til å stille betimelige spørsmål på Facebook: De fire gamle universitetsbibliotekene skal ikke lenger motta eksemplarer av nye bøker, og for de digitale utgavene gjelder det at «kun fire personer (og inntil to studenter) kan lese dem samtidig, og kun åtte timer om gangen, og det er heller ikke mulig å reservere tid til å lese. Skal dette stoppeklokkeopplegget hjelpe oss til å forske mer eller bedre på norsk litteratur?» Som forfatterne Rønning og Slaatta skriver, er virkemidlene i litteraturpolitikken ikke tannhjul i en (stoppe) klokke, men verktøy i en kasse, verktøy som ikke helt friksjonsfritt komplementerer hverandre. Men nettopp fordi verden er i bevegelse, er det behov for en aktiv holdning som er åpen for justeringer i nåværende ordninger, både de som er velprøvde og de som er uprøvde.

av Kjetil Vikene

Hager i havgapet

En detaljert presentasjon av kulturplanter truet av tiden og havet

Per Arvid Åsen
Hagebruk og hagevekster på 101 norske fyr
Cappelen Damm, 2019
313 sider
Veil. pris: kr 499

Det høres urimelig krevende ut: å få noe til å gro langt ute i havgapet, med sterke vinder, rasende hav og saltvann som står oppetter husveggen. Ikke desto mindre maktet mange å dyrke matvekster, prydbusker og til og med trær på de 208 fyrene langs norskekysten. Det var i den perioden det bodde familier på fyrene, fra rundt midten av 1800-tallet. Fyrene er i dag avfolket, og de fleste av fyrstasjonene er automatisert eller omgjort til «tørnstasjoner» der fyrvokterne jobber turnus. Kan det likevel finnes rester av gamle hagebruk?

Per Arvid Åsen, botaniker og førstekonservator ved Naturmuseum og botanisk hage, Universitetet i Agder, stilte seg dette spørsmålet sammen med botanikerne Dagfinn Moe og Per Harald Salvesen ved Universitet i Bergen. I perioden 2002–2004 gikk de i gang med en kartlegging av hagebruk på fyr på Vestlandet, Sørlandet og i Nordland. I dette forprosjektet fant de mye «det hastet å få dokumentert», noe som ser ut til å være grunnen til at Åsen, sammen med sin kone Elisabeth Goksøyr Åsen, besøkte flere fyrhager fra 2016 til 2018. Utvalget på 101 fyr er basert på forventningene om hva man ennå kunne finne av kulturplanter, og på fyrenes tilgjengelighet. Dokumentasjonen i denne praktboken er imponerende, men hvordan fungerer presentasjonen i bokform?

Som en samlende faghistorie om norske fyrs hagebruk har den noen begrensninger. De ligger i det sparsomme forordet, der vi nærmest i stikkordsform får vite om vilkår og utførelsen av selve feltarbeidet. Så følger et mer oppsummerende kapittel med mer generelle oversikter over funn som er gjort. Også dette er svært kort og noe innforstått. Det indikerer at bokens intensjon nok ikke er å gi samlende fagrefleksjoner over funnene som helhet, men snarere å ha sin styrke i arkiveringsarbeidet. Det har den da også.

«Samlet fant forskerne 30 typer av grønnsaker/krydderplanter, sju arter frukttrær og ni ulike bærbusker.»

Boken kommer raskt til de enkelte fyrene. Reisen starter ytterst i Oslofjorden, på Torbjørnskjær fyrstasjon, og ender på Bøkfjord fyrstasjon ved Kirkenes. Hvert besøk er beskrevet på én–fem sider. Her gis detaljerte innblikk i det som er gjort av funn av gamle hagevekster, bærbusker, trær, medisinplanter og kjøkkenhager, i en form som ligner reisedagboken. Samlet fant forskerne 30 typer grønnsaker/krydderplanter, sju arter frukttrær og ni ulike bærbusker. Men kanskje ønsket enda flere seg noe pent å se på, siden det ble observert 170 forskjellige prydplanter. De vanligste var ulike liljer, men de fant også kaprifol, gullrips og eføy – blant andre. Boken byr på mange oppramsinger av ulike planter. Slik opprettholder den et rikt detaljnivå, men står også i fare for å bli kjedelig. Forfatteren lykkes derimot ganske bra med å løse opp i formen ved også å fortelle om de ulike bygningene og deres bruksområde, nevne familier som har bodd på fyrene, og fortelle om hvordan noen fikk husdyr fraktet over. Det fantes blant annet fjærkre, sauer og kuer, og man måtte ofte sikre fôret så det ikke blåste til havs. Slike historier gir dynamikk og energi.

Samlet ser boken ut til å være greit egnet som et arkiv for fagfolk innen botanikk, kyst- og landskapshistorie, men den vil nok også slå godt an som oppslagsbok hos lokalhistorisk interesserte lesere gjennom sitt rike bildemateriale og sine lettfattelige tekster. Som en bok for en allment interessert leser, er den noe monoton å lese fra perm til perm, gitt den forutsigbare formen.

av Ragnhild Fjellro

Skolemannen Nissen

Hva som egentlig er nytt om Hartvig Nissen, er vanskelig å få øye på i denne boken.

Merethe Roos
Hartvig Nissen. Grundtvigianer, skandinav, skolemann
Cappelen Damm Akademisk, 2019
282 sider
Veil. pris: kr 349

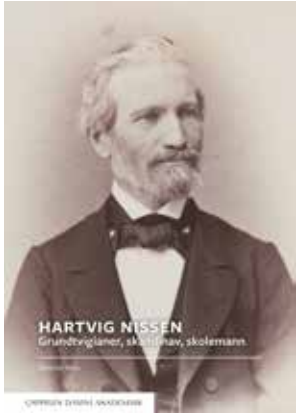

Av all forskningen som publiseres, er det bare en brøkdel som blir bok, og slik må det vel nødvendigvis være. Men når et forskningsmateriale faktisk ender opp som en utgivelse på et av de større forlagene, er det vel fordi man anser materialet som interessant for flere enn de som har tilgang til forskningsartikler. Man ser for seg folk som meg, tenker jeg, en alminnelig opplyst leser, som gjerne lærer noe nytt, også om et fagfelt man i utgangspunktet ikke har investert verken studiepoeng eller faglig prestisje i.

Det er med dette som utgangspunkt jeg velger meg Merethe Roos' *Hartvig Nissen. Grundtvigianer, skandinav, skolemann* som månedens bok å anmelde. Roos er professor i historie ved Universitetet i Sørøst-Norge og har publisert flere artikler og bøker om norsk skolehistorie. Nissens navn er vel for de fleste først og fremst forbundet med den videregående skolen i Oslo som bærer hans navn, de siste årene et pilegrimsmål for alle fans av tv-serien *Skam* som vil la seg avbilde foran denne nå ikoniserte skolen.

Og skam er det jeg kjenner på når Roos innledningsvis skisserer opp Nissens biografi. Hva jeg ikke visste! Nissen var en av de viktigste innen utviklingen av den norske skolen på 1800-tallet og skal ha mye av æren for at latinen måtte vike for morsmålet. Skolen som i dag bærer hans navn, ble etablert som Nissens Pigeskole i 1849, med nye og radikale tanker om kvinners utdanning.

Nissen var påvirket av internasjonale tanker og strømninger, spesielt den danske dikterpresten Grundtvig og hans ideer om det nasjonale og det nordiske. Roos gjør mye for å påvise når og hvor Nissen har blitt påvirket av nettopp ham, men også av for eksempel svensk skoledebatt, i god skandinavistisk ånd.

Og det er her det stopper opp for denne leseren. Jeg finner ikke veien gjennom all informasjonen jeg serveres. Det er da jeg tenker at det er en vesentlig forskjell mellom å publisere og å formidle, mellom å være forsker og å være forfatter. Teksten om Hartvig Nissen blir nemlig aldri en bok; den fortsetter bare å være en akademisk avhandling mellom to permer. Var det virkelig ingen i forlaget – en konsulent, en redaktør – som kunne ha hjulpet Roos med å omdisponere og stramme inn stoffet slik at det ble mer leseverdig? Jeg går snart lei av å lese hva Roos har tenkt å finne ut av og om. Det blir for mange setninger som innledes med ord som «jeg skal argumentere for ...».

«Nissen var en av de viktigste innen utviklingen av den norske skolen på 1800-tallet og skal ha mye av æren for at latinen måtte vike for morsmålet.»

Til slutt mister jeg tålmodigheten når jeg på side 177 leser at «som leder for folkeopplysningsselskapet stod Hartvig Nissen i front for en organisasjon som la betydelige føringer for hva samfunnets forståelse av utdanning, skole og opplysning skulle være». For er det ikke dette jeg akkurat har lest førti detaljerte sider om? Det blir for mange slike gjentakelser, for mange påpekninger av det samme, om og om igjen.

Roos redegjør samvittighetsfullt for det som er gjort av Nissen-forskning tidligere. Men hva som er hennes egne funn, hva som egentlig er nytt, forblir diffust. Innledningsvis skriver Roos at «boken skal granske» og «boken skal også studere», men boken skriver neppe seg selv, det er det hun som gjør. En tydeligere avsender hadde gjort det enklere å være mottaker, og slik forstå hva det er som er Roos' eget bidrag i historien om en av landets fremste skolemenn.

av Siri Lindstad

Nye bøker av forskere

Ragnhild Hutchison
Kimen til vår tid. En kort introduksjon til Norges økonomiske historie på 1700-tallet
Cappelen Damm Akademisk, 2019
129 sider
Veil. pris: kr 299

Boka gir en innføring i den økonomiske utviklingen i Norge på 1700-tallet. Hva skjedde innenfor produksjon og forbruk, der fremveksten av europeisk og global handel åpnet nye muligheter for både produsenter og forbrukere? De norske husholdene gikk i økende grad vekk fra selvberging til fordel for markedsrettet produksjon. Ragnhild Hutchison er historiker og leder nå det interaktive prosjektet Oslo havn 1798.

Stian Lid og Geir Heierstad (red.)
Forebygging av radikalisering og voldelig ekstremisme. Norske handlemåter i møtet med terror
Gyldendal, 2019
264 sider
Veil. pris: kr 399

I denne boka retter forskere søkelyset mot hvordan norsk forebygging av terror skal praktiseres. Hvem skal forebygge? Hva fungerer, og hvorfor? Hvordan organiserer man best forebygging i en velferdsstat? Hva skal til for at mennesker forlater sin ekstremisme? Stian Lid er forsker, og Geir Heierstad er forskningssjef, begge ved By- og regionforskningsinstituttet NIBR ved Oslomet.

Fram for maktkritisk utdanning

For å utdanne maktbevisste studenter trengs mer enn en vag bruk av «kritikk» som honnørord, skriver kronikkforfatterne.

Kritisk tenkning og demokratifremmende læring er sentrale mål og idealer på utdanningsfeltet. I tråd med dette finner vi ofte ord som «kritisk» og «kritikk» i beskrivelser av studenters læringsmål i programplaner for høyere utdanning. Men hva refererer «kritisk tenkning» til i denne typen dokumenter? Viser det først og fremst til at studentene skal trenes i kildekritikk, eller er det også forbundet med oppøving av maktbevissthet og med kritiske perspektiver på maktforhold i samfunnet? I programplaner for høyere utdanning kan det for eksempel stå at studenter skal ha en «kritisk bevissthet» og gjøre «kritiske analyser». I hvilken grad gjøres det tydelig hva det innebærer? Og til sist – hva slags studenter, profesjonsutøvere og medborgere skapes gjennom dagens høyere utdanning?

av Elisabeth Lund Engebretsen, førsteamanuensis, Nettverk for kjønnsforskning, Universitetet i Stavanger

Åse Røthing, professor, Seksjon for mangfoldsstudier, Fakultet for lærerutdanning og internasjonale studier, Oslomet – storbyuniversitetet

Har studert ordbruk i planer

Disse spørsmålene har vi drøftet i en artikkel som nylig ble publisert i tidsskriftet *Uniped* nr. 3/2019, med tittelen «Maktkritiske perspektiver i høyere utdanning? En undersøkelse av omfang og anvendelse i utvalgte programplaner». Til grunn for artikkelen ligger en undersøkelse av utvalgte programplaner og strategidokumenter fra åtte utvalgte høyere utdanningsinstitusjoner. Vi avgrenset oss til følgende tre typer dokumenter: (1) Institusjonenes strategiplaner, (2) Programplaner for BA og MA i Sosialt arbeid og (3) Programplaner for femårig grunnskolelærerutdanning (7–.1. trinn og 10–.5. trinn). Med utgangspunkt i elektroniske søk har vi først undersøkt *omfanget* av det vi har identifisert som maktkritiske perspektiver, og deretter analysert relevante tekster med vekt på *innhold*. På denne bakgrunn har vi undersøkt i hvilken grad og hvordan maktkritiske perspektiver kommer til uttrykk og anvendelse i de utvalgte dokumentene. Deretter drøftet vi hvordan studentene inviteres til å delta i og utvikle evne til kritisk tenkning som noe mer enn «kildekritikk», og vi satte dette i sammenheng med hvilke profesjonsutøvere og medborgere som skapes gjennom dagens høyere utdanning.

«Hva slags studenter, profesjonsutøvere og medborgere skapes gjennom dagens høyere utdanning?»

Tre typer medborgere

I artikkelen «What kind of citizen? The politics of educating for democracy» analyserer Westheimer og Kahne (2004) amerikanske demokratiutdanningsprogrammer. De skisserer tre visjoner for «den gode medborger»: den personlig ansvarlige medborgeren, den deltakende medborgeren og den rettferdighetsorienterte medborgeren. Forskjellene mellom dem illustreres ved at den første gir penger til dem som organiserer utdeling av mat til fattige, den andre deltar i utdelingen av mat til fattige, mens den tredje undersøker kritisk hvilke strukturer som gjør at noen er fattige, og søker å endre disse forholdene. Westheimer og Kahne peker på at den første typen medborger kan kritiseres for først og fremst å være lojal og lydig, noe som i sin tur kan føre til at denne typen medborger ikke stiller maktkritiske spørsmål. Den andre typen medborger, den deltakende, søker i større grad enn den første å gjøre en forskjell, men deltakelsen og endringsforsøkene skjer innenfor de systemene og strukturene som allerede foreligger. Overført til høyere utdanning er det verdt å spørre om utdanningene nøyer seg med å utdanne ansvarlige og deltakende arbeidstakere og profesjonsutøvere, eller om de *også* utdanner rettferdighetsorienterte profesjonsutøvere som utvikler maktbevissthet og stiller kritiske spørsmål for å endre maktforhold i samfunnet.

Normkritiske perspektiver

I vårt arbeid var vi inspirert av kritiske perspektiver innen utdanningsfeltet, for bedre å

KRONIKK & DEBATT

Send debattinnlegg og kronikkforslag til **kjetil.brottveit@forskerforum.no.** Maks lengde på kronikk: 9000 tegn med mellomrom. Honorar for trykte kronikker: kr 2000. Maks lengde på debattinnlegg: 7000 tegn med mellomrom, men kortere innlegg har større sjanse for å bli trykket. Debattinnlegg honoreres ikke.

kunne forstå forholdet mellom programplaner og læringsutbyttebeskrivelser og deres intenderte praktiske effekter. Vårt utgangspunkt er teoretiske perspektiver som sorterer under merkelapper som for eksempel «skeiv teori» og «postkolonial teori» fordi disse inviterer til kritiske undersøkelser av prosesser som skaper og opprettholder privilegier og maktforhold i ulike kontekster, knyttet til for eksempel religion, hudfarge, kultur, funksjonalitet, sosial bakgrunn, kjønn eller seksualitet. Innen utdanningsfeltet knyttes dette gjerne til normkritiske perspektiver og såkalt «normkritisk pedagogikk». Den normkritiske pedagogikkens overgripende ambisjon er, ifølge Kalonaityté i boken *Normkritisk pedagogik* (2014) «å skape varig bevissthet om samfunnsmessige maktrelasjoner som det går an å overføre til situasjoner utenfor klasserommet» (s. 8). Målet er altså at studenter og elever skal utvikle en norm- og maktkritisk bevissthet av varig karakter og samtidig tilegne seg en type kompetanse som kan anvendes på ulike arenaer og ulike praksisfelt. Dette krever imidlertid en bevisst strategi fra utdanningsinstitusjonenes side, slik det for eksempel kan komme til uttrykk i strategidokumenter og programplaner. I boken *Mangfoldskompetanse* argumenterer Åse Røthing (2017) langs samme linje når hun hevder at «mangfoldskompetanse» må innebære en kombinasjon av relevant kunnskap, maktkritiske teoretiske perspektiver og et skjerpet blikk for kompleksitet.

Er «kritisk tenkning» bare kildekritikk?

Det var få treff på søkeordene *makt*, *normkritikk* og *interseksjonalitet* – et begrep som viser hvordan sosiale kategorier som kjønn, rase og seksualitet samvirker og påvirker folks liv – i vårt materiale, men mange treff på *kritisk/kritikk*.

«Våre undersøkelser viser at ordet makt forekommer relativt sjelden.»

Dette kan indikere at kritiske perspektiver er bredt innarbeidet i programplanene for lærerutdanningene. Denne typen søk på omfang kan imidlertid ikke si noe innholdsmessig om hva som menes med *kritisk/kritikk* i planene. For å undersøke dette nærmere søkte vi på følgende ord som kunne gi en pekepinn om hva *kritisk/kritikk* ble satt i sammenheng med og kunne referere til: *rasisme*, *diskriminering*, *fordommer*, *minoritet* og *likestilling*. Det var gjennomgående svært få treff på disse søkeordene, hvilket kan indikere at *kritisk/kritikk* i svært liten grad er koplet til disse konkrete temaene i programplanene. Dette mener vi støttes av analyser av lærebøker for samfunnsfag for ungdomstrinnet. Lorentzen og Røthing i artikkelen «Demokrati og kritisk tenkning i lærebøker» (2017) har for eksempel antydet at «kritisk tenkning» først og fremst viser til kildekritikk, og at bøkene i liten grad inviterer til kritiske refleksjoner omkring normer og maktforhold i samfunnet. Lærebøkene får dermed en systemlegitimerende karakter, ifølge Børhaug og Christophersen i boken *Autoriserte samfunnsbilder* (2012, s. 199–200), og i tråd med dette argumenterer Børhaug i artikkelen «Selective critical thinking» (2014) for at lærebøkene inviterer til *selektiv* kritisk tenkning.

Uklart om maktkritikk

Våre undersøkelser viser at ordet *makt* forekommer relativt sjelden. Dette kan på den ene siden indikere at maktkritiske perspektiver i liten grad er eksplisitt integrert i strategidokumenter og programplaner innenfor de områdene vi har undersøkt. Det er også få treff på søkeordene *normkritikk* og *interseksjonalitet*, noe som underbygger dette inntrykket. På den andre siden er det samlet sett svært mange treff på søkeordene *kritisk/kritikk*. Her er det imidlertid meget store variasjoner: I noen programplaner forekommer *kritisk/kritikk* kun få eller ingen ganger, mens andre planer ga svært mange treff. Som allerede nevnt er det imidlertid meget uklart hva de kritiske perspektivene som enkelte programplaner foreskriver, refererer til og skal innebære.

Mer forskning er nødvendig

Våre funn indikerer altså at det er lite eksplisitt fokus på *maktk*ritiske perspektiver. Samtidig er det til dels stort fokus på at studentene skal ha en kritisk tilnærming, i alle fall i noen av programplanene. En maktkritisk tilnærming må imidlertid, etter vårt syn, innebære noe mer enn kildekritikk i betydningen bevisst og kritisk bruk av kilder til kunnskap. Maktkritiske perspektiver må også behandle maktforhold med intensjon om å forstå, kritisk drøfte og eventuelt utfordre disse. Dette forutsetter en konkretisering ved at kritiske perspektiver for eksempel knyttes til rasisme, diskriminering av minoriteter eller kjønnsmakt-forhold. Våre funn indikerer at dette sjelden er tilfellet. Trening i kildekritikk eller et uspesifisert, innholdsløst fokus på «kritikk» er ikke tilstrekkelig for å utvikle maktbevissthet og utdanne rettferdighetsorienterte studenter, medborgere og profesjonsutøvere. Mer forskning må til på dette feltet for å undersøke om og hvordan maktkritiske perspektiver forekommer i ulike deler av studenters utdanningsløp i den norske UH-sektoren.

Hesten frå fortida

Dette fotografiet er frå Veterinærhøgskulen, som vart opna på Adamstuen i Oslo i 1935. Biletet er tilgjengeleg i fotoportalen Digitaltmuseum.no. Det er teke i 1974, og fleire opplysningar er ikkje å finne. Forskerforum meiner like fullt at hesten, nær det tjukkaste av Oslo, fortener spalteplassen.

No har biletet vorte endå meir historisk: Hesteklinikken vart stengd i haust på grunn av eit salmonellautbrot. Smittekjelda er ikkje identifisert, og det er vanskeleg å verte kvitt bakterien i miljøet. Hesteklinikken kjem ikkje til å opne att på Adamstuen.

I 2014 fusjonerte Veterinærhøgskulen med Noregs miljø- og biovitskaplege universitet, og i august 2020 kjem ein flunkande ny hesteklinikk, denne gongen på Ås.

Kjelder: Digitaltmuseum.no, NMBU.no

FOTO: UKJENT/ARBEIDERBEVEGELSENS ARKIV OG BIBLIOTEK

Revisjonssmerter

Etter ni månader med venting og tre purringar dukka endeleg e-posten med det karakteristiske tittelfeltet – #JPOA-D-18-00047 – DECISION – opp i innboksen. Pulsen gjekk til himmels omgåande. Eg klikka meg inn på e-posten, og blikket søkte raskt etter konklusjonen medan hjarta hamra. «Please consider the reviews and revise accordingly.» Endeleg! Eg hadde arbeidd så utruleg mykje med den artikkelen. I det første tidsskriftet eg sende inn til, tilrådde fagfellane såkalla «major revisions», men redaktørane avviste. Det andre tidsskriftet avviste artikkelen på desken natta etter at eg sende han inn. Men alle gode ting er tre! I eit par timar var det berre jubel og glede på kontoret. Redaksjonen hadde nemleg gløymt å leggja ved kommentarane, så eg hadde berre konklusjonen å gle meg over. Men då kommentarane kom, var ikkje stemninga like god lenger. Den første fagfellevurderinga bestod av tre tettskrivne sider med kritikk – alt frå heilt overordna innvendingar til ni krav om tilleggsinformasjon i metodedelen. Den andre fagfellen presenterte ei halv side med overordna kritikk av manuset. Men dei er grunnleggjande sett positive! Sa eg til meg sjølv, tok fram ein rosa markeringstusj og merkte av denne introduksjonssetninga: «I consider this as an interesting study on a very important theme. I thank the authors for the effort they took in conducting this study.» «Viktig studie, viktig studie», sa eg til meg sjølv då eg gjekk heim den dagen, og prøvde enn så lenge å fortrengja dei tre sidene som følgde etter «However ...».

Dagen etter var eg ikkje i form og måtte halda meg heime. Eg las likevel nøye igjennom fagfellevurderingane. Deretter vart eg liggjande på sofaen og grubla på korleis eg kunne løysa dette. Kritikken kverna i hovudet – «serious flaws, serious flaws, serious flaws» – og eg mista dei rosatusja rosande orda av syne. Det tok nesten ein månad før eg kom ordentleg i gang med revisjonen på grunn av influensa, endelaus hangling etter virusinfeksjonen og mange andre oppgåver som måtte gjerast først. Det var ikkje mykje ro å få på sjukeleiet. Fagfellevurderingane og revisjonen uroa meg ustanseleg, og i tillegg tikka det inn endå ei kritisk fagfellevurdering av ein annan artikkel.

«Februar, mars og april forsvann i ein slags skrivepsykose.»

Då våren endeleg kom til Bodø i april/mai, såg eg tilbake på ein hard vinter. Februar, mars og april forsvann i ein slags skrivepsykose. Eg arbeidde og arbeidde med å revidera manuskriptet, men eg fann ikkje ut korleis eg skulle løysa kritikken. Eg las litteraturen fagfellane viste til, skreiv ny tekst, flytta på avsnitt, arbeidde med ny struktur, prøvde å formulera for meg sjølv kva bodskap eg ville ha fram, og gjekk tilbake til rådata og fann nye sitat. Men eg rota meg bort. Etter å ha svart på kritikken punkt for punkt hadde eg skrive sund teksten, rota bort argumentet og mista den raude tråden. Panikken steig. Kva om eg ikkje greidde å ro dette i land etter så mykje arbeid, så mange revisjonar og så mykje venting?

I den perioden sov eg dårleg fordi eg redigerte tekst i hovudet om natta. Eg stod på leikeplassen om ettermiddagane med ei gnagande uro og grubla på løysingar, heilt ute av stand til å engasjera meg i leiken. Eg vegra meg sånn for å låsa opp kontordøra om morgonen at eg nesten fekk lyst til å spy. I tillegg kritiserte eg meg sjølv for å ta det heile så tungt. Eg hadde vore igjennom ein liknande prosess med den eine artikkelen på doktorgraden, men hadde trudd at eg takla det betre no. Kva skjedde med å ta lett på det? Fokusera på det positive, halda på sjølvkjensla, avfeia kritikken som sur, gnålete og full av kjepphestar? Kva skjedde med det? Dersom ein skal vera så fordømt svak og nevrotisk, er det kanskje på tide å få seg ein rutineprega byråkratjobb, sa eg til meg sjølv.

Det einaste positive eg har å melda om denne prosessen, er at eg tydeleg fekk understreka kor mange fantastiske vener og kollegaer eg har. Elisabeth har lytta i timesvis og sagt at det ikkje er meg det er noko feil med. Det er objektivt sett ei stor stressbelastning å måtta gjera altfor mange svært krevjande oppgåver på ein gong. Susanne har snakka igjennom artikkelen med meg og hjelpt meg med å formulera essensen og dermed finna vegen ut av labyrinten. Medforfattar Mai visste å koma med akkurat den typen tilbakemeldingar som er naudsynte for å koma i hamn: «Først: gratulerer! Dette er blitt en kjempefin artikkel! Fin flyt, fine argumenter, fine overganger, bra funn, osv., du har jobbet svært bra, Helga! JUHU!», kombinert med heilt konkrete endringsforslag i teksten. Eg brukte utruleg mykje tid på å vera redd for at eg ikkje

av Helga Eggebø,
seniorforskar ved
Nordlandsforskning

skulle koma i mål innan fristen – som eg hadde fått kraftig forlengd. Men eg fekk det til. Eg synest sjølv at det har blitt ein interessant og velskriven artikkel, og meiner at eg har noko viktig å melda. Men me får sjå om fagfellane er samde i det, og om nokon kjem til å bry seg i det heile dersom artikkelen blir publisert. Uansett korleis det går, er eg ikkje sikker på om eg synest det er verdt arbeidet og skrivesmerta å få desse vitskapelege artiklane publiserte. Er ikkje dette berre eit døme på «bullshit jobs», det vil seia ein jobb som ein fint kan la vera med å gjera utan at det gjer nokon skilnad i det heile?

Eggebø, Helga, Mai Camilla Munkejord og Walter Schönfelder (under fagfellevurdering) *Land, history and people: Older people's stories about meaningful activities and social connectedness in later life*, under publisering i Journal of Population Ageing. Doi: http://dx.doi.org/10.1007/s12062-019-09253-7

I populærvitskapeleg essayform: «Minna om moltemyra», Harvest Magazine.

Gjesteskribentene
skriver sant og subjektivt om forskning.
De faste gjestene er John Peter Collett,
Helga Eggebø, Oddveig Storstad
og Lorenz Khazaleh.

Arbeiderklassen trengs i akademia

Det er et problem for forskningen at arbeiderklassen er underrepresentert i akademia. Arbeidet med å rette opp i dette må begynne i barnehagen, skriver forsker og lege Ishita Barua.

av Ishita Barua, lege og forsker ved Universitetet i Oslo og Oslo universitetssykehus

I høst startet mange ungdommer på ulike studieretninger og er dermed i gang med å skape grunnlaget for sine fremtidige karrierer. Noen av dem vil senere gå inn i forskningen. Men det er neppe helt tilfeldig hvilke studenter som ender opp i forskningens verden. Slik statistikken de siste årene har vist, er det mer sannsynlig at dette gjelder de ressurssterke studentene fra øvre middelklasse og overklassen fremfor arbeiderklassen.

Skjev rekruttering

I en artikkel i Forskerforum nr. 5/09 med tall fra Nasjonal utdanningsdatabase (NUDB) ser man at rekrutteringen av masterstudenter, profesjonsstudenter og doktorgradsstipendiater fra normalbefolkningen er relativt skjevfordelt. Her fremkommer det at selv om arbeiderklassen utgjør 30 prosent av befolkningen, er det bare ca. 7 prosent av doktorgradskandidatene som tilhører arbeiderklassen. Og selv om overklassen bare utgjør ca. 12 prosent av befolkningen, har 35 prosent av doktorgradsstudentene nettopp denne klassebakgrunnen.

Basert på disse tallene kan man konkludere med at arbeiderklassen er underrepresentert, og at overklassen er overrepresentert i norsk akademia. I politikken streber man etter en representativitet i befolkningen for å få en mest mulig demokratisk prosess, men dette fokuset har ikke fått like mye gjennomslag i akademia. Er det like viktig med mangfold i forskningen som det er i et demokrati og innen politikk?

Mangfold nyanserer

Idealet for all vitenskapelig forskning er at den streber etter å være fri og uavhengig. Dette innebærer blant annet at man søker etter en vitenskapelig sannhet, med et åpent sinn uten forutinntatthet og uten å ha predefinerte preferanser for funnene man gjør underveis. Man tester ut om en bestemt hypotese har noe hold, og virkelig god forskning publiserer funnene uavhengig av om denne hypotesen blir bekreftet eller avkreftet som sann, og uten selektiv utvelgelse av funnene man velger å publisere. Det betyr at man skal kunne stole på at forskere uavhengig av deres bakgrunn, skal komme frem til den beste kunnskapen tilgjengelig om et emne. Men dette er ikke alltid tilfellet.

Det anerkjente tidsskriftet Nature gjennomførte i 2017 forskning som viste at en mer mangfoldig forskergruppe gir mer kjønnsbalanserte funn og dermed kan gi bedre kunnskap om for eksempel sykdommer hos både kvinner og menn. Dersom forskningen virkelig hadde vært fri og uavhengig, burde vi hatt like mye forskning på kvinnehelse som på mannehelse i dag, til tross for at det er en overvekt av menn i forskermiljøene (fra postdoktor- og professornivå). Slik er det ikke.

Dersom man da argumenterer for at bedre kjønnsbalanse bidrar til bedre forskning, er det lett å trekke paralleller til at også større mangfold i klassebakgrunn kan bidra positivt i forskningen med de unike perspektivene og synspunktene hver klasse har. Konsekvensene av manglende forskningsbredde kan igjen bety at man ikke får ny kunnskap på områder som for forskerne er mindre interessante, og dermed tettes ikke kunnskapshull.

Tapte talenter

Det er få holdepunkter for å tro at talent er konsentrert og forbeholdt kun ett samfunnssjikt. Det er heller ikke slik at lang utdanning for flest mulig i en befolkning er en ønsket politikk eller et definert mål. Imidlertid er utdanning blant de viktigste påvirkningsfaktorene for sosial mobilitet i et samfunn, og sistnevnte er derfor en lakmustest på hvor godt et samfunn evner å utjevne sosiale forskjeller.

I Norge liker vi å tro at vi lever i et egalitært land med små sosiale forskjeller, men både i et folkehelseperspektiv og i utdanningssystemet ser man at det er økende forskjeller blant folk tilhørende ulike samfunnslag. Betydningen av denne skjevfordelingen innebærer blant annet at man kan gå glipp av fremtidige forskertalenter fordi rekrutteringen ikke er bred nok.

Bakgrunn avgjør

Grunnlaget for en forskerkarriere er en doktorgrad, og for å komme dit må man ha bestått en profesjonsgrad eller tatt en mastergrad. Ettersom arbeiderklassen jevnt over er underrepresentert i alle disse kategoriene, kan det se ut som om rekrutteringsproblemet starter før man velger høyere utdanning.

Tall fra SSB viser også en tydelig korrelasjon mellom foreldrenes utdanningsnivå og høyeste oppnådde grad. Jo høyere utdanning foreldrene har, desto større evne har barna deres til å fullføre utdanningen. Funnene kan tyde på at foreldrenes bakgrunn og klassetilhørighet (som vist tidligere) er avgjørende for hvem som ender opp som forskere, selv i et såkalt egalitært samfunn som Norge.

Barnehage er positivt

Hvordan skal man så skape en bredere rekruttering? Svaret ligger kanskje i tidlig barndom, ettersom vi ikke kan velge våre foreldre. Både internasjonal og norsk forskning tyder på at det å gå i barnehage er positivt for senere læring og prestasjoner. Tidlig prestasjonsbasert inndeling slik man finner mange andre steder i Europa, utgjør ifølge OECD en risiko for at svakere elever presterer dårligere og eventuelt ikke fullfører utdanningen. Og det er nettopp tilrettelegging for også svakere elever, slik at de ikke faller i fra i utdanningsløpet, som er med på å bidra sterkest til sosial mobilitet.

Det er her politikere kan være med og påvirke retningen. Dersom høy sosial mobilitet ikke er insentiv nok for politisk satsingsvilje, bør det presiseres at tetting av kunnskapshull og fri og uavhengig forskning også avhenger av at vi rekrutterer bredest mulig i befolkningen. Da tyder mye på at man må starte tidligere enn tilfellet er nå.

Dette innlegget sto først på trykk i Agenda magasin.

Tidligere i år skrev Forskerforum om Terje Lohndal, som fortalte om veien fra arbeiderklasseoppveksten på Sørlandet til å bli Norges yngste professor. Foto: privat / Aksel Kjær Vidnes

Informasjon fra Forskerforbundet

FOR KONTINUERLIG OPPDATERING, BESØK FORSKERFORBUNDET.NO

– Nedprioriterer forskning i budsjettet

– I en tid hvor forskning burde være budsjettvinner, skjer det motsatte. Regjeringen bruker en stadig mindre andel av samfunnets ressurser på det som skal løse de store samfunnsutfordringene, sier Guro Elisabeth Lind.

For sjette år på rad utsettes universitetene og høyskolene for flate ostehøvelkutt. De samlede «effektiviseringskuttene» er nå oppe i nærmere 1,3 milliarder kroner.

– Dette er ikke effektive kutt, det er tvert imot kutt som gir dårligere forskning, undervisning og studiekvalitet. Jeg er svært skuffet over at regjeringen ikke følger opp formuleringen i Granavolden-plattformen om å målrette effektiviseringsreformen. Nok en gang gjøres kuttene helt uten innretning, sier Lind.

Unio: Det er oss de unge peker på

Klimakrisen fordrer en stor innsats i arbeidslivet og vi skal gjøre vårt, skrev Unios leder Ragnhild Lied og lederne for 13 Unio-forbund i Dagbladet i forbindelse med Global Week of Climate Action i september.

Unio-forbundene ønsker å samarbeide med arbeidsgiverne om klima- og miljøtiltak. Vi er nødt til å finne løsninger lokalt for å lykkes globalt.

Norge har forpliktet seg til å nå bærekraftsmålene innen 2030 og er helt avhengig av en stor innsats i alle sektorer. Noen steder skjer det mye positivt allerede, men vi ser et stort potensial for å la hensynet til klima og miljø i større grad prege arbeidet vårt og arbeidsplassene våre.

Unio-forbundene mener at hovedavtalene i alle de ulike tariffområdene må slå fast at klima- og miljøtiltak skal være en del av partssamarbeid og medbestemmelse og bidra til å nå bærekraftsmålene.

Støtte til TV-aksjonen

Årets TV-aksjon gikk til CARE for deres arbeid for vanskeligstilte jenter og kvinner i ni land: Niger, Mali, Den demokratiske republikken Kongo, Burundi, Rwanda, Myanmar, Afghanistan, Jordan og Palestina. Pengene som samles inn skal gi kvinner mulighet til å tjene sine egne penger, bestemme over egen kropp og få sin stemme hørt.

Forskerforbundet støttet aksjonen med én krone per medlem – 23.270 kroner. Generalsekretær Hilde Gunn Avløyp oppfordret medlemmene til å støtte aksjonen og til å delta som bøssebærere.

– Ved å støtte tv-aksjonen bidrar vi til utvikling, likestilling og sosial rettferdighet for noen av dem som trenger det mest, sier Avløyp.

Kompetansereformen må fullfinansieres

Regjeringen vil ha korte utdanninger for voksne. Det møter motstand på universitetene. Forskerforbundet og Norsk studentorganisasjon (NSO) er bekymret for universitetenes rolle i regjeringens kompetansereform.

– Det er de ansatte ved universiteter og høyskoler som skal stå for videreutdanningen. Markussen-utvalget er for opptatt av næringslivet og for lite opptatt av de ansatte, sier leder Guro Elisabeth Lind til Aftenposten. Hun vil ha debatten over i et annet spor: Hvordan skal universitetene og høyskolene opprettholde kvaliteten på utdanning og forskning, samtidig som de får nye oppgaver innen videreutdanning?

Leder Marte Øien i NSO er enig. – Nye store oppgaver innen videreutdanning betinger full finansiering i tillegg til dagens basisbevilgning til forskning og utdanning, sier hun.

Forskningspolitisk seminar

Vi ønsker velkommen til forskningspolitisk seminar tirsdag 12. november 2019 på Radisson Blu Scandinavia Hotel, Holbergs plass. Årets seminar har fått tittelen 'Kan forskning redde verden? Bærekraftig forskning i det postfaktuelle samfunn'.

Vi spør om det er realistisk at forskningen kan redde verden, og hva som i så fall må til i form av ressurser og infrastruktur? Er vi villige til å gjøre nødvendige endringer i vår måte å leve på og drive næringsvirksomhet på i tråd med forskningsbasert kunnskap?

Du møter blant andre klimaforsker Bjørn Samset, medieforsker Beate Kalsnes, professor emeritus Jørgen Randers, NINA-direktør Norunn Myklebust og generalsekretær i WWF Bård Vegar Solhjell. Påmelding innen 5. november, bruk skjema på våre nettsider.

Nord universitet på Nesna

Mandag 30. september deltok Forskerforbundet i en høring på Stortinget om et forslag fra SV om å stoppe universitetsstyrets vedtak om nedlegging av studietilbudet på Nesna. Lokallagsleder ved Nord universitet, Robin Munkvold, kritiserte prosessen i forkant av vedtaket.

– Samtlige fagforeninger reiste kritikk mot beslutningsgrunnlaget for styrets vedtak. Det ble ikke gjennomført noen konsekvensutredning, eller vurdert alternative løsninger. Prosessen bar også preg av mangel på medvirkning, sa han.

Nord universitet er en betydelig arbeidsplass på Nesna, og en avvikling vil få store konsekvenser for lokalsamfunnet. Boligmarkedet kan kollapse, slik at ansatte som skal etablere seg et annet sted ikke får solgt boligene sine. Munkvold og forbundsleder Guro Lind ba derfor om omstillingsmidler som kan dekke dette verditapet.

Fakta om Forskerforbundet

- **Forskerforbundet er landets** største og ledende fag- og interesseorganisasjon for ansatte i forskning, høyere utdanning og kunnskapsformidling.
- **Forskerforbundet har 23 000** medlemmer og er tilsluttet Unio – hovedorganisasjonen for universitets- og høyskoleutdannede.
- **Forskerforbundet arbeider** for høyere lønn og bedre arbeidsvilkår for medlemmene.

Kurs og seminarer

Forskerforbundet arrangerer følgende tillitsvalgtkurs i desember 2019:

- 4. desember: Sektorseminar for kommuner og fylkeskommuner
- 5. desember: Postdoktorseminar
- 10.–11. desember: Retorikk og presentasjonsteknikk
- 16.–17. desember: Stressmestring I – når tillitsvalgtrollen krever mye
- 16. desember: Sektorseminar for statlige forvaltningsorgan

Program og påmeldingsinformasjon blir lagt ut på forskerforbundet.no/kurs.

Verv en kollega

Kjenner du noen som kan bli medlem i Forskerforbundet? Verv en kollega i dag og få vervepoeng som kan tas ut i form av gavekort. Jo flere du verver, jo mer får du i premie: 500 kr. for ett nytt medlem, 1 500 kr. for to, og deretter 500 kr. for hvert ekstra medlem du verver. På Min side finner du oversikt over dine vervinger og din poengsaldo.

FORSKER FORBUNDET

Følg oss!
facebook.com/forskerforbundet
twitter.com/Forsker
@forskerforbund

FORSKERFORBUNDETS HOVEDSTYRE 2019–2021: Guro Elisabeth Lind, Oslo universitetssykehus (leder), Kristin Dæhli, NTNU (nestleder), Ellen Karoline Dahl, UiT Norges arktiske universitet, Sebastian Eiter, NIBIO, Brita Haugum, Akershus universitetssykehus, Belinda Eikås Skjøstad, Universitetet i Oslo, Steinar Vagstad, Universitetet i Bergen, Lena Marie Kjøbli, NMBU (1. vara) Berit Bratholm, Universitetet i Sørøst-Norge (2. vara), Brynjar Kulset, Nasjonalbiblioteket (3. vara). **SEKRETARIATET:** Generalsekretær: Hilde Gunn Avløyp.
Stab: Kommunikasjonsleder Lars Kolltveit. Arbeidslivsavdelingen: avdelingssjef Bjørn T. Berg, fagsjef Jorunn Dahl Norgård spesialrådgiver Kari Folkenborg, spesialrådgiver Jon Wikene Iddeng, forhandlingssjef Jorunn Solgaard, seniorrådgiver Andreas Christensen, spesialrådgiver Lene Ståhl, seniorrådgiver Vegard Thorbjørnsen, fagsjef/advokat Ann Turid Opstad, advokat Christoffer Hjelde, advokat Stine Nordgren Johannessen, advokat Eirik Kollerøy, advokat Hildur N. Nilssen, advokat Mariann Helen Olsen. Organisasjonsavdelingen: organisasjonssjef Joar Flynn Jensen, rådgiver Nina Fjeld, seniorrådgiver Synne Freberg, rådgiver Brit Helen Hesselberg, informasjonsleder Unn Rognmo, seniorrådgiver Renate Storli. Administrasjonsavdelingen: administrasjonssjef Birgitte Olafsen, fagansvarlig HR og administrasjon Kjetil Tønseth Mørk, arkivleder Kristine K. Brox, seniorrådgiver Aina Nilsen, konsulent Marit Søimer, IT-konsulent Øyvind Åsebøstøl, økonomiansvarlig Marit Sletner, økonomikonsulent Karin Haug, økonomirådgiver Lina Haugland, personal- og økonomikonsulent Elisabeth Johansen, økonomikonsulent Sofie Kjellgren, fagansvarlig medlemsservice Linda Pettersson, konsulent Hans Askildsen, seniorkonsulent Inger Marie Højfeldt, konsulent Tore Sandnes, seniorkonsulent Ane Rinnaas Skuseth.

Gir Stortinget klar beskjed

– Effektiviseringskutt som rammer forskning og undervisning er ikke effektive, sier Guro Elisabeth Lind. Forskerforbundets leder har i oktober gått fra komite til komite på Stortinget for å tale forskningens sak.

Det er hektiske dager på Stortinget etter at finansministeren legger frem regjeringens forslag til statsbudsjett. På budsjettdagen vrimler det av politikere, interesseorganisasjoner og journalister i vandrehallen. 1400 milliarder kroner skal fordeles, og det mangler ikke på gode formål å bruke dem på.

Guro Elisabeth Lind kjemper for at forskningen skal få sin del.

– Vi står overfor betydelige samfunnsutfordringer, som ikke kan løses uten forskning og kompetanseheving. Da er det naturlig at en større andel av samfunnets ressurser brukes på forskning og utvikling, sier Lind. I årets budsjett peker pilen i feil retning.

Dessverre nedprioriterer regjeringen forskning i årets budsjett. Forskningens andel av BNP går ned, og har falt fra 1,09 prosent av BNP i 2017 til 1,03 prosent i dag. Samtidig er veksten i bevilgninger til universitets- og høyskolesektoren betydelig lavere enn veksten i budsjettet som helhet. Og i forskningsbevilgningene er det en realnedgang på 0,9 prosent. Det er rett og slett ikke bra nok, sier Lind.

En viktig grunn til nedgangen, er «effektiviseringskuttene» i den såkalte ABE-reformen. Statlig sektor får for sjette året på rad et flatt ostehøvelkutt på 0,5 prosent. Til sammen har universiteter og høyskoler måttet kutte 1,3 milliarder kroner.

– Disse kuttene er ikke effektive, de truer kvaliteten på forskning og undervisning. Vi har påpekt problemet med disse kuttene i år etter år, og nå ser vi endelig at flere stemmer i sektoren sier ifra. Både rektorer og studentledere er nå tydelige på at effektiviseringskuttene rammer kjernevirksomheten ved universiteter og høyskoler, sier Lind.

Vil ivareta bredden

Selv om hoveddelen av forskningsbudsjettet ligger under Kunnskapsdepartementet, har alle departementer et forskningsansvar. En viktig del av budsjettprosessen, er å minne politikerne på dette ansvaret.

– Vi møter på høring i fire stortingskomiteer for å tale forskningens sak. I næringskomiteen er vi særlig opptatt av forskningsinstituttene, som har en alt for lav basisbevilgning. I kulturkomiteen løfter vi fram det viktige forsknings- og formidlingsarbeidet i innenfor arkiv, bibliotek og museum. Og i helsekomiteen er vi blant annet opptatt av den høye bruken av midlertidige stillinger, sier Lind.

Forskerforbundets budsjettkrav

- Bak statsbudsjettet ligger en lang høringsprosess. Våre første innspill til statsbudsjettet for 2020 ble sendt inn allerede i desember 2018
- Våre tre hovedkrav har vært å få slutt på effektiviseringskuttene (ABE-reformen), økt basisbevilgning for forskningsinstituttene, og igangsetting av en egen forskermelding
- Forskerforbundet har møtt på høring i fire stortingskomiteer: Utdannings- og forskningskomiteen, familie- og kulturkomiteen, næringskomiteen og helse- og omsorgskomiteen
- Du kan lese alle budsjettinnspillene på våre nettsider

Hjernekraft, klima og bærekraft

I mer enn 30 år har vitenskapen vært krystallklar. Hvordan våger dere å fortsette å se vekk og komme her og si at dere gjør nok, når politikken og løsningene som trengs, fortsatt ikke er i sikte noe sted?

Greta Thunbergs tale til FN vil bli stående i historien, forhåpentligvis også som et vendepunkt. For rapportene til FNs klimapanel er krystallklare: Skal vi unngå klimaendringer med dramatiske konsekvenser for jorden vi lever på, begynner vi å få veldig dårlig tid. Alle sektorer i alle land må kutte utslipp. Alle må bidra. Også vi som fagforening må gjøre mer.

Klimaengasjement

Forskerforbundet har 23 000 medlemmer med høy utdanning og kompetanse som gjennom sin profesjonsutøvelse kan bidra aktivt til den grønne omstillingen vi må igjennom. Vi får stadig flere henvendelser fra medlemmer som ønsker at Forskerforbundet skal bidra sterkere i klimakampen, og som ønsker å bidra selv. Nå setter vi i gang et systematisk arbeid for å kartlegge og redusere vårt eget klimaavtrykk. Våre medlemmer – og potensielle medlemmer – skal vite at vi tar klimakrisen på alvor.

Samfunnsdebatt

I tillegg kan Forskerforbundet spille en mer aktiv rolle i samfunnsdebatten. Sammen med tolv andre forbundsledere i Unio skrev jeg nylig et debattinnlegg i Dagbladet der vi krever at hovedavtalene i alle tariffområder må slå fast at klima- og miljøtiltak skal være en del av partssamarbeidet og bidra til å nå FNs bærekraftsmål. I 2019 kan det ikke være noen tvil: Fagbevegelsen må også være en grønn bevegelse.

Dette sies også tydelig av vårt internasjonale fellesskap: «There are no jobs on a dead planet» er et kraftfullt slagord fra ITUC (International Trade Union Confederation), som representerer 175 millioner arbeidstakere i 305 medlemsorganisasjoner i over 150 land og territorier.

Manglende tillit til forskning

Men der vi i Forskerforbundet kanskje kan gjøre størst forskjell, er i forsvaret av vitenskapen og troen på forskningen. Kampen mot klimaendringer og kampen for vitenskapen henger nært sammen. En direkte foranledning til den verdensomspennende «March for Science», som også vi i Forskerforbundet deltok i, var Trumps beslutning om å trekke USA ut av Parisavtalen. Det forskningsbaserte kunnskapsgrunnlaget om klimaendringene er overveldende. Likevel velger mange å se bort fra eller ikke stole på forskningsresultatene. Norge er i verdenstoppen i klimafornektelse. Bare USA og Saudi Arabia har en større andel av befolkningen som ikke tror på menneskeskapte klimaendringer.

Forskningspolitisk seminar 2019

«Kan forskning redde verden?» spør vi på vårt forskningspolitiske seminar nå i november. Programmet er todelt: Først skal vi diskutere om forskningssektoren tar klimakrisen på alvor og er rigget for det grønne skiftet. Så spør vi hvordan forskningen skal klare seg i det postfaktuelle samfunnet. Kampen for bærekraft handler om begge deler.

Forskerforbundet skal være et talerør for forskningens samfunnsrolle og en pådriver for en kunnskapsbasert politikk. Vi skal kjempe for økte forskningsbevilgninger og for at forskningen gjennomsyrer alle viktige samfunnsområder. Vi skal være kompromissløse forsvarere av den akademiske friheten og arbeide for at våre medlemmer har tid og mulighet til fri forskning og formidling.

Kampen for klima og bærekraft vinnes ikke uten hjernekraft.

av Guro Elisabeth Lind,
leder i Forskerforbundet

«Kampen for klima og bærekraft vinnes ikke uten hjernekraft.»

Forskerforum i digital utgave

- Forskerforum kan også leses på nettbrett og mobiltelefon
- last ned appen Forskerforum gratis fra App Store eller Google Play
- kan leses uten å være tilkoblet nett
- gir en god leseropplevelse

Forskerforum der du er!

Tilgjengelig i App Store

Tilgjengelig på Google Play